

VANHEMPIEN AVIOERON YHTEYDET NUORTEN  
KOULUPUDOKKUUTEEN

Rekisteripohjainen tutkielma Suomessa vuonna 1987 syntyneistä

Kaaren Erhola  
500700  
Pro gradu -tutkielma  
Turun yliopisto  
Sosiaalitieteiden laitos  
Sosiaalipolitiikka  
5.5.2017

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

ERHOLA, KAAREN: Vanhempien avioeron yhteydet nuorten koulupudokkuuteen. Rekisteripohjainen tutkielma Suomessa vuonna 1987 syntyneistä.

Pro gradu -tutkielma, 74 s., 2 liites.

Sosiaalipolitiikka

Toukokuu 2017

---

Avioero on yleinen ilmiö, sillä noin 40 prosenttia ensimmäisistä avioliitoista päättyy eroon. Vanhempien avioero koskettaa suurta joukkoa suomalaisia lapsia. Tutkielmassa selvitetään lapsuudessa tai nuoruudessa koetun vanhempien avioeron yhteyttä koulupudokkuuteen. Koulupudokkaalla tarkoitetaan sellaista henkilöä, joka ei ole suorittanut toisen asteen tutkintoa. Tutkimusasetelma on vertaileva. Vanhempien avioeron kokeneita verrataan niihin, joiden vanhemmat eivät ole eronneet. Vanhempien avioeroa tarkastellaan neljänä eri lapsuuden ja nuoruuden ikäkautena aina 21-vuotiaaksi saakka. Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu perherakenteen historiallisesta muutoksesta, vanhempien avioeron hyvinvointivaikutuksia koskevasta tutkimuksesta sekä elämänkulkuteoriasta.

Tutkielman aineistona käytetään Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kansallinen syntymäkohortti 1987 -aineistoa. Aineisto on kokonaisaineisto, joka kattaa kaikki Suomessa vuonna 1987 syntyneet. Aineisto on koottu yhdistelemällä useiden eri viranomaisten rekisteritietoja, ja se sisältää tutkittavien lisäksi tietoja heidän vanhemmistaan. Tutkielman pohjana on kokonaisaineisto, josta tarkasteltavaksi on poimittu ne henkilöt, joiden vanhemmat olivat tarkasteltavan henkilön syntymähetkellä avioliitossa keskenään (N=44 298). Tutkielman menetelmät ovat ristiintaulukointi ja muut kuvailevat tilastolliset menetelmät sekä binäärinen logistinen regressio.

Tulosten mukaan vanhempien avioero on yhteydessä lapsen koulupudokkuuteen. Vanhempien avioeron kokeneita lapsia oli vuoteen 2015 mennessä pelkän peruskoulutuksen varassa enemmän kuin niin sanotuissa ydinperheissä kasvaneita lapsia. Ero ryhmien välillä on kahdeksan prosenttiyksikköä. Vanhempien avioeron lisäksi koulupudokkuuden riskiä tarkastellaan vanhempien koulutuksen, vanhempien toimeentulon sekä lastensuojelun kodinulkupuolisten sijoitusten kautta. Kaikki nämä mainitut taustekijät ovat vanhempien avioeroa voimakkaammassa yhteydessä koulupudokkuuteen. Taustatekijöiden huomioiminen regressiomallissa ei kuitenkaan poista vanhempien avioeron ja koulupudokkuuden yhteyttä. Kun perheen taustatekijöitä vakioidaan, vanhempien avioeron kokeneilla on noin 1,6-kertainen riski koulupudokkuuteen niihin verrattuna, jotka eivät ole kokeneet vanhempiansa eroa. Eron ajankohta ei juurikaan muuta riskiä koulupudokkuudelle.

**Asiasanat:** koulupudokkaat, koulutus, avioero, perhe, elämänkulku, kohorttitutkimus

*Kun yhden oven hän sulkee, uusi on edessä.*

*Mukana matkalla kulkee eletty elämä.*

*Täyttyköön unelmasi, taivas on avoinna.*

*Kaikella kaipaamallasi on oma aikansa.*

Anna-Mari Kaskinen

## SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO .....	1
2	PERHEEN MUUTOS.....	5
2.1	AVIOERO – NORMINRIKKOJA VAI UUSI NORMI? .....	6
2.2	AVIOEROPERHEIDEN ASEMA SUOMALAISESSA PERHEPOLITIIKASSA .....	10
3	VANHEMPIEN AVIOERO MUOKKAA ELÄMÄNKULKUA JA KOULUTUSPOLKUA.....	13
3.1	VANHEMPIEN AVIOERON VAIKUTUSTEN TUTKIMISEN HAASTEET .....	14
3.2	AVIOERON SOSIOEKONOMINEN VALIKOITUMINEN .....	16
3.3	ERO RIKKOO ELÄMÄNKULUN .....	17
3.4	VANHEMPIEN AVIOERON AJOITUKSEN MERKITYS .....	22
3.5	SOPEUTUMINEN EROON.....	25
3.6	HYVINVOINTIRISKIT AVIOEROPERHEIDEN LASTEN KOULUTUSPOLULLA.....	27
3.7	LAPSUUDEN KASVUOLOSUHTEIDEN JA KOULUTUKSEN YHTEYDET .....	30
4	TUTKIMUSASETELMA .....	37
4.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET .....	38
4.2	KANSALLINEN SYNTYMÄKOHORTTI 1987 .....	39
4.3	MUUTTUJAT .....	40
4.4	MENETELMÄT .....	43
5	AVIOERON YHTEYS VUONNA 1987 SYNTYNEIDEN KOULUPUDOKKUUTEEN .....	46
5.1	VANHEMPIEN AVIOEROT AINEISTOSSA .....	46
5.2	KOULUPUDOKKUUS AINEISTOSSA .....	49
5.3	KOULUPUDOKKUUTTA SELITTÄVÄT TEKIJÄT .....	51
6	JOHTOPÄÄTÖKSET .....	57
7	LOPUKSI.....	64
	LÄHTEET .....	66
	LIITTEET .....	75

## 1 JOHDANTO

Perhe on lapsen pääasiallinen kasvuympäristö ja ensisijainen yhteisö. Lapsuuden kasvuolosuhteet ovat vahvasti yhteydessä myöhemmän elämän hyvinvointiin. Määriteltiin perhe miten tahansa, se koostuu aina useista erilaisista ihmisistä. Perheiden moninaisuus tarkoittaa lapsuuden kasvuympäristöjen moninaisuutta. Pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta pyrkii tasaamaan lähtökohdista johtuvia eroja niin, että kaikilla olisi samat mahdollisuudet aikuiselämässä. Kaikilla ihmisillä tulisi olla samanlaiset mahdollisuudet elämässä riippumatta lapsuuden perheensä varallisuudesta tai henkisistä tai sosiaalisista resursseista.

Avoliitto ja perhe ovat kehittyneet huomattavasti 1900-luvulta nykypäivään. Sodanjälkeisestä ydinperheen idealisoinnista on siirrytty perhemuotojen moninaistumiseen. Avioerojen yleistyminen sekä avoliittojen lisääntyminen ovat johtaneet perhemallien yksilöllistymiseen ja erilaistumiseen. Suomessa ensimmäisellä avoliitolla on noin 40 prosentin todennäköisyys päätyä eroon (Suomen virallinen tilasto 2016b). Avioero on siis hyvin yleinen ilmiö. Näkemykset itse avioeroa kohtaan vaihtelevat sen hahmottamisesta sosiaalisena ongelmana (esim. Yesilova 2009, 167–170) näkemykseen, jonka mukaan avioero on tarpeellinen ja hyödyllinen vaihtoehto pakolliselle elinikäiselle liitolle (Amato 2000, 1270). Perheen muutos ja etenkin avioerojen yleistyminen vaikuttavat merkittävästi lasten kasvuolosuhteisiin (Amato 2000) ja saattavat rikkoa vanhempien avioeron kokeneiden lasten ja nuorten *elämäntapaa*.

Tutkielmassa vanhempien avioeroa lähestytään elämäntapateorian näkökulmasta. Elämäntapateoria on poikkitieteellinen ja holistinen tapa tarkastella ihmiselämää. Elämäntapateoria on saanut vaikutteita mm. sosiologisesta, psykologisesta, biologisesta, kriminologisesta, epidemologisesta sekä maantieteellisestä ja historiallisesta tutkimuksesta sekä väestötutkimuksesta. ”Teorian” sijaan puhutaan usein myös elämäntapateorian näkökulmasta tai lähestymistavasta. Elämäntapateoria pyrkii hahmottamaan ihmisen kehityksen ja ihmiselämän kokonaisuutena, osana historiallista kontekstia. (Bynner 2016, 26–27.) Elämäntapahtumien *ajotus* on elämäntapateorian näkökulmasta keskeistä. Elämäntapahtumia ja rooleja verrataan jokaiseen elämäntapavaiheeseen ja ikäkauteen liittyviin kulttuurisiin odotuksiin. Samalla huomioidaan se aika ja paikka, johon yksilö kiinnittyy. Mielenkiinnon kohteena on yksilön ja ympäristön suhde: miten yhteiskunnan ja yhteisöjen muutos näkyy kohorteissa? Vaikka syntymäkohortit käyvät läpi samanlaiset

historialliset tapahtumat, elämäntapateoria huomioi, etteivät nämä tapahtumat vaikuta kaikkiin kohortin jäseniin samoin. (Elder & George 2016, 59.) Tutkielmassa vanhempien avioero hahmotetaan lapsen tai nuoren elämäntapateorian rikkovana, *epänormatiivisena tapahtumana*. Epänormatiivisuus ei tarkoita, että vanhempien avioero olisi norminvastainen tapahtuma. Elämäntapateoriassa epänormatiivinen tapahtuma voi olla mikä tahansa elämäntapahtuma, joka rikkoo odotetun elämäntapateorian ja pakottaa yksilön suuntautumaan uudelleen (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2006, 186). Elämäntapateoria sisältää myös oletuksen ihmiselämien linkittymisestä toisiinsa. Linkittyminen tarkoittaa, että yksilön elämäntapateoriaan vaikuttavat hänelle itselleen tapahtuvien asioiden lisäksi hänen läheistensä elämäntapahtumat. Vanhempien avioero käsitetäänkin tapahtumana, joka muuttaa perhettä ja vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin. Muuttunut perhetilanne vaatii koko perhettä suuntaamaan elämänsä uudelleen.

Lapsuuden kasvuolosuhteet ovat yhteydessä myöhempiin mahdollisuuksiin elämässä. Tiedämme, että pääsääntöisesti lapsuudessa koettua vanhempien avioeroa ja myöhempiä hyvinvointia tarkastelevissa tutkimuksissa on havaittu, että avioeroperheissä kasvanneiden lasten hyvinvointi on niin sanotuissa ydinperheissä kasvaneita lapsia heikompi (ks. esim. Amato 2000; 2010, Amato & Sobolewski 2001, Björklund & Sundström 2006, Breivik & Olweus 2006). Vanhempien avioeron ja hyvinvoinnin yhteys ei ole yksiselitteinen. Toisinaan tutkimuksissa havaitaan, että avioeron merkitys lapsen hyvinvoinnin kannalta säilyy, vaikka perheolosuhteet huomioidaan (esim. Furstenberg & Teitler 1994). Toisinaan havaitaan, että perheiden muut ominaisuudet selittävät lasten hyvinvointia avioeroa voimakkaammin (Björklund & Sundström 2006).

Tässä tutkielmassa paneudutaan avioeroperheiden lasten hyvinvointiin koulutuksen näkökulmasta. Koulutus on merkittävin suomalaisen 2000-luvun nuoren aikuisen pääoma. Suomessa toisen asteen koulutusta voidaan pitää edellytyksenä sekä myöhemmille opinnoille että työllistymiselle (Kallio, Kauppinen & Erola 2016, 649). Pelkän peruskoulutuksen varaan jääminen lisää riskiä jäädä työttömäksi ja riskiä syrjäytyä yhteiskunnasta (Sipilä, Kestilä & Martikainen 2011, Myrskylä 2012). Toisen asteen koulutuksen voidaan siis ajatella osaltaan suojelevan nuorta aikuista syrjäytymiseltä.

Pohjoismaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa ajatellaan, että yhteiskunnan tehtävä on tasata yksilöiden lähtökohtien eriarvoisuutta. Tasaamisen työkaluja ovat mm. pääsään-

töisesti ilmainen koulutusjärjestelmä ja perheitä tukeva sosiaalipolitiikka. Suomalaisessa yhteiskunnassa koulutus on ollut merkittävä tasa-arvon väline. Maksuton koulutusjärjestelmä mahdollistaa opiskelun kaikille taloudellisista resursseista riippumatta. Näennäisesti kaikilla on samat mahdollisuudet kouluttautua. Tästä huolimatta tiedämme, että koulutus on myös suomalaisessa yhteiskunnassa valikoituva ilmiö. Merkittävimmin lapsen koulutusvalintoja selittää hänen vanhempiensa koulutustausta. Koulutusvalintoihin liittyvät kysymykset ovat erityisen mielenkiintoisia nyt, kun tuloerot ja sosiaaliluokkien väliset erot ovat Suomessa kasvussa (Kallio ym. 2016, 650). Sosioekonomisen periytymisen mekanismeja on tutkittu paljon. Useissa maissa tehdyt historialliset tarkastelut viittaavat siihen, että sosiaalinen periytyminen on heikentynyt ja sosiaalinen liikkuvuus lisääntynyt, joskin perhetausta on edelleen selkeästi yhteydessä myöhempiin mahdollisuuksiin elämässä (Esping-Andersen & Wagner 2012). Tässä tutkielmassa käytettävällä Syntymäkohortti 1987 -aineistolla tehdyssä tutkimuksessa on havaittu, että vanhempien matala koulutus sekä toimeentulotuen saanti ovat lapsuuden aikaisia riskitekijöitä koulupudokkuudelle (Paananen & Gissler 2014, 209, Paananen, Ristikari, Merikukka, Rämö & Gissler 2012).

Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu elämänkulun näkökulmasta, perheen historiallisesta muutoksesta sekä avioero-perheiden lasten hyvinvointia koskevasta tutkimuksesta. Tutkielma paikantuu osaksi elämänkulututkimuksen laajaa kansainvälistä keskustelua. Tutkielmassa tarkastellaan yhteiskunnassa tapahtuneen muutoksen yhteyksiä yhteen ikäpolveen, vuonna 1987 syntyneisiin henkilöihin. Avioerot lisääntyivät Suomessa 1980-luvun lopulla eron saamista helpottaneen lakimuutoksen seurauksena. Tämä perheen historiallinen muutos kohdistui myös tutkittavaan ikäpolveen eli vuonna 1987 syntyneisiin.

Tutkielmassa tarkastellaan, miten vanhempien avioerot ovat yhteydessä tämän ikäpolven hyvinvointiin. Hyvinvointia tarkastellaan koulupudokkuuden näkökulmasta. Tutkimuksessa verrataan samana vuonna syntyneitä: miten vanhempiensa avioeron kokeneiden lasten koulutus eroaa ydinperheissä kasvaneiden koulutuksesta?

Tutkielman tavoitteena on selvittää, 1) kuinka suuri riski vanhempien avioeron kokeneillä lapsilla ja nuorilla on jäädä pelkän peruskoulutuksen varaan ydinperheissä varttuneisiin verrattuna ja 2) onko vanhempien avioeron ajankohdalla vaikutusta riskin suu-

ruuteen. Lisäksi selvitetään, 3) selittävätkö lapsuuden perheen sosioekonomiset taustatekijät eroja ryhmien välillä ja 4) mikä merkitys sukupuolella on vanhempien avioeron ja koulupudokkuuden yhteydessä. Aineistona käytetään Kansallinen syntymäkohortti 1987 -rekisteriaineistoa. Kyseessä on pitkittäisaineisto, joka kattaa kaikki Suomessa vuonna 1987 syntyneet henkilöt. Heitä on seurattu vuoteen 2015 eli 28. ikävuoteen asti.

## 2 PERHEEN MUUTOS

Keskustelu perheestä kietoutuu tiukasti ”alkuperäisen, oikean ja luonnollisen perheen” ympärille (Nätkin 2003, 16). Kriittisen perhetutkimuksen tehtävänä on purkaa ja kyseenalaistaa stereotyyppistä ja normatiivista perheajattelua. Se pyrkii hahmottamaan yhteiskunnallisten, ideologisten ja eriarvoistavien prosessien merkitystä perheelle ja tutkimaan näitä prosesseja. Kriittinen perhetutkimus ei näe perheen muutosta lähtökohtaisesti negatiivisena asiana. (Forsberg, 2003, 9–10.) Tämä tutkielma ottaa huomioon kriittisen perhetutkimuksen lähtökohdat. Avioeroa ei nähdä lähtökohtaisesti kielteisesti, eikä tarkoituksena ole korostaa vanhempien avioliittoa lasten ideaalina kasvuympäristönä. Avioero nähdään elämäntutkimuksen mukaisena elämäntapahtumana, jonka seurauksena perheen on suunnattava elämäänsä uudelleen. Tutkielman kirjallisuuskatsauksessa huomio kiinnittyy *prosesseihin*, jotka selittävät tutkimuksissa havaittua avioero-perheiden lasten hieman heikompaan hyvinvointia ydinperheissä kasvaneisiin lapsiin verrattuna. Tässä luvussa käydään läpi perheen historiallista muutosta viimeisten vuosikymmenten aikana ja avioeroa yhteiskunnallisena ilmiönä.

Perhe on käsitteenä jatkuvasti muuttuva, muotoutuva ja määritelmiä pakeneva. Käsitteen suurimpana rasitteena voidaan pitää sen kytkeytymistä 1950-luvulla ideaaliksi perhemuodoksi määriteltyyn ydinperheeseen. Tätä ydinperhettä ja sen jatkuvaa muutosta on tutkittu paljon 1960-luvulta lähtien. Keskeinen työkalu muutoksen käsittelyyn on ollut individualismin voittokulku 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. (Jallinoja 2003.) Perhe ja vanhemmuus, ja niitä koskevat arvot, normit ja kulttuuriset jäsenyydet ovat jatkuvassa muutoksessa (Rantalaiho 2009, 43). Perhesuhteella voidaan viitata niin sukupuolisuhteeseen, sukupolvisuhteeseen, sukulaisuussuhteeseen kuin kotitaloussuhteeseenkin. Perheeseen liittyy työn, vallan, rahan ja rakkauden jakamisen suhteet, sekä yksityisen ja julkisen suhde. (Forsberg 2003, 11–12.) Perhe on käynyt läpi valtavan muutoksen 1900-luvun aikana, ja muutos jatkuu edelleen. Muuttuvia sukupuolirooleja voidaan pitää yhtenä perustavanlaatuisena tekijänä tälle muutokselle. Erityisesti naisten työllisyyden voimakas kasvu sekä miesten osallistuminen hoivatehtävään ovat muokanneet käsityksiä sukupuolirooleista (Hofferth & Goldscheider 2016, 161). Jatkuva muutos tekee käsitteenmäärittelystä hankalaa, mutta toisaalta juuri siksi perhe tutkimuskohteenä on loputtoman mielenkiintoinen.

Ydinperhe ja sen ideaali ovat sosiaalisia ja historiallisia konstruktioita, eikä ydinperhettä käsitteenä tule lähestyä kritiikittömästi. Sanalla perhe ei aina ole viitattu nimenomaan ydinperheeseen, jossa jäsenten väliset suhteet ovat ennen kaikkea emotionaalisia. Perheen hahmottaminen kotitalouden sijaan nimenomaan vanhempien ja lapsien muodostamana kokonaisuutena on historiallisesta näkökulmasta varsin viimeaikainen näkemys, joka on alkanut muotoutua vasta 1800-luvulla. (Yesilova 2009, 20–21.) Puhe ydinperheestä on aina normittavaa, sillä ydinperhepuhe näkee lasten ja kahden vanhemman muodostaman perheen jollakin tavoin ideaalina yhteiskunnan perusyksikkönä (Rantalaiho 2009, 25). Perheen käsite on voimakkaan yhteiskunnallinen, ja sen määrittelystä käydään jatkuvaa keskustelua (Yesilova 2009, 17; 26).

Tutkimuksissa käytettävällä terminologialla on merkitystä. Erilaisista perhemuodoista puhuttaessa on tärkeää valita mahdollisimman vähän arvolatautuneet termit. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetään usein termiä ”intact family” eli ”ehjä perhe”, kun viitataan perheeseen, jossa vanhemmat eivät ole eronneet. Ei ole kuitenkaan mitään syytä olettaa, että vanhempien avioliitto tekisi perheestä yhtään avioeroperhettä ”ehjemmän”. Vaikka ydinperhe ei käsitteenä ole ongelmaton, tässä tutkielmassa puhutaan yksinkertaisuuden vuoksi ydinperheiden ja avioeroperheiden lapsista. Ydinperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa on keskenään naimisissa olevat vanhemmat sekä avioparin lapsi(a). Avioeroperheiden lapsilla tarkoitetaan sellaisia lapsia, joiden vanhemmat ovat olleet naimisissa lapsen syntyessä ja sittemmin päätyneet avioeroon. Termiä ”erolapsi” ei käytetä sen sisältämien negatiivisten miellejohdosten vuoksi. Avioero on lapsen vanhempien välinen tapahtuma, ei lapsen oma ominaisuus tai piirre.

## 2.1 AVIOERO – NORMINRIKKOJA VAI UUSI NORMI?

Avioliitosta ja sen purkamisesta sekä puolisoitten velvollisuuksista toisiaan kohtaan säädetään laissa (234/1929). Avioero tarkoittaa lailla määritellyn sopimuksen purkamista. Tutkimuskohteena avioero on mielenkiintoinen, sillä se rikkoo ydinperheen normin. Avioeroperheet ovat olleet sosiaalitieteellisen tutkimuksen kohteena jo vuosikymmeniä. Paul Amato on tehnyt kattavia kirjallisuuskatsauksia avioeroista ja sen vaikutuksista aikuisiin ja lapsiin usealta vuosikymmeneltä (Amato & Keith 1991, Amato 2000; 2010). Näkökulmat ja painopisteet tutkimuksissa vaihtelevat sen mukaan, tutkitaanko yksinhuoltajuutta yleisesti, avioeroja, vai yksinhuoltajuuden ja avioeron vaikutusta lapsiin.

Ero- ja yksinhuoltajuustutkimuksessa linkittyvät monta eri tutkimuskohdetta ja näkökulmaa: tutkitaanko vanhempia vai lapsia, yksinhuoltajia yleisesti vai avioeroa ja sen vaikutuksia.

Avioerojen määrä vaihtelee historiallisesti ja maittain. Avioerojen lisääntymisen syyksi on tarjottu niin taloudellisia, kulttuurisia kuin lainsäädännöllisiä muutoksia, sekä erityisesti naisten aseman muutosta (Härkönen 2014). Kansainvälisesti avioerojen määrä on niiden laillistumisen jälkeisen ajan alun kasvun jälkeen tasoittunut tai vähentynyt (Härkönen 2014, 305). Yhdysvalloissa on havaittu, että tasaantuminen johtuu korkeasti koulutettujen naisten avioerojen määrän vähenemisestä, samalla kun vähemmän koulutettujen naisten avioerojen lukumäärä on kuitenkin pysynyt ennallaan (Martin 2006).

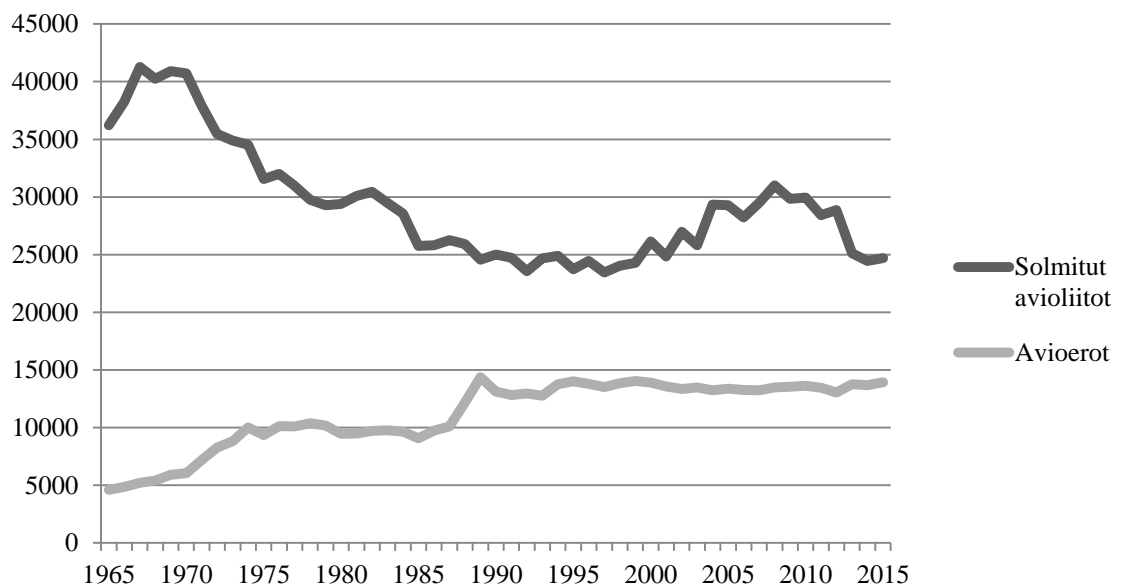
Avioero ei ole sattumanvarainen ilmiö. Tutkimuksissa on havaittu tiettyjä säännönmukaisuuksia, avioeroa ennustavia tekijöitä tai avioeroriskille altistavia tekijöitä (ks. esim. Amato 2010). Avioeroriskille altistavia tekijöitä tarkastellaan tarkemmin alaluvussa 3.1. Säännönmukaisuuksia tarkasteltaessa on syytä kiinnittää huomiota avioliiton ja -eron kulttuurisiin merkityksiin. Vaikka avioero on globaali ilmiö, se ei ole homogeeninen. Perheelle ja avioerolle annetut merkitykset vaihtelevat ajassa ja paikassa. Tämä vaihtelu ei kuitenkaan vaikuta siihen, että lapsen kannalta avioero merkitsee *muutosta* vallitseviin perhesuhteisiin (Furstenberg & Teitler 1994, Furstenberg & Kiernan 2001).

Pohjoismaissa erilaiset perhemuodot ovat yleisiä ja ihmisten asenteet melko liberaaleja (Breivik & Olweus 2006, 62). Avioero on yleinen reitti yksinhuoltajuuteen (Haataja 2009a). Pohjoismaiset universaalit hyvinvointijärjestelmät tukevat avioeroperheitä ja yksinhuoltajia. Suomalaisia yksinhuoltajia ei ole samalla tavalla leimattu julkisessa keskustelussa kuin yhdysvaltalaisia (Rantalaiho 2009, 17). Kuitenkin ehkä hieman yllättäen myös Suomessa yksinhuoltajia kohtaavat paljon ennakkoluuloja. Lähes neljäkymmentä prosenttia suomalaisista oli vuonna 2012 sitä mieltä, ettei yksi vanhempi pysty kasvatamaan lasta yhtä hyvin kuin molemmat vanhemmat yhdessä (Hakovirta, Salin & Haataja 2016).

Perheen muutoksesta kertoo myös avoliittojen lisääntyminen. Suomessa avoliitot ovat hyvin yleisiä, ja esikoisista yli puolet syntyy nykyään avioliiton ulkopuolelle, enimmäkseen vanhempien avoliittoon (Suomen virallinen tilasto 2017). Tässä tutkielmassa on tutkimuksellisista syistä päädytty tarkastelemaan nimenomaan avioeroja. Avioero on

juridinen sopimus, joka dokumentoidaan virallisesti. Näin avioerosta on saatavilla tieto julkisista rekistereistä. Vanhempien avoliitto ei ollut vielä vuonna 1987 yhtä yleinen kuin nykyään. Syntymäkohortti 1987 -aineiston henkilöistä 80,3 prosenttia syntyi vanhempien avioliittoon.

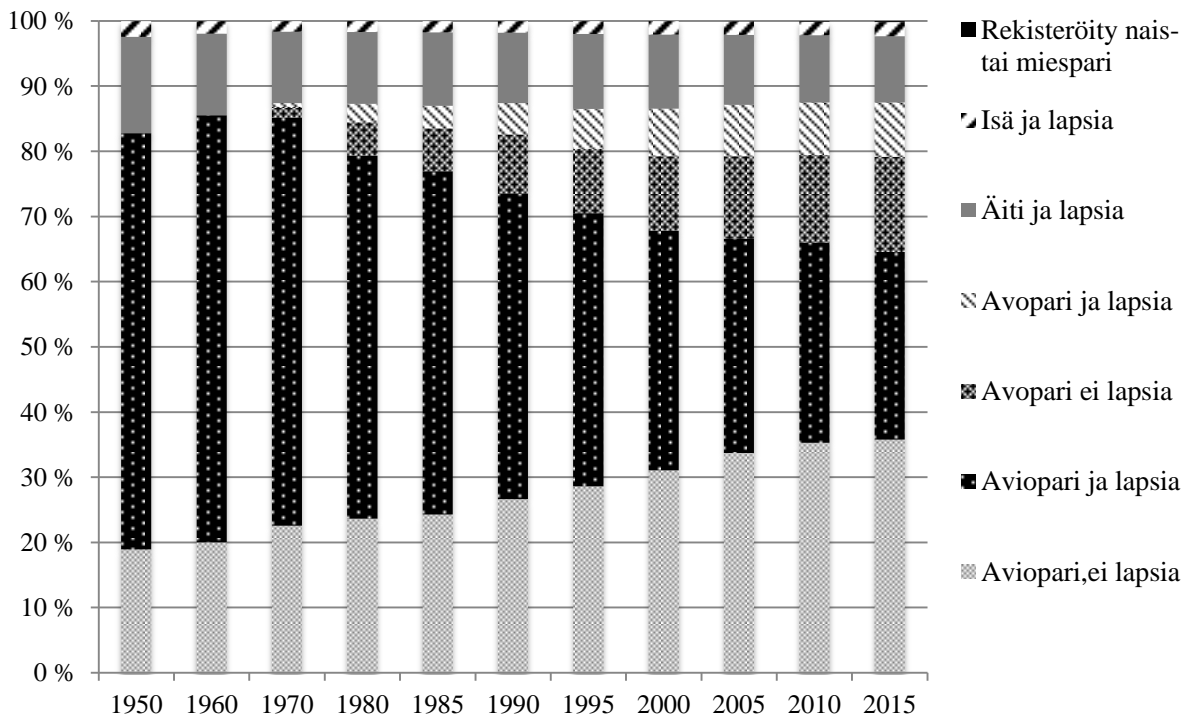
Elämäntietojen moninaistuminen näkyy suomalaisen perheen muutoksessa. Individualistinen yhteiskuntakehitys on johtanut elämäntietojen moninaistumiseen. On argumentoitu, ettei niin sanottua normatiivista elämäntietoa ole pian enää tunnistettavissa. (Elder & George 2016, 72.) Seuraavaksi tarkastellaan tilastojen valossa, millaisia muutoksia suomalaiset perheet ovat käyneet läpi viimeisten vuosikymmenten aikana.



Kuvio 1. Solmitut avioliitot ja avioerot Suomessa vuosina 1965–2015. (Lähde: SVT 2016a)

Kuviosta 1 nähdään Suomessa vuosittain solmittujen ja purkautuneiden avioliittojen lukumäärien muutos vuosina 1965–2015. Viiden vuosikymmenen aikana vuosittain solmittavien avioliittojen määrä on laskenut yli 40 000 liitosta noin 25 000:een. Solmittujen avioliittojen määrä koki 2000-luvulla melko voimakkaan nousun, 2000-luvun huippuvuonna 2008 solmittiin 31 000 avioliittoa. Vuoden 2008 jälkeen vuosittain solmittavien avioliittojen lukumäärä on palannut vuoden 1990 tasolle, noin 25 000:een. Avioerojen määrä kaksinkertaistui vuosien 1965–1975 välillä, minkä jälkeen se pysyi tasaisesti noin 10 000 erossa per vuosi 1980-luvun lopulle saakka. Vuonna 1988 voi-

maan tullut avioeron saantia helpottanut avioliittolain muutos näkyy tilastossa erojen lisääntymisenä 1980-luvun lopussa. Tämän jälkeen erot ovat pysyneet hyvin vakaalla tasolla, noin 13 000–14 000 erossa per vuosi. Vuoden 2015 avioeronneisuuden mukaan ensimmäisellä avioliitolla on 39 prosentin todennäköisyys päättyä eroon, ja eroon päättyneiden ensimmäisten avioliittojen keston mediaani oli 10 vuotta (Suomen virallinen tilasto 2016b).



Kuvio 2. Perheet tyypeittäin 1950–2015. (Lähde: SVT 2016c)

Kuviosta 2 havaitaan suomalaisen perheen merkittävä muutos viimeisten vuosikymmenten aikana. Avioerot tasaantuivat suurin piirtein nykyiselle tasolle 1990-luvulla, mutta perheiden muutos on jatkunut nykyhetkeen saakka. Vuonna 1950 yli 60 prosenttia perheistä oli avioparin ja lasten muodostamia perheitä, vuonna 2015 enää alle 30 prosenttia. Vuodesta 2005 lähtien Suomen yleisin perhetyyppi on ollut lapseton aviopari. Lapseton aviopari tarkoittaa avioparia, jolla ei ole lapsia, tai jonka lapset eivät enää asu kotona. Yksinhuoltajaperheiden osuus kaikista perheistä on vaihdellut 65 vuoden tarkastelujakson aikana vain vähän. Vuonna 1950 yksinhuoltajaäitien perheiden osuus oli 12,5 prosenttia ja yksinhuoltajaisien perheiden osuus 1,9 prosenttia, kun taas vuonna 2015 vastaavat luvut olivat 10,2 ja 2,1 prosenttia. Avioliittojen osuus kaikista perheistä

on kasvanut merkittävästi 1970-luvulta alkaen. Vuonna 2015 avoparien osuus kaikista perheistä oli noin 23 prosenttia, ja avoperheen, jossa oli lapsia, osuus oli 8,3 prosenttia. Lapsiperheiden osuus kaikista perheistä oli 40 prosenttia (Suomen virallinen tilasto 2016d). Vuonna 2015 rekisteröityjen parisuhteiden osuus kaikista perheistä oli pieni, yhteensä 0,2 prosenttia. Kuudessasadassa lapsiperheessä vanhempi oli rekisteröidyssä parisuhteessa (Suomen virallinen tilasto 2016d).

Samaa sukupuolta edustavien vanhempien perheet rajautuvat tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Vaikka rekisteröity parisuhde rinnastuu avioliittoon monin osin, laki rekisteröidystä parisuhteesta (950/2001) astui voimaan vasta vuonna 2002. Tasa-arvoinen avioliittolaki astui voimaan vuonna 2017. Vuonna 1987 syntyneiden lasten samaa sukupuolta olevat vanhemmat eivät siis ole voineet olla rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa lapsen syntyessä.

## 2.2 AVIOEROPERHEIDEN ASEMA SUOMALAISESSA PERHEPOLITIIKASSA

Vanhempien velvollisuudet lastaan kohtaan eivät ole sidoksissa avioliittoon, vaan niistä säädetään laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) ja laissa lapsen elätksestä (704/1975). Suomessa eron yhteydessä huoltajuudesta sovitaan erikseen (Hii-lamo 2009, 72). Erotilanteissa tehtävistä lapsen huoltajuussopimuksista valtaosa on yhteishuoltajuussopimuksia. Vuonna 2015 sopimuksia 93 prosenttia oli yhteishuoltajuussopimuksia (THL 2017a). Todellisuudessa täydellinen vanhemmuuden tasajako on kuitenkin harvinaista. Yleensä vanhemmuus jakautuu eron jälkeen lähi- ja etävanhemmuuteen. Äidit tulevat lähes poikkeuksetta lapsen lähivanhemmiksi, isät etävanhemmiksi. Jos huoltajuussopimus on yksinhuoltajuussopimus, yksinhuoltaja on todennäköisesti äiti. Yhteishuoltotilanteissa tyypillisesti myös etävanhempi osallistuu lapsen hoitoon ja lapsi saattaa osittain asua etävanhemman luona. Jaetun vanhemmuuden ideaali jää usein kuitenkin käytännössä saavuttamatta. Eron jälkeen vastuu lapsen arjesta on lähivanhemman, yleensä äidin, harteilla. (Santala 2009.) Kun eron jälkeinen vanhemmuus ei jakaudu tasaisesti, lapselta jää puuttumaan toisen vanhemman ajallisia ja taloudellisia resursseja. Nämä resurssivajeet saattavat heikentää lapsen hyvinvointia ja vaikuttaa myös hänen koulutukseensa. Aiemman tutkimuksen mukaan vanhempien resurssien vajaus on yhteydessä yksinhuoltaja- ja avioeroperheiden lasten heikompaan hyvinvoin-

tiin (Weitof, Hjern & Rosén 2004, Jonsson & Gähler 1997, McLanahan & Sandefur 1994). Avioeron jälkeistä resurssien uudelleenjakoa kuvataan tarkemmin luvussa 3.3.

Pohjoismaisessa perhepolitiikassa on korostettu sukupuolten välistä tasa-arvoa. Ajatellaan, että palkkatyön ja hoivatyön tulisi jakautua mahdollisimman tasaisesti perheen sisällä. Yksinhuoltajan tehtävien ja aseman ei ajatella poikkeavan puolisoivanhemmista: sekä hoiva että ansiotyö kuuluvat myös yksinhuoltajalle. Tällaisessa mallissa ajatellaan, että yhteiskunnan tehtävänä on tukea yksinhuoltajien osallistumista työmarkkinoille, ei niinkään lasten hoitamista kotona. Keski-Euroopasta ja angloamerikkalaisista maista tutussa mallissa ansiotyö kuuluu toiselle puolisolle, hoivatyö toiselle. Ideologiaan kuuluu lasten hoitaminen kotona, mikä jää käytännössä naisen tehtäväksi. Tällaisessa mallissa puolestaan yksinhuoltajan tehtäväksi jää lasten hoitaminen kotona, ja yhteiskunnan tehtävänä on tukea hoivatehtävää. (Hiilamo 2009, 63; 97.)

”Äitiystävälliseen sosiaalipolitiikkaan” kuuluvat olennaisesti yksilöllinen verotus, vanhempainetuudet sekä tuettu lasten päivähoito (Esping-Andersen 2009, 91). Suomessa ei ole muusta perhepolitiikasta erillistä yksinhuoltajapolitiikkaa, eikä ainoastaan yksinhuoltajille kohdennettuja perhepoliittisia tuen muotoja ole juuri kehitetty. Suomalainen perhepolitiikka nojautuu yhä vahvasti ydinperheen normiin ja yksinhuoltajia on käsitelty yleisen perhepolitiikan kontekstissa. (Hiilamo 2002, 276–284, Rantalaiho 2009, 42.) Yksinhuoltajien onkin argumentoitu jääneen perhe- ja sosiaalipolitiikassa näkymättömiksi. (Forssén ym. 2009, 17). Tästä huolimatta suomalainen yhteiskunta tukee yksinhuoltajia monin tavoin, ja monet perhe-etuudet ovat yksinhuoltajien toimeentulolle tärkeitä.

Julkiset pienten lasten hoitojärjestelyt ovat yksinhuoltajan näkökulmasta yksi merkittävimpiä työllistymisen mahdollistajia, sillä yksinhuoltaja on yksin vastuussa perheen ansio- ja hoivatyöstä. Erityisesti pienituloisten yksinhuoltajien kannalta julkinen päivähoito on kriittinen työmarkkinoille osallistumisen mahdollistaja. (Hiilamo 2009, 69–70). Suomessa kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on ollut subjektiivinen päivähoito-oikeus vuodesta 1996 (Hiilamo 2008, 24). Eduskunta on 1.8.2016 alkaen rajannut subjektiivisen oikeuden niin, että alle kouluikäisillä lapsilla on kokopäiväisen hoidon sijaan oikeus vain 20 päivähoitotuntiin viikossa, mikäli heidän vanhempansa eivät ole päätoimisesti työssä tai opiskelijoita. Rajauksesta huolimatta julkinen päivähoito Suomessa on mer-

kittävä yksinhuoltajan työssäkäynnin mahdollistaja. Yksinhuoltajat ovatkin olleet Suomessa hyvin työllistyneitä. 1990-luvulla yksinhuoltajaäitien työllisyys heikkeni suhteessa puolisoäiteihin, mutta on 2000-luvulla palannut samalle tasolle puolisoäitien kanssa. Molempien ryhmien työllisyysaste oli 76 prosenttia vuonna 2006. (Ks. yksinhuoltajaäitien työllisyydestä Haataja 2009b.)

Suomalaisesta perhepolitiikasta voidaan tunnistaa joitakin eroperheiden kannalta ongelmallisia piirteitä. Perhe-etuudet eivät esimerkiksi juuri ota huomioon jaettua eronjälkeistä vanhemmuutta. Lapsilisää ja sen yksinhuoltajakorotusta voidaan maksaa vain toiselle vanhemmalle (KELA 2017). Samoin lapsella voi olla vain yksi virallinen osoite, ja asumislisän maksussa hänet voidaan huomioida vain toisen vanhemman ruokakunnan jäsenenä (THL 2017b). Suomi eroaa tässä muista Pohjoismaista. Esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa perhe-etuudet ovat joustavampia, ja ne pystyvät paremmin ottamaan huomioon perhetilanteet, joissa vanhemmat eivät asu yhdessä (Hakovirta & Rantalaiho 2011).

Tässä luvussa on tarkasteltu suomalaisen perheen muutosta viimeisten vuosikymmenten aikana, ja sitä, millainen asema avioero- ja yksinhuoltajaperheillä on suomalaisessa perhepolitiikassa. Perhemuotojen moninaistuminen on selkeä yhteiskunnallinen trendi, mutta yhteiskunta näyttää suhtautuvan perheeseen yhä lähtökohtaisesti ydinperheenä. Vaikka suomalaiset perhe-etuudet ovat melko kattavia ja kaikki perheet hyötyvät niistä, perheiden moninaisuutta ne eivät juuri kykene ottamaan huomioon.

### 3 VANHEMPIEN AVIOERO MUOKKAA ELÄMÄNKULKUA JA KOULUTUSPOLKUA

*”Rather than interpret divorce as a symptom of individual or family pathology, it makes more sense to view marital dissolution as a normative family transition. -- Because divorce is common and widely accepted, however, does not mean that its consequences for children are benign.” (Amato & Sobolewski 2001.)*

Amato ja Sobolewski onnistuvat muutamalla lauseella kiteyttämään modernin avioerotutkimuksen ja samalla tämän tutkielman lähtökohdat. Avioeroa ei lähestytä anomaliana tai poikkeavana tapahtumana, vaan perherakenteen muutoksena, jolla on vaikutuksia perheen lapsiin. Tutkimuskirjallisuudessa tunnistetaan lukuisia mekanismeja, jotka linkittävät vanhempien avioeron ja lasten hyvinvoinnin yhteyksiä.

Elämäntutkimusteorian mukaisesti yksilön elämäntutkimusta voidaan lähestyä neljän eri teoreettisen väittämän kautta (Elder 1998, teoksessa Nurmi ym. 2006, 188–189.) Ensimmäisen väittämän mukaan ihmisen kehitykseen vaikuttavat kunkin kulttuurin piirteet ja historiallinen aika, jossa eletään. Toisen väittämän mukaan ihmiset ovat aktiivisia toimijoita, jotka valitsevat erilaisia polkuja elämässään. Polkuja valitaan kunkin kulttuurin ja historiallisen kontekstin asettamissa rajoissa. Kolmannen väittämän mukaan elämäntapahtumien merkitys on yhteydessä niiden ajoitukseen. Erilaiset elämäntapahtumat sopivat yhteisössä vaikuttaviin, eri ikävaiheita sääteleviin normeihin paremmin tai huonommin. Neljäs elämäntutkimusteorian väittäminen on, että ihmiselämät ovat toisiinsa linkittyneitä. Ihmisen elämäntutkimus on riippuvainen myös muiden ihmisten elämisestä. Yksi keskeinen periaate elämäntutkimusteoriassa on, että elämäntutkimus jatkuu läpi elämän. Yhdellä ikävaiheella (esimerkiksi lapsuudella), ei nähdä olevan muihin ikävaiheisiin nähden määräävää vaikutusta. (Nurmi ym. 2006.)

Vaikka tietyn ikäpolven edustajat käyvät läpi samanlaiset historialliset tapahtumat, elämäntutkimusteoria huomioi, etteivät nämä tapahtumat vaikuta kaikkiin kohortin jäseniin samoin (Elder & George 2016, 59). Edellisessä luvussa kuvailtiin perheen muutosta 1900-luvulta nykypäivään. Elämäntutkimusteorian mukaisesti tässä tutkielmassa tarkastel-

laan 1987 syntyneitä osana tuota historiallista kehitystä. Tutkielmassa ei kuitenkaan pyritä vetämään kausaatiolinkkejä historiallisen kehityksen ja yksilön välille.

Tässä luvussa perehdytään vanhempien avioeron ja lasten hyvinvoinnin ja koulutuksen välisiin yhteyksiin. Näitä yhteyksiä tarkastellaan elämänkulkuteorian lisäksi kahdesta päänäkökulmasta, joita ovat stressiteoria ja resurssiteoria. Stressiteorian näkökulmasta avioero nähdään pitkäaikaisena, stressaavana elämäntapahtumana. Resurssiteoria puolestaan keskittyy vanhempien ajallisiin ja taloudellisiin resursseihin erotilanteessa. Näkökulmat eivät ole toisiaan poissulkevia, pikemminkin kaksi eri tapaa tarkastella vanhempien avioeron ja lasten hyvinvoinnin välistä yhteyttä. Lisäksi esitellään avioeroon liittyviä teorioita, jotka koskevat konfliktin määrää perheessä sekä lasten sopeutumista avioeroon. Perheen sisäinen konflikti, suurin osa sopeutumiseen vaikuttavista tekijöistä sekä osin myös stressiteorian kuvaamat mekanismit ovat sellaisia, joita rekisteritutkimus ei tavoita. Nämä teorit halutaan kuitenkin esitellä, sillä ne avaavat tärkeitä näkökulmia siihen, millaisin mekanismein vanhempien avioero saattaa vaikuttaa lasten hyvinvointiin. Tämän jälkeen paneudutaan riskeihin avioeroperheiden lasten koulutuspolulla sekä tarkemmin koulutuksen periytyvyyteen ja koulutuksen ja perhemuodon välisiin yhteyksiin.

### 3.1 VANHEMPIEN AVIOERON VAIKUTUSTEN TUTKIMISEN HAASTEET

Avioeron vaikutusten tutkiminen on haastavaa. Kuten yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa yleensä, perinteinen satunnainen koeasetelma ei ole mahdollinen, joten tutkijat joutuvat turvautumaan erilaisiin vaihtoehtoisin asetelmiin (Härkönen 2014, 312). Vaihtoehtoina on esimerkiksi vertailla eron kokeneita lapsia ydinperheessä kasvaneisiin lapsiin (esim. Björklund & Sundström 2006) tai tarkastella samoja lapsia ennen ja jälkeen eron (esim. Sun 2001). Eroprosessin pitkäaikaisen luonteen vuoksi on haastavaa erottaa eroa edeltäviä tapahtumia ja tekijöitä varsinaisen eron vaikutuksista (Amato 2000). Suuri osa tutkimuksista on perustunut poikkileikkausaineistoihin (esim. Breivik & Olweus 2006, Rissanen 2016, Ross & Mirowsky 1999), mutta myös paneeli- ja rekisteriaineistoihin perustuvaa tutkimusta alkaa kertyä (esim. Jekielek 1998, Hill, Yeung & Suncan 2001, Huurre, Junkkari & Aro 2006). Pitkittäistutkimukset mahdollistavat perherakenteen muutoksen ja sen vaikutusten syvällisemmän tarkastelun. Avioerojen yleisyyden vuoksi on syytä suhtautua kriittisesti myös eron vaikutusten tutkimiseen ylipää-

tään. Avioeroperheet ovat hyvin erilaisia, ja ”tyypillistä” eroperhettä tuskin löytyy. Kun eroperheet ovat keskenään niin heterogeeninen joukko, voidaan kyseenalaistaa, onko mielekästä ylipäättään tarkastella avioeroperheiden lasten ja ydinperheiden lasten keskimääräisiä eroja. Nähtiin avioero sitten lasten kannalta negatiivisena (perhemuodon järkyminen) tai positiivisena tapahtumana (ahdistavan perhetilanteen raukeaminen), on kyseessä ennen kaikkea perhemuodon muutos. Muutos vaatii perheeltä kykyä sopeutua. Ilmiön monimuotoisuuden vuoksi tutkijat eivät ole päässeet yksimielisyyteen niistä mekanismeista, jotka linkittävät vanhempien avioeron lasten heikentyneeseen hyvinvointiin.

Kelly ja Emery (2003) esittävät aiheellista kritiikkiä eroperheiden lapsia koskevaa tutkimusta kohtaan. Vaikka eroperheiden lasten hyvinvointi on keskimääräisesti heikompa kuin ydinperheiden lasten hyvinvointi, suurin osa eroperheiden lapsista voi hyvin. Valitettavan usein tutkimuksessa sekoitetaan keskenään kausaatio ja korrelaatio. Saateetaan esimerkiksi väittää eroperheiden lasten psyykkisten ongelmien olevan seurausta erosta, vaikka tällaisia johtopäätöksiä voidaan todellisuudessa harvoin tehdä. Riskinä on, että osa havaituista korrelaatioista johtuu malleista puuttuvien muuttujien vaikutuksesta, jotka saattavat korreloida sekä perhemuodon että lapsivaikutusten kanssa. (Björklund, Ginther & Sundström 2007.) Osa eron näennäisistä vaikutuksista saattaa olla perheessä läsnä jo ennen eroa (ks. esim. Furstenberg & Teitler 1994, Sun 2001), ja on haastavaa eritellä toisistaan jo ennen avioeroa perheessä läsnä olleita asioita avioeron seurauksista (Furstenberg & Teitler 1994, 447). Ongelmana on myös liiallinen yleistäminen pienistä ja epäedustavista aineistoista tehtyjen havaintojen perusteella. Liian vähälle huomiolle jää myös eron jälkeisten perheprosessien merkitys lapsen hyvinvoinnille. (Kelly & Emery 2003, 352.) Tutkimuksissa avioliitossa elävien vanhempien perheitä kohdellaan usein yhtenä homogeenisenä ryhmänä (Musick & Meier 2010, 185), vaikka sekä avioliitossa elävien että eronneiden perheiden joukkoon mahtuu valtavasti variaatioita. Viime aikoina uudenlainen avioeron hahmottaminen onkin saanut jalansijaa tieteellisessä keskustelussa. Avioeron lapsivaikutuksia tutkittaessa on alettu kiinnittää huomiota lasten erokokemusten moninaisuuteen ja kontekstisidonnaisuuteen (Broberg 2010, 36).

### 3.2 AVIOERON SOSIOEKONOMINEN VALIKOITUMINEN

Avioero ei ole sattumanvarainen ilmiö. Väestötason tutkimuksissa on löydetty erilaisia eroriskien yhteydessä olevia tekijöitä. On havaittu, että sosioekonomisen statuksen ja avioeroriskien välillä on negatiivinen yhteys (Jalovaara 2001, Raley & Bumpass 2003), eli matalammista sosioekonomisista luokista olevat eroavat todennäköisemmin kuin korkeista sosioekonomisista luokista olevat. Valikoitumistekijöillä viitataan tekijöihin, jotka vaikuttavat avioeron ja yksinhuoltajuuden todennäköisyyteen. Toistaiseksi tutkimukset eivät ole pystyneet määrittelemään, kumpi on lapsen tulevaisuuden hyvinvoinnin kannalta määräävämpää: ”avioeroalttiissa” perheessä (jonka vanhemmat tulevat jossakin vaiheessa eroamaan) vai yksinhuoltajaperheessä varttuminen. Vaikka kahden vanhemman perheillä vaikuttaa olevan etulyöntiasema yhden vanhemman perheisiin nähden, nämä hyödyt eivät kuitenkaan välttämättä realisoidu. Oli perhemuoto mikä tahansa, lapset kärsivät, jos vanhempien välillä on runsaasti eripuraa (Furstenberg & Kiernan 2001).

Vaikka avioeroja ja yksinhuoltajuutta esiintyy kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä, avioerot ovat yleisempiä matalammista sosioekonomisista ryhmissä (Jalovaara 2001) ja yksinhuoltajaäidit ovat keskimäärin puolisoäitejä vähemmän kouluttautuneita. Yksinhuoltajaäidit ovat puolisoäitejä useammin vain peruskoulutuksen saaneita ja harvemmin yliopistollisen loppututkinnon saaneita. Suomessa 2000-luvun alussa yksinhuoltajaäideistä lähes 20 prosenttia oli suorittanut vain peruskoulun, puolisoäideistä noin 10 prosenttia. Puolisoäideistä korkeakoulutettuja oli 15 prosenttia, yksinhuoltajaäideistä kahdeksan prosenttia. (Haataja 2009b, 104–105.) Kansainvälisessä tutkimuksessa havaittuja riskitekijöitä avioeroille ovat muun muassa matala koulutus (Martin 2006), avioituminen nuorena, köyhyys, työttömyys, avoliitto ennen avioliittoa, synnyttäminen ennen avioliittoa, lasten tuominen uuteen liittoon, toinen tai sitä seuraava avioliitto ja kasvamisen eroperheessä. Lisäksi avioeroriskille altistavat erilaiset puolisoisten väliset asiat, kuten väkivalta ja konflikti suhteessa sekä vähäinen puolisoisten keskeinen luottamus ja rakkaus. Vaikka nämä tekijät ovat yhteydessä avioeroihin, ei niiden kuitenkaan voida suoraan päätellä olevan avioerojen syitä. (Amato 2010, 651.) Avioeron riskitekijöitä tarkastellessa on myös aina syytä muistaa avioliittoon ja -eroon liitetyt kulttuuriset merkitykset.

On mahdollista, että eroperheiden eroavaisuudet ydinperheistä ovat niin suuria, ettei itse erotapahtumalla olekaan itsenäistä vaikutusta lapsen hyvinvointiin. Ruotsissa (Björklund & Sundström 2006) ja Yhdysvalloissa (Björklund ym. 2007) on saatu viitteitä, että eroperheiden lasten koulutuserot ydinperheessä varttuneisiin lapsiin johtuisivat kokonaan valikoitumistekijöistä. Björklund ja Sundström (2006) ovat tutkineet perhemuodon vaikutusta lasten kouluttautumiseen sekä tuloihin Ruotsissa ja Yhdysvalloissa. Tutkimus ottaa huomioon perherakenteen lapsilukua myöten ja lapsena eri perhemuodoissa vietetyn ajan. Tutkittavien lisäksi tietoja on kerätty heidän sisaruksistaan. Kun vanhempien koulutus ja sisarusten lukumäärä huomioitiin tutkimuksessa, lapsuuden perherakenteen vaikutus suoritettuun koulutukseen sekä tulojen välille heikkeni. Kun havaitsemattomat perhepiirteet kontrolloitiin sisaruskorrelaation avulla, lapsuuden perhemuodolla ei enää ollut vaikutusta.

Joissakin tutkimuksissa on pyritty erottelemaan valikoitumistekijöitä ja niiden vaikutusta itse avioeron vaikutuksista. Sun (2001) vertailee tutkimuksessaan yhdysvaltalaisnuoria, jotka ovat osallistuneet samaan tutkimukseen luokilla 10 ja 12 (noin 15–16-vuotiaina ja 17–18-vuotiaina). Ne, joiden vanhemmat erosivat tutkimusvuosien välillä, poikkesivat jo ennen eroa niistä lapsista, joiden vanhemmat pysyivät yhdessä. Sunin tutkimustulosten mukaan suuri osa eron haitallisista vaikutuksista lapselle ilmenee jo ennen eroa. Itse erotapahtuma aiheuttaa vain vähän tai rajatusti lisävahinkoa lapsille. Ero saattaa vähentää vanhempien välistä konfliktia ja siihen liittyvää stressiä. Tutkimus vahvistaa teoriaa, jonka mukaan eroperheet ja myös eroperheiden lapset ovat erilaisia jo ennen eroa. Tulee kuitenkin huomioida, että jos eroprosessin ajatellaan alkavan jo kauan ennen virallista avioeroa, ei tällaisella asetelmalla voida varmasti saada tukea valikoitumisteorialle (Amato 2000).

### 3.3 ERO RIKKOO ELÄMÄNKULUN

Tutkielmassa vanhempien avioero hahmotetaan elämänkulkuteorian mukaisesti lapsen tai nuoren normatiivisen elämänkulun rikkovana tapahtumana. On syytä huomioida, että tällainen epänormatiivinen tapahtuma voi olla esimerkiksi muuttaminen tai onnettomuus, jotka pakottavat *yksilön suuntaamaan elämänsä uudelleen* (Nurmi ym. 2006, 186). Vanhempien avioero hahmotetaan elämäntapahtumana, joka muuttaa perhettä. Perheen on eron jälkeen suuntauduttava elämään uudella tavalla ja sopeuduttava muuttuneeseen

perhetilanteeseen. Perheen kyky sopeutua avioeroon ja suunnata elämänsä uudelleen on yhteydessä lasten myöhempään hyvinvointiin (Amato 2000, Kelly & Emery 2003).

Tieteellisessä keskustelussa ei ole päästy yksimielisyyteen siitä, tulisiko avioero nähdä enemmänkin väliaikaisena kriisinä, johon suurin osa ihmisistä sopeutuu ajan myötä, vai pitkäkestoisena kroonisena kuormitustilana, joka johtaa pitkäaikaisiin ongelmiin. Kumpikin näkökulma näyttäisi sisältävän osatotuuden: osalle perheistä ero on väliaikainen kriisi, osalle se merkitsee pitkäaikaisten ongelmien kehittymistä. (Amato 2000; 2010.) Tässä luvussa tarkastellaan avioeron stressi- ja resurssiteoriaa, jotka pyrkivät selittämään, miksi vanhempien ero vaikuttaa lasten elämäntapaan.

Avioeron stressiteorian mukaan avioeroon liittyvä muutos ja vanhempien välinen konflikti aiheuttaa lapsille ja koko perheelle stressiä (Amato & Keith 1991). Avioeron stressiteorian mukaan perheessä tapahtuva äkillinen *muutos* ja sen vaikutukset ja kerrannaisvaikutukset ovat tärkein avioerolasten hyvinvointia selittävä tekijä (Hill ym. 2001, 291). Keskeistä stressiteoriassa on avioeron hahmottaminen tilapäisenä tapahtumana, johon perhe sopeutuu. Vaikka avioeron aiheuttaman stressin ajatellaan olevan tilapäistä, avioero voidaan nähdä prosessina, joka alkaa, kun vanhemmat vielä asuvat yhdessä, jopa ennen lapsen syntymää, ja joka päättyy vasta pitkään sen jälkeen, kun virallinen avioero on astunut voimaan. (Amato & Sobolewski 2001, 901, Furstenberg & Teitler 1994, 174, Furstenberg & Kiernan 2001.) Eroprosessi saa aikaan lukuisia muutoksia, jotka voivat olla lapsille stressaavia ja joiden vaikutukset saattavat näkyä jo ennen varsinaista eroa (Booth & Amato 2001, Furstenberg & Teitler 1994, Furstenberg & Kiernan 2001). Eroa ei tutkimuksissa useimmiten nähdä äkillisenä perheonnettomuutena vaan hauraan perhejärjestelmän asteittaisena hajoamisena. Avioeroa edeltävät tapahtumat saattavat olla yhtä suuria tai suurempia tekijöitä lapsen myöhemmälle hyvinvoinnille kuin ero itse. (Furstenberg & Teitler 1994, Furstenberg & Kiernan 2001.) Lisäksi avioeroa saattaa seurata muutto, koulun vaihtaminen sekä vanhempien uudet parisuhteet ja erot (Amato 2000, 1272). Avioero stressaavana elämäntapahtumana heikentää vanhempien ja lasten välisiä tunnesiteitä, ja tunnesiteiden heikkous saattaa jatkua aikuisuuteen saakka (Amato & Sobolewski 2001).

Avioeron resurssiteorian mukaan avioeroperheiden lasten heikompa hyvinvointia ydinperheiden lapsiin nähden aiheuttaa erityisesti toisen vanhemman poissaolosta johdettu resurssivaje (Jonsson & Gähler 1997). Avioero vaikuttaa ajan ja muiden resurssien

jakamiseen. Se keskeyttää vanhempien keskinäisten tulojen jakamisen, heikentää mitta-kaavaetuja, saattaa vähentää etävanhemman panostusta lapseen ja hankaloittaa vanhempien keskinäistä ”erikoistumista” eri tehtäviin. Muutettaessa erilleen kummatkin vanhemmat joutuvat tekemään enemmän koti- ja ehkä muutakin työtä, heidän ihmissuhteensa muuttuu ja heidän vastuulleen saattaa uusperheiden myötä tulla myös muita lapsia. Kaikki nämä viittaavat siihen, että lapsi ”tulee kalliimmaksi”, kun vanhemmat eivät asu yhdessä. (Furstenberg & Kiernan 2001.) Vanhempien lapsilleen tarjoamat resurssit voidaan jakaa ”vanhemmuusresursseihin” sekä taloudellisiin resursseihin. Vaikka resurssit ovat jokseenkin keskenään vaihdettavissa (esimerkiksi ajalla voidaan ansaita rahaa), kumpikaan yksin ei riitä. Sekä raha että vanhemmuusresurssit liittyvät perherakenteeseen tavalla, joka saattaa selittää yksinhuoltaja- ja uusperheiden lasten heikompa hyvinvointia. Näkökulmaa kutsutaan tässä tutkielmassa avioeron resurssiteoriaksi.

Vanhemmuusresursseilla tarkoitetaan vanhempien lapsilleen antamaa aikaa ja tukea sekä vanhemman kykyä kontrolloida ja valvoa lasta. Voidaan ajatella, että kahden vanhemman perheessä on tarjolla enemmän vanhemmuusresursseja kuin yhden vanhemman perheessä. Kaksi vanhempaa pystyy paremmin jakamaan rajallisen ajan ja henkiset resurssit. Kahden vanhemman perheessä on yleensä yhden vanhemman perhettä enemmän sosiaalista pääomaa ja mahdollisesti laajemmat sosiaaliset verkostot. Yksinhuoltajilla on vähäisemmät yhteydet perheen ”ulkopuoliseen” maailmaan, jonka kautta lapsi voi saada yhteyksiä muihin turvallisiin aikuisiin. Kaksi vanhempaa ikään kuin kompensoivat toisiaan puutteissaan. He pystyvät avustamaan ja tukemaan toinen toisiaan jakaessaan lastenhoitovastuun ja tukiessaan toinen toisensa päätöksiä. Kaksi vanhempaa pystyy yhtä paremmin jakamaan rajallisen ajan ja henkiset resurssit. Aikuisten sosiaalinen kontrolli ehkäisee lasten ongelmakäytöstä, ja sosiaalisen kontrollin määrä on yhteydessä aikuisten lukumäärään kodissa. Kahdella vanhemmalla on lisäksi yhtä laajemmat ja erilaiset kognitiiviset ja sosiaaliset taidot, jotka tarjoavat laajemman ”vanhemmuuspohjan”. (Furstenberg & Kiernan 2001, Hill ym. 2001, 272.)

Avioeron jälkeiset taloudelliset vaikeudet ovat yhteydessä lasten eron jälkeisiin hyvinvointivajeisiin (Amato 2000). Yksinhuoltajaäitien köyhyysriski on puolisoäitejä korkeampi niin Suomessa kuin kaikissa muissakin EU-maissa (Forssén & Ritakallio 2009, 87). Avioero on merkittävä reitti yksinhuoltajuuteen, ja suuri osa vanhempien avioeron kokeneista lapsista elää ainakin jonkin aikaa avioeron jälkeen yksinhuoltajaperheessä.

Näistä syistä avioeron taloudellisia lapsivaikutuksia tarkastellessa on syytä kiinnittää huomiota yksinhuoltajien taloudelliseen asemaan. Yksinhuoltajaperheet korostuvat köyhyystilastoissa. Vuonna 2012 kaikista lapsista yhden vanhemman perheissä eli noin kymmenen prosenttia, mutta 32 prosenttia köyhistä lapsista (Salmi, Lammi-Taskula & Sauli 2014, 87). Kotiäitiys on yhtä yleistä sekä puoliso- että yksinhuoltajaäitien kohdalla. Yksinhuoltajilta kuitenkin puuttuvat puolison tulot, jotka voisivat täydentää toimeentuloa, jolloin kotiäitiys lisää yksinhuoltajaperheiden köyhyysriskiä. (Haataja 2009b.) Yksinhuoltajan työssäkäynti vähentää köyhyysriskiä, mutta samalla pienten lasten vanhempina yksinhuoltajat kuuluvat myös työssäkäyvien köyhien riskiryhmään (Hakovirta 2010, Sauli, Salmi & Lammi-Taskula 2011). Perheen pienituloisuus ja sen myötä rajalliset kulutusmahdollisuudet vaikuttavat lapsiin. Lapsen rajalliset kulutusmahdollisuudet voivat syrjäyttää vertaisryhmästä ja määrittää sosiaalisen aseman. Lapset ovat tietoisia toisensa perheiden varallisuudesta ja määrittelevät toisiaan sen mukaisesti, jolloin köyhää lasta saatetaan syrjiä ja kiusata. (Hakovirta & Rantalaiho 2012.)

Suomessa yksinhuoltajat saavat kahden vanhemman perheitä huomattavasti useammin toimeentulotukea. Esimerkiksi vuonna 2015 kahden vanhemman lapsiperheistä 5,1 prosenttia turvautui toimeentulotukeen, yksinhuoltajaperheistä noin neljäsosa (Tanhua & Kiuru 2016, 3). Toimeentulotuen saanti kertoo muustakin kuin toimeentulon ongelmista, sillä se on yhteydessä moniulotteisiin hyvinvointiongelmiin. Tuen saajien heikon toimeentulon lisäksi asuinolot, terveys sekä elämänlaatu ovat keskimäärin muuta väestöä heikompia. (Hannikainen-Ingman, Kuivalainen & Sallila 2010). Näiden hyvinvointiongelmiin vuoksi toimeentulotuen saantia on perusteltua käyttää tuloköyhyyden lisäksi jonkinlaisena huono-osaisuuden mittarina. Toimeentulotukiasiakkaiden huono-osaisuus myös periytyy ylisukupolvisesti. Tässä tutkielmassa käytettävästä Kansallinen syntymäkohortti 1987 -aineistosta tehdyn aikaisemman tutkimuksen mukaan vanhempien toimeentulotuen saanti sekä toimeentulotuen pitkittyminen ovat yhteydessä myöhempiin syrjäytymisriskeihin. Tutkimuksessa vuonna 1987 syntyneitä seurattiin 21-vuotiaiksi saakka. Vanhempien toimeentulotuen saanti on yhteydessä toimeentulo-ongelmiin aikuisiässä. Yli kolme neljäsosaa pitkittyneesti toimeentulotukea saaneiden (yli 92 kuukautta seuranta-ajasta) vanhempien lapsista oli itse turvautunut toimeentulotukeen aikuisiällä. Lisäksi toimeentulotukea saaneiden perheiden lapset olivat yleisemmin vähemmän koulutettuja, heillä oli enemmän mielenterveysongelmia, he tekivät useammin rikoksia ja heidät oli otettu huostaan useammin. (Paananen ym. 2012.)

Taloudellisilla resursseilla on merkittävä yhteys yksinhuoltajaperheiden lasten hyvinvointiin ja lasten hyvinvointiin ylipäätään. Vahvasti kahden perheenelättäjän malliin perustuvassa pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa yksinhuoltaja saattaa jäädä tulomarginaaliin sosiaalietuuksista huolimatta. Yksinhuoltajaperheissä lapsiköyhyys on yleistä, sillä Suomessa yksinhuoltajaperheiden lapsista viidennes on suhteellisesti tuloköyhiä. Nykyiset etuusjärjestelmät eivät riitä poistamaan yksinhuoltajaperheiden lasten köyhyysriskiä, mutta ne vähentävät sitä. Ilman elatusapua ja -tukea köyhien lasten osuus yksinhuoltajaperheissä olisi 40 prosenttia. (Hakovirta 2010, 299.) Lapsuudenaikaisella vanhempien avioerolla on havaittu olevan yhteys myöhempiin taloudellisiin vaikeuksiin ja ydinperheissä kasvaneita lapsia heikompaan sosioekonomiseen statukseen (Ross & Mirowsky 1999, Björklund & Sundström 2006). Avioeron ja yksinhuoltajuuden voidaan siis todeta lisäävän köyhyysriskiä. Vanhempien toimeentulon ongelmat ovat puolestaan yhteydessä lapsen myöhempiin hyvinvointivajeisiin ja matalaan koulutukseen.

Aiemman tutkimuksen perusteella köyhyys selittää merkittävää osaa yksinhuoltajaperheiden lasten heikommasta hyvinvoinnista verrattuna kahden vanhemman perheisiin (esim. Hill ym. 2001, Thomson, Hanson & McLanahan 1994), mutta myös muunlaisia tutkimustuloksia on. Breivik ja Olweus (2006) argumentoivat, että yksinhuoltajaperheiden köyhyyden merkitystä lasten hyvinvoinnille on ylikorostettu. Heidän Yhdysvaltoja ja Norjaa koskevassa tutkimuksessaan avioeroperheissä kasvaminen vaikutti lapseen samankaltaisesti, vaikka Norjassa yksinhuoltajia tuetaan huomattavasti Yhdysvaltoja laajemmin. Breivikin ja Olweuksen mukaan pelkkä yksinhuoltajien köyhyyden poistaminen ei riittäisi poistamaan näiden perheiden lasten ongelmia. Myös Rissasen (2016) tulokset tukevat tätä havaintoa. Rissasen tutkimuksessa perheen taloudellinen tilanne ei vaikuttanut merkittävästi nuorten hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen, kun vertailtiin eri perhemuodoissa asuvia nuoria. Nämä tutkimustulokset tukevat ajatusta siitä, että taloudellisten resurssien lisäksi vanhemmuusresursseilla on merkitystä.

Jos vanhempien avioeron yhteys lasten hieman heikompaan keskimääräiseen hyvinvointiin johtuisi ainoastaan resurssivajeesta, uusperheissä kasvaneiden lasten hyvinvointi ei poikkeaisi ydinperheiden lasten hyvinvoinnista. Vanhempien uusien liittojen merkitys lapsen sopeutumiselle ei ole yksiselitteinen, sillä uusperheitä ja lasten hyvinvointia koskevat tutkimustulokset ovat ristiriitaisia. Uusperheessä kasvamisen on havaittu taasoittavan avioeron negatiivisia vaikutuksia (esim. Erola & Jalovaara 2016). Toisaalta on

havaittu, että uusperheisiin liittyy sekä positiivisia että negatiivisia lapsivaikutuksia, jotka riippuvat sekä lapsen sukupuolesta että iästä uuden liiton solmimisen ajankohtana (Hill ym., 2001). Brobergin (2010) mukaan uusperheessä kasvaminen ei sinänsä näyttäydy hyvinvointiriskinä lapselle, mutta uusperhe saattaa muuttaa perheen sisäisiä ja ulkoisia voimavaroja, ja sitä kautta vaikuttaa lapsen hyvinvointiin.

Vaikuttaa siltä, ettei vanhempien avioliitto ole lasten kannalta itseisarvo (Musick & Meier 2010). Eroilla on havaittu olevan toisinaan myös positiivisia vaikutuksia lapsen tulevaisuuden kannalta (Hill ym. 2001). Tästä huolimatta tutkimustulokset osoittavat lasten voivan keskimäärin paremmin kahden vanhemman perheissä. (Thomson ym. 1994). Nykyään suurin osa suomalaisista eroperheistä päätyy avioeron jälkeen yhteishuoltajuuteen (THL 2017a). Vaikka yhteishuoltajuuden ja vanhemmuusvastuun jakamisen malleja ja käytäntöjä on monia, voidaan yhteishuoltajuuden ajatella haastavan näkemyksen avioeron jälkeisestä resurssivajeesta.

Resurssiajatteluun on syytä suhtautua kriittisesti. Resurssit eivät välttämättä realisoidu. Ei ole todisteita siitä, että kahden vanhemman perhe olisi lapselle automaattisesti yhden vanhemman perhettä parempi. Aikuisten absoluuttinen lukumäärä kodissa ei vaikuta olevan yhteydessä myöhempään hyvinvointiin (Hill ym. 2001). Tässä luvussa esiteltujen tutkimustulosten valossa voidaan todeta, että vaikka sekä taloudelliset resurssit että vanhemmuusresurssit ovat yhteydessä avioeroperheiden lasten myöhempään hyvinvointiin, resurssiteoria ei yksin riitä selittämään eroja ydinperheiden lasten ja avioeroperheiden lasten välillä. Voidaankin ajatella, että sekä stressi- että resurssinäkökulmat tulee ottaa huomioon, kun tarkastellaan avioeron yhteyttä lasten hyvinvointiin.

### 3.4 VANHEMPIEN AVIOERON AJOITUKSEN MERKITYS

Kehityspsykologisesta näkökulmasta voidaan arvioida, ettei vanhempien avioeron ajankohta ole lapsen kannalta merkityksetön asia. Kullekin lapsuuden ja nuoruuden ikäkaudelle voidaan määritellä omat erityiset kehitystehtävänsä. Varhaislapsuudessa vanhemman tarjoama hoiva ja huolenpito, ravinto ja elinympäristö ovat lapsen kehitykselle keskeisiä, kun taas myöhemmin nuoruudessa vanhemman valvonta ja emotionaalinen tuki ovat tärkeitä nuoren kasvun tukemisessa (Hill ym. 2001, 272.) Elämäkulkuteorian mukaisesti jokainen kulttuuri määrittelee kullekin ikävaiheelle sosiaaliset normit. Ajoin-

tusvaikutusta tutkittaessa on kyse näiden kahden, ikäkauden kehitystehtävien ja sosiaalisten normien, tutkimisesta, ja niiden yhteisvaikutuksesta. Ajoituskeskustelu linkittyy myös keskusteluun valikoitumistekijöistä. Onko enemmän merkitystä sillä, että on kasvanut perheessä, joka on altis avioerolle (tapahtui ero milloin tahansa), vai onko eron ajankohdalla erityinen painoarvo? Perinteisten kehityspsykologisten näkökulmien mukaan voitaisiin esimerkiksi korostaa varhaislapsuutta (ikävuodet 0–6) erityisenä sensitiivisenä jaksena, sillä varhaislapsuus on perusta myöhemmissä kehitysvaiheissa opittaville tiedoille ja taidoille (Nurmi ym. 2010, 18). Varhaislapsuudella on ajateltu myös olevan kauaskantoisia vaikutuksia myöhempään hyvinvointiin ja psyykkiseen tasapainoon (McLanahan & Sandefur 1994, 68). Toisaalta nuoruus on herkkää aikaa, jolloin vanhempien tarjoama tuki ja kontrolli ovat erityisen tärkeitä. Vanhempien avioero tuona aikana saattaa vaikuttaa vanhempien kykyyn tukea nuorta, sekä johtaa nuoren omaan ongelmakäyttöön, jolla voi olla kauaskantoisemmat vaikutukset kuin lapsuuden ongelmakäytöksellä. (McLanahan & Sandefur 1994, 68.) Avioeron stressiteorian mukaan perherakenteen muutoksella on suurin vaikutus muutosajankohtaa lähellä oleviin tapahtumiin, jolloin esimerkiksi nuoruudessa koettu vanhempien avioero saattaisi voimakaimmin olla yhteydessä toisen asteen koulutukseen (Hill ym. 2001).

Avioeron ajoittumisen vaikutuksia koskevat tutkimustulokset vaikuttavat ristiriitaisilta. Joidenkin tutkimusten mukaan perherakenteen muutoksen (avioeron) ajankohdalla näyttää olevan merkitystä hyvinvoinnille, mutta vaikutukset riippuvat lapsen iästä ja sukupuolesta (Furstenberg & Kiernan 2001, Hill ym. 2001). Tarkastellaan hieman yksityiskohtaisemmin erästä tutkimusta, jossa pureudutaan avioeron ajankohdan vaikutukseen. Furstenberg ja Kiernan (2001) vertailevat kohorttitutkimuksessaan isobritannialaisia aikuisia, joiden vanhemmat erosivat heidän ollessaan 7–16-, 17–20- sekä yli 21-vuotiaita. Tavoitteena heillä oli selvittää, auttaako ”delayed parental divorce” (avioeron myöhentäminen) lapsia, eli hyötyvätkö lapset siitä, jos vanhemmat päättävät sinnitellä yhdessä lasten vuoksi. Varsinaista syytä vanhempien erolle he eivät tutkimuksessaan tiedä. Furstenberg ja Kiernan tutkivat eroperheiden aikuisten lasten pariutumista ja lasten hankintaa, kouluttautumista, taloudellista asemaa, hyvinvointia, mielenterveyttä sekä tupakointia ja alkoholinkäyttöä. Heidän tutkimustulostensa mukaan avioeron vaikutus lapseen oli samankaltainen, tapahtui se minkä ikäisenä hyvänsä. Joitakin sukupuolisidonnaisia eroja löytyi. Suurin osa Furstenbergin ja Kiernanin (2001) tutkimustuloksista viittaa siihen, ettei avioeron ajankohdalla ole suurta merkitystä. Eroperheiden lap-

set kärsivät sekä avioeroa edeltäneistä että sitä seuranneista tekijöistä. Lasten hyvinvointiin vaikuttavat siis molemmat tekijät. Nuoret, joiden vanhemmat erosivat, muodostivat parisuhteita verrokkiryhmää aikaisemmin ja erosivat niistä nopeammin, huolimatta vanhempien avioeron ajankohdasta. Lasten saaminen nuorena ja avioliiton ulkopuolella oli tavallisempaa niillä, joiden vanhemmat olivat eronneet lapsuudessa. Henkilöillä, joiden vanhemmat olivat eronneet heidän ollessa jo aikuisikäisiä, tällaista vaikutusta ei ollut. Kaiken kaikkiaan Furstenbergin ja Kiernanin tutkimustulokset viittaavat siihen, että pelkkien keskiarvojen laskeminen, kun verrataan ehjiä ja eroperheitä, voi olla harhaanjohtavaa. On syytä erotella sukupuoli ja tarkastella eron ajankohtaa. Valikoitumistekijöitä on vaikeaa kokonaan rajata tarkastelun ulkopuolelle.

Osassa tutkimuksia on havaittu, että eron ajankohdalla on vain vähän merkitystä tai mitätön merkitys (Furstenberg & Teitler 1994, McLanahan & Sandefur 1994). McLanahan ja Sandefur (1994) tarkastelevat eron ajankohdan lisäksi yksinhuoltajaperheessä kasvamisen aikaa vuosina sekä perheessä tapahtuneita muita muutoksia eli vanhemman uusia avioliittoja ja -eroja. Tutkimus kattaa vain yksinhuoltajaperheet, eli vertailua ydinperheiden lasten ja avioeroperheiden lasten välille ei tehdä. McLanahanin ja Sandefurin tutkimustuloksen mukaan lapsen iällä vanhempien avioeron ajankohtana ei ole merkitystä koulupudokkuuden tai teiniraskauksien riskille. Myöskään yksinhuoltajaperheessä kasvettujen vuosien määrällä ei ole merkitsevää yhteyttä tutkittuihin seikkoihin, ei perheessä tapahtuneiden muutosten lukumäärällä liioin.

Suomessa avioeron ajoituksen vaikutusta lasten hyvinvointiin ei ole juuri tutkittu. Muunlaisia ajoitusvaikutusten tutkimuksia on kuitenkin tehty. Esimerkiksi Erola, Jalonen ja Lehti (2016) ovat tutkineet, miten vanhempien koulutus, tulot sekä ammattiasema lapsen eri ikäkausina ovat yhteydessä lapsen ammattiasemaan aikuisena. Heidän tutkimustulostensa mukaan vanhempien resurssien selittämä osuus lasten ammattiasemasta aikuisena oli melko vakaa, huolimatta ajoituksesta. Tulosta voidaan tulkita niin, että esimerkiksi vanhempien tilapäisesti matala sosioekonominen asema lapsuudessa saattoi kompensoitua myöhemmillä resursseilla.

Lasten ahdistuneisuus- ja stressitasojen on havaittu olevan matalampia, kun vanhempien erosta on kulunut yli kaksi vuotta, kuin jos erosta on vähemmän aikaa. Kuitenkin osalle lapsista vanhempien ero aiheuttaa pitkittyvää stressiä ja ahdistuneisuutta. Tämä voi vii-

tata siihen, että vaikka osalle perheistä ero on helpotus ahdistavaan perhetilanteeseen, osalle ero merkitsee kertaantuvia myöhempiä ongelmia toimeentulon ja perhesuhteiden kanssa. (Jekielek 1998.)

### 3.5 SOPEUTUMINEN EROON

Eron aiheuttamien stressitekijöiden negatiiviset vaikutukset, ja niiden kesto vaihtelevat perheestä ja sen tilanteesta riippuen (Amato 2000). Elämänkulun näkökulmasta avioeroon sopeutuminen tarkoittaa perheiden kykyä suunnata elämäänsä uudelleen muuttuneessa perhetilanteessa. Sekä Amato (2000) että Kelly ja Emery (2003) ovat meta-analyyseissään tarkastelleet tutkimusta lapsen sopeutumisesta avioeroon ja sopeutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Vanhempien ja lasten kyky sopeutua perheolosuhteiden muutoksiin vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa merkittävästi. Vanhempien sopeutuminen eron jälkeiseen vanhemmuuteen ja vanhempien eronjälkeisillä keskinäisillä suhteilla on suuri vaikutus lasten hyvinvointiin. Yksi tärkeimmistä lasta eron negatiivisilta vaikutuksilta suojaavista tekijöistä on huoltajan tai lähivanhemman psyykinen sopeutuminen eroon ja hänen vanhemmuutensa laatu. (Kelly & Emery 2003.) Lapsen kokema läheisyys vanhempien kanssa edistää eroon sopeutumista (Buchanan, Maccoby & Dornbusch 1991), ja myös etävanhemmalla on merkitystä lapsen sopeutumisessa avioeroon. Yhteishuoltajuudella näyttää olevan potentiaalinen lapsia suojaava vaikutus niissä tapauksissa, kun etävanhemman vanhempi osallistuu omalta osaltaan aktiiviseen, autoritääriin vanhemmuuteen, ja lapset tapaavat etävanhempansa usein (Kelly & Emery 2003). Suomalaisessa tutkimuksessa on havaittu, että yhteishuoltajuus, lapsen lyhyt matka etävanhemman luo, vanhempien keskinäinen yhteistyö, etävanhemman antama taloudellinen tuki (elatusmaksu) sekä lapsen ja etävanhemman keskinäinen hyvä suhde lisäävät lapsen ja etävanhemman tapaamistiheyttä. (Broberg & Hakovirta 2005). Samoin Suomessa on havaittu, että niin sanottu vuoroasuminen vähentää eroperheiden lasten hyvinvointiriskiä. Kummankin vanhemman luona vuoroasuvilla lapsilla ja nuorilla ei ole niin suuria hyvinvointiriskejä verrattuna ydinperheessä asuviin lapsiin kuin yhden vanhemman perheessä tai uusperheessä asuvilla. (Rissanen 2016.)

Eron jälkeiset vanhempien väliset suhteet eivät ole lasten kannalta merkityksellisiä. Useiden tutkimustulosten mukaan lapset hyötyvät, jos vanhempien välit pysyvät eron

jälkeen hyvinä. (Kelly & Emery 2003, Amato 2000). Vanhempien eronjälkeiset sopuisat välit edistävät lasten sopeutumista avioeron jälkeiseen tilanteeseen.

Eroperheiden vanhempien keskinäinen vihamielisyys on yhteydessä lasten heikompaan hyvinvointiin. Erityisen haitallista on, jos konfliktia on paljon tai lapset kokevat jääneensä sen keskelle (Buchanan ym. 1991). Joidenkin tutkimustulosten mukaan lapset eivät vahingoitu vanhempien keskinäisestä konfliktista, jos he eivät itse altistu sille. (Buchanan ym. 1991, Amato 2000.) Vanhempien välinen matala konfliktitaso suojaa lapsia eron negatiivisilta vaikutuksilta. Toistaiseksi tutkimuskirjallisuudessa ei kuitenkaan oteta juuri kantaa konfliktin kriittiseen tasoon, eli siihen, milloin vanhempien välinen konflikti on niin voimakasta, että sillä on haitallisia vaikutuksia lapsiin. (Kelly & Emery 2003.)

Eroperheiden piirteet vaikuttavat merkittävästi siihen, miten ero vaikuttaa lasten hyvinvointiin. On havaittu, että jos vanhempien välillä on paljon riitoja ennen eroa, lapsen hyvinvointi on eron jälkeen suhteellisen hyvä. Tällaisessa perheessä eron vaikutus lapsen hyvinvointiin näyttää olevan melko vähäinen tai jopa positiivinen (Jekielek 1998). Lapsi saattaa kokea helpotusta, kun vaikea perhetilanne on eron myötä rauhoittunut. Tätä vastoin ne lapset, joiden vanhempien välillä on eroa ennen vähän riitoja, vaikuttavat kärsivän erosta enemmän. Ero vähäriitaisessa suhteessa saattaa tulla lapsille yllätyksenä ja tuntua hallitsemattomalta tapahtumalta, jolla on vain ikäviä seurauksia. (Booth & Amato 2001.) Riitaisassa ydinperheessä elävä lapsi voi todennäköisesti huonommin kuin sellainen lapsi, joka on aikaisemmin elänyt riitaisessa ydinperheessä mutta jonka vanhemmat ovat sittemmin eronneet (Jekielek 1998).

Riitaisten vanhempien perheessä kasvamisella on havaittu olevan lasten myöhemmälle hyvinvoinnille samankaltaisia vaikutuksia kuin avioerolla (Amato & Sobolewski 2001). Lasten hyvinvointi on heikompaa riitaisissa perheissä kuin perheissä, joissa riitoja on vähän. Riitaisten perheiden lapset menestyvät heikommin koulussa, käyttävät useammin päihteitä, muodostavat perheensä nuorempana ja heidän omat perheensä hajoavat herkemmin. (Musick & Meier 2010.) Nämä tutkimustulokset tuovat avioeron lapsivaikutusten tutkimiseen tärkeän näkökulman: on tilanteita, joissa vanhempien avioero on edullista lapsen hyvinvoinnille.

Vanhempien keskinäisten suhteiden ja eronjälkeisen vanhemmuuden lisäksi myös suoremmin lapseen itseensä liittyvillä tekijöillä on merkitystä sopeutumiselle. Lapsen omat psyykkiset valmiudet käsitellä ja kohdata vanhempien välinen ero tukevat eroon sopeutumista, samoin sosiaalinen tuki sekä pääsy terapeuttisten interventioiden piiriin (Amato 2000).

### 3.6 HYVINVOINTIRISKIT AVIOEROPERHEIDEN LASTEN KOULUTUSPOLULLA

Tutkielmassa on tähän mennessä luotu katsaus avioeroihin yleisesti ja niihin mekanismeihin, jotka linkittävät vanhempien avioerot lasten hyvinvointiin. Seuraavaksi tarkastellaan, millaisia hyvinvointiriskejä vanhempien avioero saattaa aiheuttaa lasten koulutuspolulle. Yksinhuoltaja- ja avioeroperheiden lasten hyvinvointia on tutkittu laajasti (esim. Amato & Keith 1991, Amato 2010, Hill ym. 2000, Huurre ym. 2006, Junkkari & Aro 2005, Weitoft ym. 2004). Aiheesta löytyy runsaasti kansainvälistä tutkimusta niin perheissä elävien lasten tilanteesta kuin eroperheiden lapsista nuoruudessa ja nuorena aikuisuudessaakin. Tutkimuksissa havaitaan toistuvasti, että yksinhuoltajaperheiden ja eroperheiden lasten hyvinvointi lapsuudessa sekä myöhemmin aikuisuudessa on keskimääräisesti jonkin verran heikompaa verrattuna ydinperheessä kasvaneiden hyvinvointiin. Tutkimuksissa eroja löytyy erityisesti sosiaalisissa ja tunnetaidoissa sekä käytösongelmien määrässä (Sun 2001, Breivik & Olweus 2006, Huurre ym. 2006), ja koulutuksessa (McLanahan & Sandefur 1994, Bernardi & Radl 2014, Junkkari & Aro 2005).

Kriittinen perhetutkimus kritisoi lähtökohtaa, jossa ydinperhettä on pidetty lapsen parhaana kasvuympäristönä (ks. esim. Yesilova 2009). Avioeron lapsivaikutusten tutkimusta on lähestytty menetyksnäkökulman kannalta, jossa ajatellaan ydinperheen purkautumisen aiheuttavan lapselle hyvinvointiriskejä. Avioero ei vaikuta kaikkiin lapsiin samalla tavalla. Vaikka tutkimuksissa löydetään avioeroperheiden lapsille tiettyjä hyvinvoinnin riskejä, voidaan todeta, että suurin osa avioeroperheiden lapsista voi tutkitusti hyvin (ks. esim. Breivik & Olweus 2006, Furstenberg & Kiernan 2001). On arvioitu, että 75–80 prosenttia niistä lapsista ja nuorista aikuisista, joiden vanhemmat ovat eronneet, ei kärsi psyykkisistä ongelmista, menestyy koulutuksessa ja työurillaan, ja heidän ihmissuhteidensa laatu on hyvä (Kelly & Emery 2003, 357).

Tämän tutkielman tutkimuskysymysten näkökulmasta on mielenkiintoista, millainen yhteys avioeroperheiden lasten hyvinvoinnin riskeillä on koulutukseen. Elämäntapateorian toisen väittämän mukaan yksilön ajatellaan olevan elämässään erilaisilla kehityspoluilla (trajectories). Yksi näistä poluista on yksilön koulutuspolku. Yksilön kohdassa epänormatiivisen elämäntapahtuman kulku polulla saattaa järkkäytyä. (Crosnoe & Benner 2016.) Koulutuspolku koostuu kolmesta eri kokonaisuudesta: yksilön oma kehityskulku, kasvun sosiaalinen ympäristö sekä sosiaalinen kehityskulku. Kokonaisuudet ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Yksilön oma kehityskulku sisältää fyysisen, kognitiivisen ja sosioemotionaalisen kehityksen ja kasvun. Kasvun sosiaalinen ympäristö käsittää kaikki ne ihmiset ja ihmissuhteet, jotka yksilön elämään vaikuttavat. Sosiaalinen ympäristö on yhdistelmä jatkuvuutta ja muutosta. Sosiaalinen kehityskulku sisältää ihmisen matkan läpi instituutioiden ja sosiaalisesti määriteltyjen roolien. Nämä kolme kokonaisuutta ovat jatkuvassa kaksisuuntaisessa kanssakäymisessä yksilön ympäristön kanssa. (Crosnoe & Benner 2016, 180.) Seuraavaksi tyypitellään tutkimuskirjallisuudessa havaittuja vanhempien avioeroon yhteydessä olevia lasten hyvinvoinnin riskejä kunkin koulutuspolun kokonaisuuden alle.

### **Yksilön oma kehityskulku**

Vanhempien avioerolla saattaa olla vaikutus lapsen omaan kehityskulkuun, erityisesti psyykkisen kehityksen osalta. Tutkimuksista saadaan tukea väitteelle, jonka mukaan lapsuuden perhemuodolla ja lapsuuden ja myöhemmän aikuisuuden psyykkisellä hyvinvoinnilla on yhteys (Amato 2000, Amato & Sobolewski 2001, Huurre ym. 2006). Avioeroperheiden lapsilla on kahden vanhemman perheen lapsiin nähden todennäköisemmin käytökseen liittyviä ongelmia ja psyykkisen hyvinvoinnin ongelmia. Myös käytösongelmat ja häiriökäyttäytyminen ovat yleisempiä kuin ydinperheiden lapsilla. (Breivik & Olweus 2006, Sun 2001.) Avioeroperheiden lapsilla havaitaan useammin myös nuoruusikänsä liittävää ongelmakäytöstä. He käyttävät useammin alkoholia ja tupakoivat (Breivik & Olweus 2006, Huurre ym. 2006) sekä ovat ydinperheiden lapsia todennäköisemmin käyttäneet tai kokeilleet huumeita (Rissanen 2016). Koulutuspolun näkökulmasta keskeistä on näiden havaittujen ongelmien yhteys koulunkäyntiin ja oppimiseen. Yksinhuoltajien lasten onkin havaittu menestyvän jonkin verran keskivertoa heikommin koulussa (Breivik & Olweus 2006, Rissanen 2016).

### **Kasvun sosiaalinen ympäristö**

Perhe on lapsen tärkein kasvuyhteisö, ja koulutuspolun kasvun sosiaalinen ympäristö kattaa kaikki perheessä vanhempien avioeron myötä tapahtuvat muutokset. Vanhempien avioero muuttaa perhesuhteita ja perheen sisäistä dynamiikkaa lähes väistämättä. Avioero tarkoittaa yleensä vanhemmuuden jakautumista lähi- ja etävanhemmuuteen. Avioeroa voi seurata muutto uudelle alueelle, uusi koulu, uudet lapsen oman sosiaaliset suhteet. Avioeron aiheuttamiin muutoksiin liittyy myös vanhempien uudet suhteet ja mahdolliset uusperheiden muodostumiset. (Amato 2000, 272.) (Lapsen hyvinvoinnista uusperheessä ks. Broberg 2010.) Avioero saattaa dramaattisestikin muuttaa lapsen kouluympäristöä, jos muuton seurauksena sekä opettajat että koulukaverit vaihtuvat. Lisäksi avioero saattaa vaikuttaa lapsen ja vanhemman suhteeseen ja siihen, millaisia resursseja vanhemmalla on tukea lapsen koulunkäyntiä (ks. Sun 2001). Sosiaalinen ympäristö kattaa myös ne avioeroperheiden resursseihin liittyvät muutokset, joita käytiin läpi luvussa 3.3.

### **Sosiaalinen kehityskulku**

Sosiaalinen kehityskulku sisältää kulun läpi sosiaalisesti määriteltyjen roolien ja instituutioiden. Koulutuksen näkökulmasta keskeinen sosiaalisesti määritelty tavoite tällä saralla on tutkintojen suorittaminen. Vanhempien avioero tai yksinhuoltajaperheessä varttumisen yhteys tutkintojen suorittamiseen on havaittu lukuisissa tutkimuksissa. Yksinhuoltajien lapsilla on muita lapsia suurempi riski koulupudokkuuteen (McLanahan & Sandefur 1994). Sekä Ruotsissa että Yhdysvalloissa eroperheen lapset kouluttautuvat keskimäärin yhden vuoden vähemmän kuin ydinperheissä kasvaneet lapset (Björklund ym. 2007). Ruotsissa on havaittu yksinhuoltajuuden yhteys koulupudokkuuteen. Yksinhuoltajaperheen lapset suorittavat kahden vanhemman perheen lapsia todennäköisemmin vain oppivelvollisuuden velvoittaman peruskoulun tai vähemmän opintoja (Weitoft ym. 2004). Kansainvälisessä vertailussa on havaittu, että avioero lapsuudessa heikentää lasten todennäköisyyttä saavuttaa kolmannen asteen tutkinto keskimäärin seitsemällä prosentilla, ja tämä yhteys on sitä voimakkaampi, mitä korkeampi tutkinto lapsen vanhemmilla on (Bernardi & Radl 2014). Suomalaisessa kontekstissa on havaittu, että vanhempien ero vaikuttaa negatiivisesti lasten myöhempään sosioekonomiseen asemaan, mutta vaikutus ei ole kovin suuri. Uusperheessä kasvaneilla ei ole havaittu eroa ydin-

perheissä kasvaneisiin. (Erola & Jalovaara 2016.) Korkeakoulutuksen suhteen on havaittu, että vanhempien avioero on yhteydessä matalampaan todennäköisyyteen suorittaa korkeakoulututkinto 32 ikävuoteen mennessä (Junkkari & Aro 2005).

### 3.7 LAPSUUDEN KASVUOLOSUHTEIDEN JA KOULUTUKSEN YHTEYDET

Tässä luvussa tarkastellaan koulutuksen ja perhetaustan yhteyksiä. Aluksi käydään läpi yleistä tutkimustietoa koulutuksen periytymisestä ja koulutuksen ja perhetaustan yhteydestä. Sen jälkeen syvennyttään siihen, mitä vanhempien avioeron ja lapsen koulutuksen välisistä yhteyksistä tiedetään.

Sosioekonomisen aseman periytymistä on tutkittu runsaasti niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Samaan keskusteluun kietoutuvat kaikki sosiaalisen periytyvyyden aspektit, niin huono-osaisuuden, sosioekonomisen aseman kuin koulutuksenkin periytyminen. Koulutuksen periytyvyydellä on suuri merkitys sosioekonomisen aseman periytymiselle, sillä koulutus on merkittävästi yhteydessä myöhemmässä elämässä saavutettavaan ammattiasemaan ja tulotasoon (Erola & Lehti 2016). Koulutus selittää suurta osaa sosioekonomisen aseman periytyvyydestä, muttei selitä sitä kokonaan (Breen & Karlson 2013). Vaikka koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo on parantunut, yhteys perhetaustan ja kouluttautumisen välillä on sitkeä (Kivinen, Hedman & Kaipainen 2012).

Koulutus on sekä yksilöllinen että yhteiskunnallinen asia. Yksilö kulkee koulutuspolullaan läpi hierarkkisesti rakentuneen koulutusjärjestelmän kartuttaen kognitiivisia, sosiaalisia ja työntekoon liittyviä taitojaan. Koulutuspolulla verkostoidutaan ja rakennetaan pohjaa tulevalle työuralle ja asemalle. Yhteiskunnan intresseissä on investoida koulutukseen taloudellisen tuottavuuden ja yhteiskunnan tasapainon vuoksi. (Crosnoe & Benner 2016.) Kansan koulutusta ja sivistystä voidaan pitää toimivan demokratian edellytyksenä. Yhteiskunnan eduksi onkin raivata yksilöiden koulutuspolulta esteitä. Suomalainen maksuton peruskoulu ja pääosin maksuttomat jatkokoulutusmahdollisuudet pyrkivät takaamaan tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet. Opiskelijoita tuetaan myös opintotuella ja edullisella opintolainalla. Näistä huolimatta koulutuksen tasa-arvo ei Suomessa täysin toteudu. Tutkimuskirjallisuudessa tunnistetaan useita lapsuuden kasvuolosuhteisiin liittyviä tekijöitä, jotka ovat yhteydessä myöhempisiin koulutusvalintoihin (ks. esim. Kivinen ym. 2012, Kestilä, Väisänen, Paananen, Heino & Gissler 2012, Paananen ym. 2012, Kallio ym. 2016).

Breenin ja Goldthorpen (1997) kehittämä koulutusvalintateoria pyrkii selittämään, miksi koulutus periytyy niin vahvasti. Koulutuksen periytyvyys on sitkeä ilmiö, vaikka yhteiskunnat ovat muuttuneet viimeisten vuosisatojen aikana voimakkaasti. Jälkiteolliset yhteiskunnat ovat aikaa sitten jättäneet taakseen esimerkiksi säätyjärjestelmät, joissa sosiaalisen aseman periytyminen oli ehdotonta. Silti yhteys vanhempien ja lasten koulutuksen välillä säilyy. (Reisel 2011, 262.) Breenin ja Goldthorpen teorian mukaan perheet pyrkivät toimimaan rationaalisesti valitessaan eri koulutusmahdollisuuksien välillä. Perheet punnitsevat eri vaihtoehtojen vaatimuksia ja hyötyjä, ja suhteuttavat näitä oletettuihin onnistumismahdollisuuksiin. Vanhemmat pyrkivät ensisijaisesti pitämään lapsensa omalla koulutustasollaan, ja koulutusportailta nouseminen on siihen nähden toissijainen tavoite. Teorian mukaan korkeasti koulutetuilla vanhemmilla on yleensä matalasti koulutettuja vanhempia enemmän resursseja käytössään. Koulutuksen suhteellinen hinta on korkeampi niille perheille, joilla on vähemmän resursseja. Rationaalisen valinnan teorian lisäksi on myös muita teorioita, jotka pyrkivät selittämään koulutuksen periytymistä. Koulutuksen voidaan ajatella periytyvän geneettisesti tai koulutusjärjestelmästä johtuvista syistä (Esping-Andersen & Wagner 2012). Geneettinen näkökulma painottaa älykkyyden ja periytymisen merkitystä. Rakenteellinen näkökulma puolestaan kohdistaa katseensa itse koulutusjärjestelmään. Ajatellaan, että jostain syystä koulutusjärjestelmät eivät pysty tasaamaan lähtökohtien ja perheiden erilaisuutta niin paljoa, että koulutus ei määräytyisi perhetaustan mukaan.

Vanhempien koulutus on yksi merkittävimpiä lasten koulutuksen selittäjiä. Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo on lisääntynyt Suomessa viimeisten neljänkymmenen vuoden aikana, mutta kovin tasa-arvoisesta tilanteesta ei voida vielä puhua. Kivisen, Hedmanin ja Kaipaisen (2012) tutkimuksen mukaan akateemisesta perheestä olevan on huomattavasti ei-akateemisesta perheestä olevaa todennäköisempää päätyä yliopistopiskelijaksi. Ero ryhmien välillä on kuitenkin kaventunut huomattavasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Samassa tutkimuksessa havaittiin, ettei perhetausta näytä vaikuttavan ammattikorkeakouluopintoihin osallistumiseen. On argumentoitu, että osa havaitusta koulutukseen liittyvästä sosioekonomisen aseman periytymisen heikkenemisestä johtuu koulutuksen inflaatiosta. Koulutuksen inflaatiolla viitataan siihen, miten tutkintojen status on muuttunut vuosikymmenten saatossa. (Reisel 2011, 263.) Kun peilataan tätä Breenin ja Goldthorpen koulutusvalintateoriaan, voidaan ajatella, että joissain

tapauksissa koulutusstatuksen säilyttäminen voi seuraavalle sukupolvelle käytännössä tarkoittaa edellytystä saavuttaa vanhempiaan korkeampi koulutustaso.

Yksilön kouluttautumista voidaan tarkastella esimerkiksi oppimisen, opintomenestyksen tai saavutettujen tutkintojen näkökulmasta (Crosnoe & Benner 2016). Tässä tutkielmassa kiinnostuksen kohteena ovat saavutetut tutkinnot, tai pikemminkin niiden puute. Tutkielmassa tarkastellaan toisen asteen tutkinnon puuttumista, mistä käytetään nimitystä koulupudokkuus. Koulutuspolulla tämä tarkoittaa keskittymistä polun kolmanteen kokonaisuuteen, sosiaaliseen kehityskulkuun, joka sisältää sekä saavutetut tutkinnot, että niihin liittyvät kulttuuriset odotukset ja merkitykset. Suomalaisessa yhteiskunnassa toisen asteen koulutus on yhä enenevässä määrin edellytys myöhemmälle työllistymiselle. Se toimii myös väylänä myöhempisiin opintoihin. (Kallio ym. 2016, 649.) Pelkän peruskoulutuksen suorittaminen kasvattaa työttömyysriskiä ja lisää katkoja työurassa. Vain peruskoulun varassa olevien osuus työttömistä on kaksinkertainen suhteessa heidän osuuteensa työllisistä. Työelämän viime vuosikymmeninä tapahtunut rakennemuutos on tehnyt koulutuksesta yhä merkittävämmän työllistymisen edellytyksen ja kouluttamattoman työvoiman kysyntä on romahtanut. (Myrskylä 2012, Brekke 2014.)

Koulupudokkuus on hyvinvointiriski, sillä se heikentää työuramahdollisuuksia merkittävästi. Toisen asteen koulutusta voidaan pitää jonkinlaisena hyvinvointipotentiaalimittarina. Ei niin, että koulutus suoraan määrittäisi yksilön hyvinvointia, mutta väestötasolla toisen asteen koulutuksen puute on yhteydessä korkeammin koulutettuja suurempaan työttömyysriskiin ja siten hyvinvointiriskiin. Koulupudokkuus on työttömyysriskiä laajemminkin yhteydessä riskiin syrjäytyä, sillä pelkän perustaseen koulutuksen varassa olemisen on havaittu olevan yhteydessä myös huonoon terveyteen, yksinäisyyteen sekä toimeentulotuen saantiin. Lisäksi koulupudokkailla hyvinvointivajeiden kasautuminen on yleisempää kuin koulutetuimmilla. (Karvonen & Kestilä 2014.) Elämänkulun näkökulmasta toisen asteen tutkinnon voidaan ajatella olevan vahva sosiaalinen normi, sillä valtaenemmistö väestöstä suorittaa vähintään toisen asteen tutkinnon. Esimerkiksi vuonna 1987 syntyneistä miehistä 83,9 ja naisista 88,9 prosenttia oli suorittanut toisen asteen tutkinnon vuoteen 2012 mennessä (Ristikari ym. 2016, 16).

Vanhempien matala koulutus on yhteydessä lasten koulupudokkuuteen. Syntymäkohortti 1987 -aineistolla tehdyn tutkimuksen mukaan 38 prosenttia niistä lapsista, joiden van-

hemmillä ei ollut peruskoulun jälkeistä tutkintoa, oli itsekin vailla toisen asteen tutkintoa 21-vuotiaana. Korkeakoulutettujen vanhempien lapsista vailla toisen asteen tutkintoa oli 10 prosenttia. (Paananen & Gissler 2014, 209.) Vanhempien koulutuksen lisäksi lapsen koulupudokkuutta selittävät lukuisat muut tekijät. Syntymäkohortti 1987 -aineistosta on havaittu aiemmin mm. lastensuojelun kodin ulkopuolisen sijoituksen sekä vanhempien toimeentulotuen saannin yhteys koulupudokkuuteen (Kestilä, Väisänen, Paananen, Heino & Gissler 2012, Paananen ym. 2012).

Huono-osaisuus perheessä on yhteydessä suurempaan variaatioon kouluttautumisessa. Kallio ja kumppanit (2016) havaitsivat tutkimuksessaan, että hyväosaisista perheistä lähtöisin oleville toisen asteen tutkinnon suorittaminen on hyvin todennäköistä ja että hajontaa tämän suhteen on vähän. Huono-osaisista perhetaustoista lähtöisin olevilla hajontaa on enemmän. Tämä yhteys säilyy myös silloin, kun perhetaustaa kuvaavia sosio-ekonomisia tekijöitä vakioidaan. Variaatio saattaa selittyä sellaisilla tekijöillä, joita tutkimuksessa ei pystytty mittaamaan, esimerkiksi geneettiset erot, lapsen oma kyky menestyä koulussa tai sukulaisten vaikutus. Tutkimuksen tulosten mukaan perheen huono-osaisuus on ylipäänsä toisen asteen tutkinnon suorittamisen lisäksi yhteydessä suoritusajankohtaan niin, että perheen huono-osaisuus saattaa viivästyttää tutkinnon valmistumista.

Voidaan todeta, että lapsuuden kasvuolosuhteilla on merkitystä yksilön koulutuspolulla. Huolimatta tasa-arvoon pyrkivästä ja pääasiassa maksuttomasta koulutusjärjestelmästä koulutus periytyy lapsille. Samoin lapsuuden huono-osaisuus näyttävät olevan selvästi yhteydessä myöhempään kouluttautumiseen. Seuraavaksi tarkastellaan, miten vanhempien avioerojen ja lapsen koulutuksen yhteyksiä on tutkimuskirjallisuudessa pyritty selittämään.

Tutkielman teoreettisen viitekehyksen mukaisesti vanhempien avioero hahmotetaan epänormatiivisena elämäntapahtumana, joka pakottaa perheenjäsenet suuntaamaan elämänsä uudelleen. Luvussa 3.6. käsiteltiin vanhempien avioeron aiheuttamia hyvinvointiriskejä lapsen koulutuspolulla. Palataan lyhyesti avioeron stressi- ja resurssiteoriaan ja tarkastellaan, miten ne voisivat selittää tutkimuskirjallisuudessa havaittua avioeroperheiden lasten ydinperheiden lapsia hieman heikompa menestystä koulutuksen eri ulottuvuuksissa.

Lasten koulutukseen liittyvien tekijöiden ja vanhempien avioerojen välille löydetään usein tutkimuksissa yhteys. Kouluttautuminen, koulumenestys ja koulussa ilmenevät käytösongelmat ovat keskeisiä ja paljon käytettyjä mittareita, kun tarkastellaan avioero- ja yksinhuoltajaperheiden lasten hyvinvointia. Tutkimusten mukaan lapsuudessa koettu vanhempien avioero vaikuttaa negatiivisesti koulutukseen, oli mittarina sitten koulumenestys, käytösongelmat koulussa tai kouluttautumisen määrää (ks. esim. Breivik & Olweus 2006, Björklund ym. 2007, Furstenberg & Kiernan 2001, Ross & Mirowsky 1999). On esitetty, että heikko koulutus ja taloudellinen tilanne ovat merkittävimpiä linkkejä eroperheen lapsena kasvamisen ja myöhemmän heikomman psyykkisen hyvinvoinnin välillä (esim. Ross & Mirowsky, 1999).

Kuten luvussa 3.2. todettiin, avioero on yhteiskunnassa valikoituva ilmiö. Kuitenkin avioeroja tapahtuu runsaasti kaikissa sosioekonomisissa luokissa. Luvussa käytiin läpi avioeroriskille altistavia tekijöitä ja piirteitä, jotka ovat yleisempiä yksinhuoltajaperheissä kuin kahden vanhemman perheissä. Yksi näistä piirteistä on matala koulutus. Vanhempien matalalla koulutuksella on yhteys lapsen matalaan kouluttautumiseen. Avioeron valikoituminen ei kuitenkaan yksinään näytä riittävän selitykseksi lapsen heikommalle koulumenestykselle, sillä useimmiten perheen taustoista kertovia tekijöitä pyritään analyyseissä vakioimaan. Pääsääntöisesti vanhempien avioeron kokeneiden lasten heikompaa koulumenestystä selitetään joko eron aiheuttamalla kriisillä ja siihen liittyvillä stressitekijöillä tai vanhempien vähäisellä osallistumisella eli resurssivajeella (ks. luku 3.3.) (Weitof ym. 2004, 134).

Stressiteorian kautta tarkasteltuna vanhempien avioeroa seuraavat muutokset ja epävakaus aiheuttavat riskin lapsen koulutukselle. Eroa edeltävä ja siitä aiheutuva stressi ja konflikti ovat haitallisia lapselle sekä välillisesti että suoraan. Avioeroon mahdollisesti liittyvä muutto ja lapsen koulun vaihto muuttaa hänen sosiaalista ympäristöään merkittävästi (Amato 2000). Avioero pitkänä prosessina ja stressinaiheuttajana saattaa vaikuttaa siihen, kuinka hyvin vanhemmat pystyvät osallistumaan lapsensa koulunkäynnin tukemiseen (Sun 2001). Olennaista lapsen koulunkäynnin kannalta on tällöin se, kuinka pitkäkestoisesta avioerosta aiheutuva stressi on, eli kuinka pitkään se hankaloittaa koulunkäyntiä. Myös ajoitus saattaa olla merkityksellistä, eli osuuko vanhempien avioero johonkin kriittiseen ajankohtaan, esimerkiksi siirtymään kouluasteelta toiselle (ks. esim. Hill ym. 2001).

Avioeron yhteydessä vanhemmuus jakautuu yleensä lähi- ja etävanhemmuuteen. Tämä vanhemmuuden uudelleenjakoa vaikuttaa myös resurssien jakautumiseen. Niin aika, raha kuin vanhempien lapsilleen osoittama tuki ja kontrollikin muuttuvat ja jakautuvat uudelleen. (Furstenberg & Kiernan 2001, Hill ym. 2001.) Resurssien näkökulmasta voidaan ajatella, että syy avioeroperheiden lasten heikommalle koulumenestykselle voisi löytyä tästä resurssivajeesta. Yhdellä vanhemmalla on kahta vähemmän aikaa osallistua ja tukea lapsensa koulunkäyntiä. Sunin ja Lin (2001) tutkimustulosten mukaan avioeroperheiden vanhempien resursseilla on merkitystä lapsen koulunkäynnin kannalta. Heidän tutkimustulostensa mukaan erityisesti *ennen* avioeroa perheessä vallinnut resurssivajaus on yhteydessä heikentyneeseen koulumenestykseen. Tutkimustulos haastaa ajatuksen siitä, että resurssivaje johtuisi ennen kaikkea toisen lähivanhemman puutteesta avioeroperheissä.

Kun selitetään avioeroperheiden lasten heikompaa koulutusmenestystä resurssien näkökulmasta, on esitetty niin sanottu heikentyvän sosioekonomisen aseman teoria (Jonsson & Gähler 1997). Isillä on teorian mukaan yleensä äitejä korkeampi sosioekonominen asema, ja erotilanteissa on huomattavasti yleisempää, että äidistä tulee lähivanhempi tai yksinhuoltaja. Tällöin perheen sosioekonominen status heikkenee eron seurauksena. Jonssonin ja Gählerin (1997) mukaan resurssiteoria selittää stressiteoriaa paremmin avioeroperheiden lasten heikompaa koulumenestystä ydinperheiden lapsiin verrattuna. Heikentyvän sosioekonomisen aseman teoria saa tukea heidän tutkimustuloksistaan. Erityisen haavoittuvassa asemassa koulutuksen suhteen ovat heidän mukaansa sellaisten perheiden lapset, jossa lähivanhempana toimivan äidin koulutus on matala, ja poissaoleva isä on korkeammin koulutettu.

Avioero on taloudellinen riski, ja yksinhuoltajilla onkin kahden vanhemman perheitä suurempi köyhyysriski (Salmi, Lammi-Taskula & Sauli 2014, Forssén & Ritakallio 2009). Yksinhuoltajaperheiden heikon taloudellisen tilanteen on havaittu olevan yksi merkittävimmistä lasten heikon koulumenestyksen selittäjistä (Thomson ym. 1994). Vaikka Suomessa on pääasiassa maksuton koulutusjärjestelmä, vanhempien taloudelliset vaikeudet ovat yhteydessä lapsen koulutukseen liittyviin riskeihin. Jos vanhempi on saanut toimeentulotukea, lapsi jää todennäköisemmin pelkän peruskoulutuksen varaan (Paananen ym. 2012).

Kuva avioeron jälkeisten resurssien ja lapsen koulutuksen yhteydestä tarkentuu, kun tutkitaan vanhempien eron jälkeisiä rooleja sekä vanhempien uusia suhteita. Voidaan ajatella, että avioeron jälkeen lähivanhemman uudet puoliset saattavat kompensoida avioeron synnyttämää vanhemmuuden resurssivajetta. Suomessa Erola ja Jalovaara (2016) ovat tutkineet sosioekonomisen aseman periytymistä erilaisissa perhetyypeissä. He tarkastelevat lapsen kanssa asuvien ja muualla asuvien vanhempien vaikutusta, samoin kuin yksinhuoltajia sekä vanhempien uusia puolisoita. Heidän tutkimustulostensa mukaan muualla asuvan vanhemman vaikutus lapsen sosioekonomiseen statukseen on heikko. Yksinhuoltajuus vahvistaa lähivanhemman vaikutusta. Vanhempien uusista puolisoista vain miehillä oli vaikutus lapsen sosioekonomiseen asemaan. Isäpuolilla oli positiivinen vaikutus lapsen myöhempään sosioekonomiseen asemaan. Sen sijaan äiti-puolen sosioekonomisella asemalla ei ollut vaikutusta. Erolan ja Jalovaaran tutkimustulosten mukaan isät ovat tässä suhteessa ”korvattavia”: isäpuoli pystyy kompensoimaan muualla asuvan biologisen isän vaikutusta lapsen sosioekonomiseen asemaan.

Tanskanen ja Erola (2017) ovat tutkineet, miten etävanhempina toimivat isät pystyvät paikkaamaan perheeseen avioeron myötä syntynyttä resurssivajetta. Heidän tutkimustulostensa mukaan isien aktiivinen osallistuminen lasten elämään parantaa lasten kognitiivisia ja oppimiseen liittyviä tuloksia, joita mitattiin British Ability Scales -testipatteristolla lasten ollessa 11-vuotiaita. Aktiivista osallistumista mitattiin tutkimuksessa tapaamistiheydellä, isä-lapsi-suhteen läheisyydellä sekä isän antamalla tuella. Tanskanen ja Erola olivat erityisen kiinnostuneita selvittämään, paikkaako etävanhempana toimivan isän antama tuki resurssivajetta erityisesti sellaisissa perheissä, joissa on erityisen vähän resursseja. Tutkimuksen tulosten mukaan erityisesti sellaisissa perheissä, joissa kulttuurinen pääoma oli vähäistä, etäisien aktiivisuus oli voimakkaassa yhteydessä lasten hyviin tuloksiin.

#### 4 TUTKIMUSASETELMA

Tieteellinen tutkimus pyrkii keräämään järjestelmällistä tietoa ihmisen toiminnasta. Tieteelliseltä menetelmältä vaaditaan loogisuutta, objektiivisuutta, yleistettävyyttä, todennettavuutta sekä teorian ja havaintojen yhteensopivuutta. Tutkimuksen tavoitteena on muodostaa kerätyn tiedon perusteella tehtävien johtopäätösten kautta teorioita asioiden ja ilmiöiden välisistä yhteyksistä, tässä tutkielmassa vanhempien avioeron ja koulupudokkuuden yhteyksistä. Induktiivisen päättelyn kautta edetään havaituista yksittäistapa- uksista yleistykseen, eli teoreettisiin malleihin. Teoreettisista malleista voidaan puolestaan deduktiivisen päättelyn kautta ennustaa jotakin ilmiötä tulevaisuudessa. (Holopainen & Pulkkinen 2013, 13–14, Nummenmaa 2004, 13.) Hyvän tutkimuksen perusvaatimuksia ovat mm. validiteetti, reliabiliteetti sekä objektiivisuus. Validiteetti eli pätevyys tarkoittaa, että tutkimus mittaa sitä, mitä on ollut tarkoituskin mitata. Reliabiliteetti eli luotettavuus tarkoittaa, että tulokset ovat tarkkoja ja toistettavissa. Luotettavuus tarkoittaa myös, ettei tutkimuksen tuloksia yleistetä niiden pätevyysalueen ulkopuolelle. Objektiivisuus eli puolueettomuus puolestaan tarkoittaa, etteivät tutkimuksen tulokset saa olla tutkijasta riippuvaisia. (Heikkilä 2001, 29–31.)

Tilastotieteen tehtävänä on tiivistää saatavilla olevaa tietoa, tukea tutkijaa tekemään havaintoja koskevia päätelmiä ja yleistyksiä sekä luoda ilmiötä kuvaavia malleja. Tilastollisilla malleilla pyritään luomaan mallinnuksia asioiden ja ilmiöiden välisistä keskinäisistä yhteyksistä. Ihmis- ja yhteiskuntatieteet ovat tunnetusti haastavia mallintaa. Ihmisen käytös sekä yhteiskunnalliset ilmiöt ovat niin monimutkaisia, ettei niistä yleensä voida muodostaa täsmällisiä ennusteita. Usein on tyydyttävä siihen, että pyritään ennustamaan ihmisten keskimääräistä todennäköistä käyttäytymistä. (Nummenmaa 2004, 14–15.) Samoin on tässä tutkielmassa. Tutkielman perusteella ei pyritä sanomaan mitään yksittäisen henkilön vanhempien avioeron ja hänen koulupudokkuutensa välisestä yhteydestä. Tarkoituksena on tarkastella vanhempien avioeroa ja koulupudokkuutta yhden ikäpolven näkökulmasta sekä sitä, millainen yhteys kahden muuttujan välillä on ikäpolvitasolla.

Tutkielma on tutkimusotteeltaan kvantitatiivinen empiirinen tutkimus. Tutkielma on yhteiskuntatieteelliselle tilastolliselle tutkimukselle tyypillisesti korrelatiivinen eli havainnointitutkimus. Havainnointitutkimuksella pyritään saamaan selville, miten tietty

asia vaikuttaa jonkin toisen asian ilmenemiseen ilman, että tutkija pystyy säätelemään mitattavaan ominaisuuteen vaikuttavaa muuttujaa. Tällaisella tutkimuksella ei pystytä tekemään kovin vahvoja päätelmiä tutkittavien asioiden välisistä syy-seuraussuhteista. (Nummenmaa 2004, 28–29.)

Tässä luvussa käydään läpi tutkielman tutkimusasetelma. Aluksi luetellaan tutkimuskysymykset, sen jälkeen kuvataan käytettävä aineisto siihen tehtävine rajauksineen ja esitellään tutkimusasetelmaan valitut muuttujat. Lopuksi kuvaillaan tutkimuksen menetelmät ja perustellaan niiden käyttöä tutkimusasetelmassa.

#### 4.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkielman tarkoituksena on selvittää lapsuudessa vanhempien avioeron kokeneiden koulupudokkuutta nuorina aikuisina. Tutkimusasetelma on vertaileva. Tutkielmassa tarkastellaan, miten vanhempien avioero vaikuttaa lasten koulupudokkuuteen: eroaako vanhempien avioeron lapsuudessa kokeneiden koulupudokkuus ydinperheessä varttuneista?

Tutkielman varsinaiset tutkimuskysymykset ovat:

- Miten koulupudokkuus eroaa vanhempien avioeron kokeneilla lapsilla ja ydinperheiden lapsilla?
- Kuinka suuri riski vanhempien avioeron kokeneilla lapsilla ja nuorilla on jäädä pelkän peruskoulutuksen varaan verrattuna ydinperheiden lapsiin?
- Onko vanhempien avioeron ajankohdalla yhteyttä riskin suuruuteen?
- Selittävätkö lapsuuden perheen sosioekonomiset taustatekijät eroja ryhmien välillä?
- Mikä merkitys tutkittavien sukupuolella on vanhempien avioeron ja koulupudokkuuden yhteydessä?

Tutkielman analyyseissa käytettäviä vakioitavia perheen taustatekijöitä ovat vanhempien toimeentulotuen saanti, vanhempien koulutus, perheeseen kohdistuneet lastensuojelun toimenpiteet sekä lapsen omat mielenterveyden ja käytöksen häiriöt. Varsinaisten tutkimuskysymysten lisäksi tarkastellaan muutaman taustamuuttujan välistä keskinäistä yhteyttä sekä sitä, miten kukin taustamuuttuja on yhteydessä koulupudokkuuteen.

#### 4.2 KANSALLINEN SYNTYMÄKOHORTTI 1987

Tämän tutkielman aineistona on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kokoama Kansallinen syntymäkohortti 1987 -pitkittäisaineisto. Alkuperäinen aineisto perustui vuoden 1987 syntymärekisteritietoihin äidin ja lapsen terveydestä, ja se kattoi kaikki 60 254 tuona vuonna Suomen syntymärekisteriin merkittyä. Aineistoon on sittemmin yhdistelty tietoja lukuisista eri viranomaisrekistereistä, joiden myötä aineisto sisältää laajasti tietoa vuonna 1987 syntyneiden henkilöiden ja heidän vanhempiansa terveydestä, hyvinvoinnista ja toimeentulosta. Seuranta-aineistoa on rajoitettu niin, että siitä on poistettu ulkomailla syntyneet henkilöt. Samoin on poistettu ne, joiden henkilötunnus puuttui syntymärekisteristä tai oli virheellinen, sekä ne, jotka menehtyivät perinataalikaudella (viimeistään ensimmäisellä syntymänjälkeisellä viikolla). (Ristikari ym. 2016.) Tässä tutkielmassa käytettävästä aineistosta rajataan pois kaikki, jotka ovat kuolleet aineiston keruuajana eli vuoden 2015 loppuun mennessä. Samoin rajataan pois ne, joiden vanhemmista jompikumpi oli kuollut ennen tutkittavan 22. syntymäpäivää. Lisäksi rajataan pois kaikki ne, joiden vanhemmat eivät olleet henkilön syntymäajankohtana naimisissa. Lopullisen aineiston koko on 44 298 henkilöä, joista 49 prosenttia on naisia ja 51 prosenttia miehiä.

Taulukossa 1 kuvataan tutkielmassa käytetyt rekisteritiedot ja rekisterejä ylläpitävät viranomaiset. Rekisteriaineiston käytössä on lukuisia etuja kyselyaineistoihin nähden. Rekisterit sisältävät kyselyitä vähemmän puuttuvia tietoja, niissä on vähemmän vastausten valikoitumiseen liittyviä ongelmia ja mittausvirheitä (Erola ym. 2016). Rekisterien heikkous on puolestaan se, etteivät ne sisällä juuri mitään subjektiivisen hyvinvoinnin huomioivia mittareita, eikä yksilön kokemusta pystytä niiden puitteissa tutkimaan lainkaan.

Syntymäkohortti 1987 -aineistosta on julkaistu runsaasti suomalaisnuorten hyvinvointia ja terveyttä koskevaa tutkimusta. Esimerkiksi ”Suomi nuoren kasvuympäristönä” (Ristikari, Törmäkangas, Lappi, Haapakorva, Kiilakoski, Merikukka, Hautakoski, Pekkarinen & Gissler 2016) on aineiston pohjalta julkaistu kattava tutkimusraportti. Vanhempien avioeroa on tämän aineiston valossa tarkasteltu yhteydessä lastensuojelun kodinulkopuolisiin sijoituksiin (Kestilä ym. 2012a) sekä psykiatriisiin diagnooseihin (Ristikari ym. 2016).

*Taulukko 1. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -aineistosta poimittujen muuttujien rekisteritiedot maaliskuussa 2017.*

<b>Rekisterin ylläpitäjä</b>	<b>Rekisteri</b>	<b>Rekisteristä poimitut tiedot</b>	<b>Ajanjakso, joilta tiedot saatavilla</b>
<b>THL</b>	<b>Syntymärekisteri</b>	Raskaus- ja synnytystiedot	1987
	<b>Toimeentulotukirekisteri</b>	Vanhempien toimeentulotuen ensimmäinen saantivuosi	1987–2008
	<b>Lastensuojelurekisteri</b>	Lastensuojelun kodin ulkopuoliset sijoitukset	1987–2008
	<b>Terveystieteiden tutkimuskeskus</b>	Mielenterveyden ja kehityksen häiriöt eli F-diagnoosit	1987–2014
<b>Tilastokeskus</b>	<b>Kuolemansyytilasto</b>	Kuolinpäivä	1987–2015
	<b>Tutkintorekisteri</b>	1987 syntyneiden ensimmäisen peruskoulun jälkeisen tutkinnon suoritusvuosi	2003–2015
	<b>Tutkintorekisteri</b>	vanhempien tutkintotiedot	2008
<b>Väestötietokeskus</b>	<b>Väestötietojärjestelmä</b>	Vanhempien avioliitot ja erot	1987–10.6.2009
		Vanhempien kuolemat	2012 loppuun asti

### 4.3 MUUTTUJAT

Tutkielman selitettävänä muuttujana eli vasteena on koulupudokkuus, joka käsitetään toisen asteen tutkinnon puuttumisena 28-vuotiaana. Syntymäkohorttiaineistosta on saatavilla muuttujia, jossa koulutus on jaettu kolmeen luokkaan: perusaste, keskiaste (pl. ylioppilaat) sekä ylioppilastutkinnon tai korkeakoulututkinnon suorittaneet. Tieto peruskoulun jälkeisestä tutkinnosta on aineistossa saatavilla vuoteen 2015 asti. Kallio ja kumppanit (2016) ovat tutkimuksessaan havainneet, että lapsuuden perheen huono-osaisuus on yhteydessä toisen asteen tutkinnon suorittamisen viivästymiseen. Vaikka suurin osa toisen asteen tutkinnoista suoritetaan 19–20-vuotiaana, halutaan tämän tut-

kielman puitteissa lukea pois koulupudokkaiden joukosta ne, jotka ovat viivästyneesti suorittaneet toisen asteen tutkinnon. Tarkasteluun otetaan siis kaikki vuoden 2015 loppuun mennessä suoritettut toisen asteen tutkinnot. Aineistosta muodostetaan kaksiluokkainen muuttuja, joka saa arvon kyllä tai ei sen mukaisesti, onko henkilöllä peruskoulun jälkeistä koulutusta vai ei. Tilastokeskuksen tutkintorekisterissä ei ole erikseen tietoa peruskoulun keskeyttämisestä, joten koulupudokkaiden ryhmään kuuluvat lisäksi peruskoulun keskeyttäneet henkilöt.

Vanhempien avioero on tutkimuksessa lapsen koulutusta selittävä muuttuja. Lapsuudessa tai nuorena aikuisuudessa vanhempien avioeron kokeneita verrataan ydinperheiden lapsiin. Syntymäkohorttiaineistossa on saatavilla tiedot vanhempien avioliitoista ja eroista 10.6.2009 asti. Tulokinnan yksinkertaistamiseksi analyyseissä aineisto rajautuu niin, että pois jäävät ne henkilöt, joiden vanhemmat eivät ole olleet naimisissa lapsen syntymähetkellä. Poisrajautuvien ryhmään kuuluvat siis henkilöt, joiden vanhemmat ovat menneet naimisiin lapsen syntymän jälkeen, ovat eronneet ennen lapsen syntymää tai eivät ole menneet naimisiin lainkaan. Vanhempien avioeroa tarkastellaan 21-vuotiaaksi saakka, sillä aineistossa on tiedot koko kohortille tähän ikään saakka. Avioeroa tarkastellaan viisiluokkaisella muuttujalla, jossa luokat ovat 1) vanhemmat eivät ole eronneet tutkittavien ikävuosina 0–21, 2) vanhemmat ovat eronneet lapsen ollessa 0–6-vuotias, 3) 7–12-vuotias, 4) 13–18-vuotias sekä 5) 19–21-vuotias.

Valittu ikäjaottelu nojaa esimerkiksi Nurmen ja kumppanien (2010) käyttämään, laajasti käytettyyn kehityspsykologiseen jaotteluun. Lapsuusaikaa ennen seitsemättä ikävuotta kutsutaan varhaislapsuudeksi. Varhaislapsuudessa lapsi kasvaa, kehittyy ja oppii voimakkaasti. Varhaislapsuus on perusta myöhemmissä kehitysvaiheissa opittaville taidoille ja taidoille. Seuraava ikävaihe, keskilapsuus (ikävuodet 7–12) ja sen tärkeät kehitysprosessit jäävät usein tutkimuksessa vähälle huomiolle, sillä usein korostetaan sekä varhaislapsuuden että nuoruusiän merkitystä. Keskilapsuus on kuitenkin merkittävää oppimisen sekä kognitiivisen kehityksen aikaa. Noin 13 ikävuodesta alkava nuoruus on elämänvaiheena ennen kaikkea siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen. Nuoruus on myös historiallisesti määrittävä ajanjakso, jonka on katsottu pidentyneen kolmannelle vuosikymmenelle. Tässä tutkielmassa on päätetty tehdä ratkaisu, jossa tarkastellaan nuoruutta (ikävuodet 13–18) ja nuorta aikuisuutta erikseen (ikävuodet 19–21). Täysi-ikäisyyden jälkeen tapahtuva vanhempien avioero halutaan ottaa analyyseissä huomioon, sillä ai-

emmassa tutkimuksessa on saatu viitteitä, että myös tuolloin tapahtunut vanhempien avioero vaikuttaa myöhempään elämään (ks. Furstenberg & Kiernan 2001). Eroajan kohdan vaikutusta on tarkasteltu tarkemmin luvussa 3.4. Tutkielmassa tarkastellaan vanhempien ensimmäisen avioeron yhteyttä lapsen koulupudokkuuteen. Tämän tutkielman puitteissa ei huomioida mahdollista vanhempien uusien avioliittojen vaikutusta.

Tutkittavien perhetaustan yhteyttä koulutukseen tarkastellaan kolmen muuttujan kautta: vanhempien koulutus, vanhempien toimeentulotuen saanti, sekä kodin ulkopuoliset sijoitukset alle 18-vuotiaana. Vanhempien koulutusta tarkastellaan aineistossa valmiina olevan luokittelun mukaisesti. Aineistossa on saatavilla tieto molempien vanhempien koulutuksesta vuonna 2008. Vanhempien koulutusmuuttuja on neliluokkainen: perusaste, keskiaste, alin korkea-aste sekä korkeakoulu. Tästä tiedosta muodostetaan muuttuja, joka huomioi vanhemmista korkeammin koulutetun koulutuksen. Vanhemman koulutus on aiemman tutkimuksen perusteella yksi voimakkaimmin lapsen koulutusta selittävä tekijä, mistä on kerrottu tarkemmin luvussa 3.7. Vanhempien toimeentulotuen saannista on aineistosta saatavilla tieto vuosilta 1987–2008. Tästä tiedosta muodostetaan kaksiluokkainen muuttuja sen mukaan, onko jompikumpi vanhemmista saanut toimeentulotukea tuona aikana. Toimeentulotuen saanti on aiemman tutkimuksen mukaan yhteydessä monenlaisiin hyvinvointiongelmiin (Hannikainen-Ingman ym. 2010). Muuttujalla ei tässä pyritä kuvaamaan perheen tulotasoa, vaan sitä käytetään viitteellisenä muuttujana kuvaamaan mahdollisia taloudellisia ja siihen liittyviä sosiaalisia hyvinvointiongelmia. Vanhemman toimeentulotuen saannin ja lapsen hyvinvointiongelmiä yhteyttä kuvattiin tarkemmin luvussa 3.3.

Syntymäkohortti 1987 -aineistolla aiemmin tehdyn tutkimuksen (Kestilä ym. 2012a) mukaan lapsuudenaikaiset sijoitukset kodin ulkopuolella ovat yhteydessä merkittävään riskiin jäädä pelkän peruskoulutuksen varaan. Kestilän ja kumppaneiden (2012) tutkimustulosten mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleista miehistä 67,1 prosenttia oli suorittanut vain perusasteen tutkinnon, naisista 63,3 prosenttia. Vastaavat prosentit ei-sijoitettuina olleille miehille olivat 14,7 ja naisille 19,2. Tästä syystä on perusteltua ottaa mukaan analyysiin kodin ulkopuoliset sijoitukset vakioimaan lapsuudenaikaisia perheen riskitekijöitä. Tiedot sijoituksista kodin ulkopuolelle on koottu Syntymäkohortti 1987 -aineistoon THL:n lastensuojelurekisteristä. Rekisteristä löytyy vuodesta 1991 lähtien kattavat tiedot niistä lapsista, jotka ovat olleen kodin ulkopuolisessa sijoituksessa. Re-

kisteri sisältää tiedot myös näiden lasten sijoitushistoriasta ennen vuotta 1991. Aineistosta puuttuvat tiedot niistä lapsista, jotka ovat olleet sijoitettuna vuosina 1987–1990, joiden sijoitus on lakannut ennen vuotta 1991 ja joilla ei ole myöhempiä sijoituksia. (Kestilä ym. 2012a.) Lapsuudenaikaisista sijoituksista muodostetaan kaksiluokkainen muuttuja sen mukaan, onko tutkittava ollut sijoitettuna vähintään kerran vai ei.

Tutkimusasetelmassa halutaan lisäksi huomioida koulutukseen liittyviä yksilöllisiä riskitekijöitä. Tällaiseksi muuttujaksi valitaan tutkittavien saamat F-diagnoosit, eli mielen-terveyden ja kehityksen häiriöiden diagnoosit. Aineistosta on saatavilla ensimmäisen erikoissairaanhoidokäynnin alkupäivämäärä vuoden 2014 loppuun mennessä, ja käynnin yhteydessä annettu F-diagnoosi (ICD-10) tai 290–319-diagnoosi (ICD-9). Tutkielmassa käytetään näistä yhteisnimitystä F-diagnoosi. Tutkimusasetelman muuttuja rajataan vuoden 2008 loppuun annettuihin F-diagnooseihin. Suurin osa (yli 90 prosenttia) tutkittavista oli suorittanut toisen asteen tutkinnon vuoden 2007 loppuun mennessä. Avioeron vaikutuksia tarkastellaan vuoden 2008 loppuun, joten myös F-diagnoosit rajataan samaan ajankohtaan.

#### 4.4 MENETELMÄT

Tyypillisesti yhteiskuntatieteellinen tilastollinen tutkimus perustuu yleistykseen. Tutkimukseen valitun otoksen perusteella tehdään koko populaatiota eli perusjoukkoa koskevia väittämiä. Tilastollisilla testeillä määritellään, kuinka suurella todennäköisyydellä aineistossa havaitut ilmiöt toteutuvat koko populaatiossa. (Tähtinen ym. 2011, 12, Nummenmaa 2004, 141.) Tämän tutkielman pohja-aineisto on kokonaisaineisto, jossa ovat mukana kaikki Suomessa vuonna 1987 syntyneet henkilöt. Aineistoa rajataan tutkimuskysymysten perusteella niihin, joiden vanhemmat ovat olleet henkilön syntymähetkellä naimisissa. Aineistorajauksesta huolimatta tutkielman voidaan ajatella olevan luonteeltaan kokonaistutkimus, jossa havaitut ilmiöt voidaan sellaisenaan päätellä osaksi perusjoukkoa, eikä niitä tarvitse yleistää tilastollisten testien avulla. Perusjoukon muodostavat tällöin kaikki vuonna 1987 syntyneet henkilöt, joiden vanhemmat olivat hänen syntymähetkellään naimisissa.

Tutkielman muuttujat ovat laatuero- tai järjestysasteikollisia kategorisia muuttujia. Havainnot lajitellaan toisensa poissulkeviin muuttujan kategorioihin, eli yksi havainto voi

kuulua vain yhteen kategoriaan, ja kaikki havainnot kuuluvat johonkin kategoriaan. Käytettävien muuttujien mitta-asteikko määrittää, millaisia menetelmiä muuttujiin on mahdollista soveltaa. (Nummenmaa 2004, 34–36.) Tässä tutkielmassa käytetään ristiintaulukointia sekä logistista regressiota, jotka ovat molemmat kategoristen muuttujien tarkasteluun ja analysointiin soveltuvia menetelmiä (Nummenmaa 2004, 293; 318, Tähtinen ym. 2011, 123).

Kaikkien tutkielmaan mukaan valittujen muuttujien yhteyttä koulupudokkuuteen tarkastellaan ristiintaulukoinnilla. Ristiintaulukointi on selkeä ja yksinkertainen tapa hahmottaa kategoristen muuttujien suhteita ja kartoittaa jatkoanalysoinnin tarpeita. Ristiintaulukoinnilla tarkastellaan kahden muuttujan yhteisjakaumaa niin, että selitettävän muuttujan jakaumaa tarkastellaan selittävän muuttujan luokissa. Jakauma esitetään frekvensseinä ja/tai prosentteina. Ristiintaulukoinnissa havaittuja muuttujien välisiä riippuvuussuhteita ei voida kuitenkaan tulkita kausaaliseksi. (Tähtinen ym. 2011, 123–124.)

Tutkielmassa luodaan monimuuttujamalli, jolla tarkastellaan vanhempien avioeron ja nuoren koulupudokkuuden välistä yhteyttä niin, että vakioidaan perheen sosioekonomisia taustatekijöitä. Tutkielmassa käytettävä monimuuttujamenetelmä on binäärinen logistinen regressio. Logistiset regressiomallit ovat lineaarisen regressiomallin yleistyksiä tilanteissa, joissa selitettävä muuttuja on kategorinen, ei jatkuva. Logistisessa regressiossa muuttujien välistä riippuvuussuhdetta ei oleteta lineaariseksi. Selitettävät muuttujat voivat olla laatuero, järjestys-, välimatka tai suhdeasteikollisia. (Nummenmaa 2004, 318–319.) Logistiset regressiomallit tekevät vähemmän oletuksia kuin lineaariset mallit. Muuttujien välisten yhteyksien tyypistä ei oleteta mitään. Mallien tärkeimpänä oletuksena on, että selitettävä muuttuja on kaksi- tai useampiluokkainen (Nummenmaa 2004, 320). Binäärisessä logistisessa regressiossa selitettävä muuttuja on dikotominen, ja muuttujan kyllä/ei-luokat on koodattu arvoilla 0 ja 1. Malliin pyritään löytämään muuttujia, jotka selittävät luokkaan 1 kuulumisen todennäköisyyttä. (Tähtinen ym. 2011, 161.)

Logistisen regressiomallin lähtökohtana on riskisuhde (odds ratio, OR), joka määritellään seuraavasti:  $OR = \frac{P}{1-P}$ . Kaava tarkoittaa tapahtuman ja sen vastatapahtuman todennäköisyyksien osamäärää. Logistisessa regressioanalyysissä selitettävänä muuttujana on riskisuhteen logaritmi eli logit-funktio  $Logit(P) = \ln\left(\frac{P}{1-P}\right)$ . Ratkaisemalla yhtälöstä P

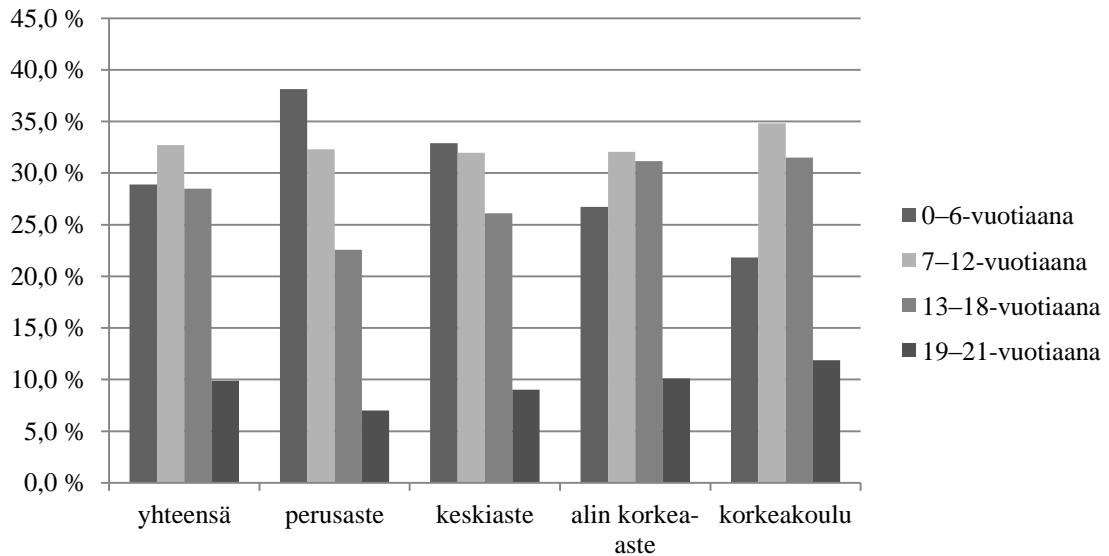
mallinnetaan, kuinka todennäköisesti tutkittava kuuluu referenssikategoriaan. (Nummenmaa 2004, 321–322.) Referenssikategoria tarkoittaa tiettyä luokkaa, johon kuulumisen todennäköisyyttä logistisessa regressiossa tarkastellaan (Nummenmaa 2004, 325). Analyysin jälkeen logistista regressiota tarkastellaan tulkitsemalla mallin sopivuutta khiin neliö -testillä. Jakaumasta riippumattomalla khiin neliö -yhteensopivuustestillä tarkastellaan, sopivatko havaintoarvot teoreettiseen malliin (Holopainen & Pulkkinen 2013, 199). Jos selittävän muuttujan regressiokerroin poikkeaa tilastollisesti merkittävästi nolasta ( $p < 0,05$ ), selittäjä on tilastollisesti merkitsevä. Logistisessa regressiossa regressiokertoimet ovat riskisuhteita. Selittävän muuttujan ollessa kategorinen riskisuhteen muutos selittää, kuinka paljon selittävän muuttujan tiettyyn luokkaan kuulumisen kasvattaa todennäköisyyttä, että tutkittava kuuluu selitettävän muuttujan referenssikategoriaan. (Nummenmaa 2004, 325–327.) Analyysissä saatujen tulosten perusteella arvioidaan jonkin ilmiön toteutumisen riskiä ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä. Lisäksi mallilla voidaan ennustaa esimerkiksi jonkin henkilön kuulumista selitettävän muuttujan luokkiin. (Tähtinen ym. 2011, 161.)

## 5 AVIOERON YHTEYS VUONNA 1987 SYNTYNEIDEN KOULUPUDOKKUUTEEN

Tutkielman analyysien tulokset esitetään kolmessa alaluvussa. Luvuissa 5.1. ja 5.2. tarkastellaan kuvailevin menetelmin vanhempien avioeroja, koulupudokkuutta aineistossa sekä eri muuttujien välisiä yhteyksiä. Luvussa 5.3. luodaan monimuuttujamalli, jossa tarkastellaan koulupudokkuuden, vanhempien avioeron ajankohdan sekä tutkimusasetelmaan mukaan valittujen taustamuuttujien välisiä yhteyksiä.

### 5.1 VANHEMPIEN AVIOEROT AINEISTOSSA

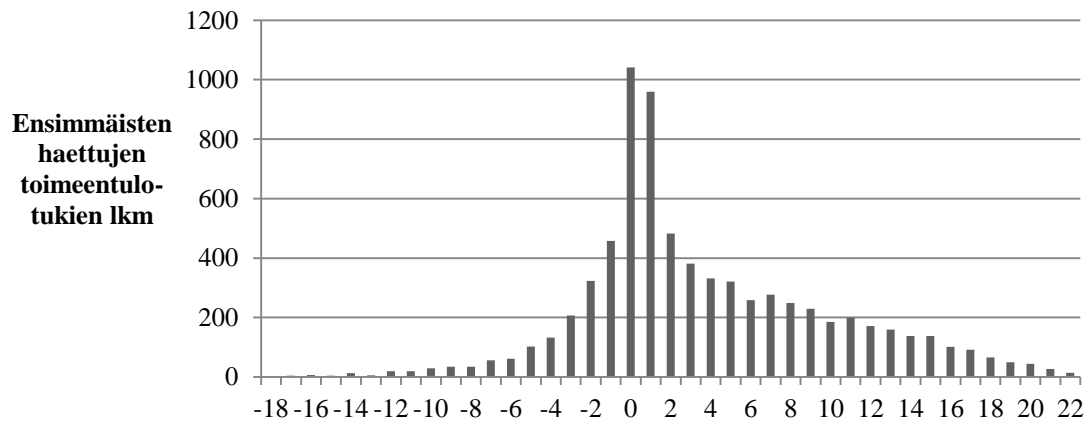
Vanhempien avioero koskettaa vuonna 1987 syntyneiden ikäpolvea laajasti. Niistä henkilöistä, joiden vanhemmat olivat heidän syntymähetkellään naimisissa, 12 847 eli 29 prosenttia koki vanhempiensa avioeron ennen kuin täytti 22 vuotta. Sukupuolten välillä on puolentoista prosenttiyksikön ero, naisista 29,7 prosenttia ja miehistä 28,2 prosenttia oli kokenut vanhempiensa avioeron. Avioerojen sosioekonominen valikoituminen saa aineistosta tukea. Avioerot ovat yleisimpiä matalasti koulutetuilla vanhemmilla, ja erojen määrä vähenee vanhempien koulutustason noustessa. Perusasteen koulutuksen saaneista vanhemmista 34,6 prosenttia oli eronnut, keskiasteen 32,4 prosenttia, alemman korkea-asteen 28,2 prosenttia ja korkeakoulutuksen saaneista 24,2 prosenttia. Avioero oli siis yli kymmenen prosenttiyksikköä yleisempää matalammin kuin korkeimmin koulutetuilla vanhemmilla.



*Kuvio 3. Vanhempien avioerojen jakautuminen eri ikäkausille vanhemman koulutuksen mukaan tarkasteltuna.*

Kuviossa 3 esitetään vanhempien avioerojen jakautuminen eri ikäkausille yhteensä ja lisäksi vanhempien koulutustason mukaan. Kuviota tulkitessa on syytä huomioida, että ensimmäiset kolme luokkaa ovat kukin kuuden vuoden mittaisia, ja neljäs kattaa vain kolme vuotta. Vanhempien avioerot jakautuvat kolmelle ensimmäiselle ikäkaudelle melko tasaisesti. Yleisimpiä erot ovat aineistossa 7–12-vuotiaiden vanhemmilla.

Kuva avioerojen jakautumisesta ikäkausille tarkentuu, kun otetaan huomioon vanhempien koulutus. Vanhempien koulutus haluttiin huomioida myös suhteessa lapsen ikään eron hetkellä, sillä avioeron havaittiin aineistossa olevan selvästi yleisempää matalasti koulutetuilla vanhemmilla kuin korkeasti koulutetuilla. Tulosten perusteella koulutustaustalla ja avioeron ajankohdalla on yhteys. Kahdessa alimmassa koulutusluokassa vanhempien avioero oli yleisintä lapsen ollessa 0–6-vuotias ja toiseksi yleisintä lapsen ollessa 7–12-vuotias. Kahdessa ylemmässä koulutusluokassa avioero on yleisintä lapsen ollessa 7–12-vuotias ja toiseksi yleisintä lapsen ollessa 13–18-vuotias. Vuonna 1987 syntyneiden vanhempien avioerot jakautuivat siis koulutuksen mukaan niin, että korkeammin koulutettujen vanhempien erot painottuvat keskilapsuuteen ja nuoruusikään, ja matalammin koulutettujen vanhempien erot varhais- ja keskilapsuuteen. Kuviota 3 tulkitessa on kuitenkin syytä pitää mielessä, että vuonna 1987 syntyneiden vanhemmat voivat olla hyvin eri-ikäisiä ja perheiden rakenteet erilaisia.



*Kuvio 4. Vanhempien avioerovuoden ja ensimmäisen toimeentulotuen saantivuoden erotus.*

Aineistossa yhteensä 29,9 prosentissa tapauksia jompikumpi vanhemmista on saanut toimeentulotukea vähintään kerran aikavälillä 1987–2008. Perheissä, joissa vanhemmat olivat eronneet lapsen ollessa 0–21-vuotias, toimeentulotukea oli saatu huomattavasti useammin, 57,2 prosentissa tapauksista. Ydinperheissä toimeentulotukeen on turvauduttu 18,4 prosentissa tapauksia. Tästä voidaan todeta, että toimeentulotuen saanti on selvästi yhteydessä avioeroon. Käytössä oleva rekisteriaineisto mahdollistaa avioerovuoden ja ensimmäisen toimeentulotuen saantivuoden yhteyden tarkastelun. Syvennetään avioeron ja toimeentulotuen saannin yhteyden tarkastelua selvittämällä miten avioeron ajankohta ja ensimmäinen toimeentulotuen saantivuosi ovat yhteydessä toisiinsa. On huomioitava, että aineistossa on saatavilla tieto vanhemman toimeentulotuesta vuodesta 1987 lähtien. Aineiston perusteella emme siis tiedä lapsen syntymävuotta edeltävää tilannetta. Kuviossa 4 vaaka-akselilla kuvataan avioerovuoden ja ensimmäisen toimeentulotuen saantivuoden erotus niissä perheissä, joissa vanhemmat ovat eronneet, ja joissa on haettu toimeentulotukea. Kuviosta nähdään, miten toimeentulotuen ensimmäinen saantikerta keskittyy avioerovuodelle ja sitä seuraavalle vuodelle. Peräti 26,9 prosentissa niistä perheistä, joissa vanhemmat erosivat, ja joissa vähintään jompikumpi vanhemmista turvautui toimeentulotukeen, tukea saatiin ensimmäistä kertaa avioerovuonna tai sitä seuraavana vuonna.

Vanhempien avioeroilla ja lastensuojelun asiakkuudella on aineiston perusteella yhteys. Lapsista, joiden vanhemmat eivät olleet eronneet, lastensuojelun kodin ulkopuolinen sijoitus oli 0,5 prosentilla. Niistä, joiden vanhemmat olivat eronneet, sijoitus oli 4,3 prosentilla. Myös F-diagnoosit 21 ikävuoteen mennessä ovat yleisempiä niillä, joiden vanhemmat ovat eronneet. Niistä, joiden vanhemmat olivat eronneet, 16,9 prosentilla oli F-diagnosi, ydinperheissä kasvaneista 9,5 prosentilla.

## 5.2 KOULUPUDOKKUUS AINEISTOSSA

Vuonna 1987 syntyneistä (joiden vanhemmat olivat lapsen syntymähetkellä naimisissa) 8,4 prosenttia oli vailla vähintään toisen asteen tutkintoa vuoden 2015 loppuun mennessä. Myös peruskoulun keskeyttäneet kuuluvat tähän koulupudokkaiden ryhmään. Naiset ja miehet eroavat toisistaan, sillä naisilla peruskoulun jälkeinen tutkinto puuttui 6,5 prosentilta ja miehiltä 10,3 prosentilta. Peruskoulun jälkeisistä ensimmäisistä tutkinnoista hieman yli kolme neljäsosaa (75,6 prosenttia) suoritettiin vuonna 2006, ja yli 90 prosenttia tutkinnoista oli suoritettuna vuoden 2007 loppuun mennessä. Voidaan todeta, että 1987 syntyneiden ensimmäiset peruskoulun jälkeiset tutkinnot painoutuivat voimakkaasti vuosiin 2006 ja 2007.

Taulukko 2. Koulupudokkuus aineiston eri ryhmissä, % (n)

	Naiset		Miehet		Yhteensä	
<b>Kaikki yhteensä</b>	6,5	(1396)	10,3	(2331)	<b>8,4</b>	<b>(3272)</b>
<b>Vanhempien avioero</b>						
ei eroa	4,6	(706)	7,5	(1215)	<b>6,1</b>	<b>(1921)</b>
eroperheiden lapset yhteensä	10,7	(690)	17,5	(1116)	<b>14,1</b>	<b>(1806)</b>
0–6-vuotiaana	14,3	(264)	21,8	(404)	<b>18,1</b>	<b>(668)</b>
7–12-vuotiaana	10,9	(225)	17,1	(362)	<b>14</b>	<b>(587)</b>
13–18-vuotiaana	8,3	(155)	15,0	(266)	<b>11,5</b>	<b>(421)</b>
19–21-vuotiaana	7,4	(46)	13,0	(84)	<b>10,3</b>	<b>(130)</b>
<b>Vanhempien koulutustaso</b>						
perusaste	18,3	(192)	25,9	(305)	<b>22,3</b>	<b>(2226)</b>
keskiaste	8,8	(743)	13,5	(1202)	<b>11,2</b>	<b>(1945)</b>
alin korkea-aste	4,3	(235)	8,0	(443)	<b>6,2</b>	<b>(678)</b>
korkeakoulu	3,4	(226)	5,4	(381)	<b>4,4</b>	<b>(607)</b>
<b>Vanhempien toimeentulotuki</b>						
ei saatu	3,7	(566)	6,5	(1033)	<b>5,1</b>	<b>(1599)</b>
saatu vähintään kerran	12,9	(830)	19,1	(1298)	<b>16,1</b>	<b>(2128)</b>
<b>Lastensuojelun sijoitukset</b>						
ei sijoituksia	5,9	(1263)	9,6	(2143)	<b>7,8</b>	<b>(3406)</b>
sijoitettuna väh. kerran	37,0	(133)	52,4	(188)	<b>44,7</b>	<b>(321)</b>
<b>F-diagnoosit</b>						
Ei	4,7	(894)	8,2	(1674)	<b>6,6</b>	<b>(2568)</b>
Kyllä	17,9	(502)	27,8	(657)	<b>22,4</b>	<b>(1159)</b>

Taulukon 2 ristiintaulukossa tarkastellaan kaikkien tutkielmaan valittujen muuttujien yhteyttä koulupudokkuuteen. Taulukkoa luettaessa on syytä pitää mielessä tehdyt aineistorajaukset: mukana ovat ne tutkittavat, joiden vanhemmat olivat syntymähetkellä naimisissa. Taulukon perusteella niin vanhempien avioero eri ajankohtina, toimeentulotuki, lastensuojelun sijoitukset kuin F-diagnoositkin vaikuttavat olevan yhteydessä kou-

lupudokkuuteen. Sukupuolittain tarkasteltuna huomataan, että kaikkien muuttujien kohdalla miesten osuus koulupudokkaiden ryhmässä on naisia suurempi.

Taulukon ensimmäisiltä riveiltä nähdään vanhempien avioeron ja koulupudokkuuden välinen yhteys. Vanhempien avioeron kokeneista lapsista valtaosalla, 85,9 prosentilla, oli toisen asteen tutkinto vuoden 2015 loppuun mennessä. Ero ydinperheissä kasvaneisiin lapsiin on 8 prosenttiyksikköä. Vanhempiensa avioeron kokeneilla ovat siis ydinperheissä kasvaneita hieman useammin pelkän peruskoulutuksen varassa. Kun jaetaan avioeroajankohta eri ikäkausille, havaitaan, että vanhempiensa avioeron 0-6-vuotiaana kokeneilla koulupudokkaiden osuus on suurin. Ero ydinperheiden lapsiin on 12 prosenttiyksikköä. Ero avioeroperheiden ja ydinperheiden lasten välillä pienenee sen mukaan, mitä vanhempi lapsi on ollut avioeron ajankohtana.

Vanhempien koulutuksen ja lapsen koulupudokkuuden välillä havaitaan yhteys. Koulupudokkuus on yli viisi kertaa todennäköisempää korkeintaan perusasteen koulutuksen saaneiden vanhempien lapsilla kuin korkeakoulutettujen. Korkeakoulutettujen vanhempien lapsista koulupudokkaita on 4,4 prosenttia, peruskoulutettujen 22,3 prosenttia. Myös vanhempien toimeentulotuen saanti on yhteydessä lasten koulupudokkuuteen. Niillä, joiden vanhemmat olivat saaneet toimeentulotukea, oli yli kolme kertaa todennäköisemmin vain perusasteen tutkinto.

Lastensuojelun asiakkuus näyttää taulukon perusteella yhdistyvän koulupudokkuuteen kaikkein voimakkaimmin. 44,7 prosenttia lapsena sijoitettuna olleista oli vailla toisen asteen tutkintoa. Lapsena sijoitettuna olleista miehistä peräti 54,2 prosenttia oli vailla toisen asteen tutkintoa. Lastensuojeluasiakkuuden yhteyttä koulupudokkuuteen tarkasteltiin myös aineistolla, jossa olivat mukana myös ne henkilöt, joiden vanhemmat eivät olleet hänen syntymähetkellään naimisissa. Tarkastelussa huomattiin, että koulupudokkaiden osuus oli muutaman prosenttiyksikön suurempi. Vanhempien avioliitto lasten syntymähetkellä saattaa siis hieman suojata koulupudokkuudelta sellaista lasta, jolla on ollut lastensuojelun kodin ulkopuolinen sijoitus.

### 5.3 KOULUPUDOKKUUTTA SELITTÄVÄT TEKIJÄT

Tutkielmassa on tähän mennessä tarkasteltu koulupudokkuuden, vanhempien avioeron ja sen ajankohdan sekä valittujen sosioekonomisten muuttujien välistä yhteyttä kuvaile-

vin menetelmin. Ristiintaulukoinnin perusteella kaikilla tutkimusasetelmaan valituilla muuttujilla vaikuttaisi olevan jonkinlainen yhteys koulupudokkuuteen. Siirrytään monimuuttujamallinnukseen, jossa tarkastellaan aluksi muuttujien suoraa yhteyttä koulupudokkuuteen ja sen jälkeen luodaan malli, jossa sosioekonomisten muuttujien yhteys koulupudokkuuteen vakioidaan.

Tarkastellaan aluksi taulukossa 3 avioeron ajankohdan yhteyttä koulupudokkuuteen mallintavaa binääristä lineaarista regressiomallia. Myös muiden asetelmaan mukaan valittujen muuttujien niin sanottuja suoria vetosuhteita tarkasteltiin, ne esitellään taulukossa liitteessä 1. Suorissa malleissa havaittiin samantyyppiset yhteydet muuttujien välillä kuin ristiintaulukoinnissa. Kaikkien muuttujien ja koulupudokkuuden välillä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys.

*Taulukko 3. Avioeron ajankohdan yhteys koulupudokkuuteen, binäärinen lineaarinen regressio.*

	merkitse-	riskisuhde	95 % luottamusväli	
			alaraja	yläraja
<b>Vanhempien avioero</b>				
ei vanhempien avioeroa	ref.			
ero 0–6-vuotiaana	p<0,001	<b>3,395</b>	3,086	3,736
ero 7–12-vuotiaana	p<0,001	<b>2,504</b>	2,269	2,764
ero 13–18-vuotiaana	p<0,001	<b>2,005</b>	1,794	2,242
ero 19–21-vuotiaana	p<0,001	<b>1,758</b>	1,458	2,12

Mallista raportoidaan kunkin muuttujan tilastollinen merkitsevyystaso, riskisuhde sekä riskisuhteen 95 prosentin luottamusvälin ylä- ja alarajat. Avioeron ajankohdan referenssiryhmänä ovat ydinperheiden lapset, eli eri-ikäisinä vanhempien avioeron kokeneita verrataan ydinperheiden lapsiin. Suoran riskisuhteen mallissa havaitaan muuttujien välinen yhteys, joka on tilastollisesti merkitsevä tasolla p<0,001 kaikissa muuttujan luokissa. Riskisuhde koulupudokkuuteen on suurin niillä, joiden vanhemmat erosivat lapsen ollessa 0–6-vuotias. Heillä on noin 3,4-kertainen riski jäädä pelkän peruskoulutuksen varaan, kun verrataan ydinperheiden lapsiin. Riskisuhde pienenee ikäryhmittäin

niin, että mitä vanhempi lapsi on vanhempien erotessa, sitä matalampi on riskisuhde. Riskisuhde säilyy referenssiryhmää suurempana kaikissa ikäluokissa. Myös aikuisena koettu vanhempien avioero on yhteydessä koulupudokkuuteen, sillä 19–21-vuotiaana vanhempansa eron kokeneilla on mallin mukaan noin 1,8-kertainen riski jäädä koulupu-dokkaaksi.

*Taulukko 4. Avioeron ajankohdan ja perheen taustatekijöiden yhteys koulupudokkuuteen, taustamuuttujat vakioitu. Binäärinen logistinen regressio.*

		95 % luottamusväli		
	merkitsevyytaso	riskisuhde	alaraja	yläraja
<b>Vanhempien avioero</b>				
ei vanhempien avioeroa	ref.			
ero 0–6-vuotiaana	p<0,001	<b>1,652</b>	1,48	1,844
ero 7–12-vuotiaana	p<0,001	<b>1,574</b>	1,413	1,754
ero 13–18-vuotiaana	p<0,001	<b>1,521</b>	1,353	1,711
ero 19–21-vuotiaana	p<0,001	<b>1,554</b>	1,282	1,884
<b>vanhemman korkein tutkinto</b>				
korkeakoulu	ref.			
perusaste	p<0,001	<b>4,039</b>	3,525	4,628
keskiaste	p<0,001	<b>2,012</b>	1,825	2,218
alin korkea-aste	p<0,001	<b>1,26</b>	1,124	1,413
<b>vanhem. saanut toimeentulotukea</b>	p<0,001	<b>2,177</b>	2,008	2,36
<b>lastensuojelun sijoitus</b>	p<0,001	<b>4,366</b>	3,714	5,133

Taulukossa 4 kuvataan regressiomalli, johon on koottu kaikki tutkimusasetelmaan valikoidut muuttujat. Mallin avulla tarkastellaan avioeron ajankohdan yhteyttä koulutukseen silloin, kun sosioekonomisten tekijöiden vaikutus on vakioitu. Sosioekonomisten muuttujien lisääminen pienentää avioeroon liittyvää riskisuhdetta koulupudokkuuteen. Lisäksi havaitaan, että eri ikäkausina tapahtuneiden vanhempien avioerojen väliset erot tasoittuvat. Riskisuhde on edelleen suurin 0–6-vuotiaiden ikäryhmässä. 0–6-vuotiaana

vanhempiensa avioeron kokeneilla lapsilla on noin 1,7-kertainen riski koulupudokkuuteen ydinperheissä kasvaneisiin lapsiin verrattuna. Mallin mukaan matalin riski on 13–18-vuotiaana vanhempien eron kokeneilla, mutta ero muihin ryhmiin on pieni. Kaikissa ikäryhmissä tapahtuneen vanhempien avioeron yhteys koulupudokkuuteen on tilastollisesti merkitsevä tasolla  $p < 0,001$ . Myös kaikki muut malliin valitut muuttujat ovat tilastollisesti merkitseviä.

Regressiomalliin valituilla muilla tekijöillä on avioeroa suuremmat riskisuhteet. Vanhemman koulutuksella on selvä yhteys koulupudokkuuteen. Peruskoulutuksen saaneiden vanhempien lapsilla on korkeakoulutettujen vanhempien lapsiin nähden noin nelinkertainen riski jäädä itsekään pelkän peruskoulutuksen varaan. Riski pienenee vanhempien koulutustason kasvaessa niin, että jos vähintään toisella vanhemmista on alemman korkea-asteen koulutus, riski on 1,3-kertainen.

Vanhemman toimeentulotuen saannilla on odotetusti yhteys lapsen koulutukseen. Jos jompikumpi vanhemmista on saanut toimeentulotukea vähintään kerran vuosina 1987–2008, riski jäädä pelkän peruskoulutuksen varaan kasvaa 2,2-kertaiseksi verrattuna heihin, joiden vanhemmat eivät saaneet toimeentulotukea tarkastelujaksolla. Lastensuojelun asiakkuus näytti jo ristiintaulukoinnissa olevan voimakkaassa yhteydessä koulupudokkuuteen. Regressiomallin mukaan sijoitettuna olleet ovat 4,4-kertaisessa riskissä jäädä pelkän peruskoulutuksen varaan. Lastensuojelun sijoitukset ovat tämän mallin muuttujista yhteydessä kaikkein suurimpaan riskiin jäädä ainoastaan peruskoulutuksen varaan. Jo aiemmassa ristiintaulukoinnissa havaittu yhteys ennakoiki riskisuhteen suuruutta.

Tutkittavien saamat F-diagnoosit vuosilta 1987–2008 päätettiin jättää mallista pois. Malli, jossa diagnoosit ovat mukana, on esitelty liitteessä 2. F-diagnoosien sisällyttäminen malliin ei merkittävästi vaikuttanut avioeron ja koulutuksen välisiin riskisuhteisiin. Muuttuja päätettiin jättää mallista pois tulkinnan ongelmallisuuden vuoksi. Diagnoosiryhmä on hyvin laaja ja sisältää niin synnynnäisiä kuin myöhemminkin kehittyviä häiriöitä. F-diagnoosien poisjättäminen vaikutti eniten lastensuojelun sijoituksen riskisuhteeseen. Riskisuhde noin kaksinkertaistui, kun diagnoosimuuttuja poistettiin. Tämä kertoo lastensuojelun asiakkuuden ja mielenterveyden ja kehityksen häiriöiden välisestä yhteydestä.

Aiemman tutkimuksen perusteella vanhempien avioero vaikuttaa eri sukupuolilla eri tavoin (esim. Hill ym. 2001, Furstenberg & Kiernan 2001). Taulukosta 2 havaittiin myös, että miesten osuus koulupudokkaista oli kaikissa tarkastelluissa ryhmissä naisia suurempia. Näistä syistä on perusteltua luoda miehille ja naisille omat regressiomallit. Taulukossa 5 tarkastellaan, miten riskisuhteet muuttuvat, kun molemmille sukupuolille luodaan omat mallinsa.

*Taulukko 5. Avioeron ajankohdan ja perheen taustatekijöiden yhteys koulupudokkuuteen miehillä ja naisilla, taustamuuttujat vakioitu. Binäärinen logistinen regressio.*

	merkitsevyytaso		riskisuhde		95 % luottamusväli			
	naiset	miehet	naiset	miehet	alaraja		yläraja	
					naiset	miehet	naiset	miehet
<b>ei vanhempien avioeroa</b>	ref.							
ero 0–6-vuotiaana	p<0,001	p<0,001	<b>1,559</b>	<b>1,756</b>	1,311	1,522	1,854	2,027
ero 7–12-vuotiaana	p<0,001	p<0,001	<b>1,484</b>	<b>1,662</b>	1,249	1,446	1,764	1,91
ero 13–18-vuotiaana	p=0,002	p<0,001	<b>1,342</b>	<b>1,710</b>	1,109	1,472	1,623	1,988
ero 19–21-vuotiaana	p=0,025	p<0,001	<b>1,436</b>	<b>1,648</b>	1,046	1,291	1,972	2,105
<b>vanhemman korkein tutkinto</b>								
korkeakoulu	ref.							
perusaste	p<0,001	p<0,001	<b>3,926</b>	<b>4,134</b>	3,16	3,467	4,877	4,929
keskiaste	p<0,001	p<0,001	<b>1,978</b>	<b>2,042</b>	1,688	1,803	2,317	2,312
alin korkea-aste	p=0,186	p<0,001	<b>1,136</b>	<b>1,351</b>	0,94	1,17	1,372	1,56
<b>vanhempi saanut toimeentulotukea</b>	p<0,001	p<0,001	<b>2,382</b>	<b>2,061</b>	2,089	1,86	2,716	2,284
<b>lastensuojelun sijoitus</b>	p<0,001	p<0,001	<b>4,311</b>	<b>4,599</b>	3,397	3,672	5,472	5,761

Avioeroon ja sen ajankohtaan liittyy miehillä korkeampi riskisuhde kuin naisilla. Miehet, jotka ovat 0–6-vuotiaina kokeneet vanhempiensa avioeron, ovat noin 1,8-kertaisessa riskissä koulupudokkuuteen ydinperheissä kasvaneisiin lapsiin nähden. Riskisuhde vaihtelee hieman ikäryhmittäin, mutta on jälleen melko tasainen. Miehillä matalin riskisuhde on 19–21-vuotiaiden ryhmässä. Naisilla riskisuhteet ovat miehiä matalampia kaikissa ikäryhmissä. Korkein riski koulupudokkuuteen naisilla on, kun avioero on tapahtunut lapsen ollessa 0–6-vuotias. Miehillä kaikissa ikäryhmissä koetulla vanhempien avioerolla on tilastollisesti merkitsevä yhteys koulupudokkuuteen tasolla  $p < 0,001$ . Naisilla tilastollinen merkitsevyys vähenee vanhemmissa ikäryhmissä.

Myös muissa muuttujissa havaitaan sukupuolittaisia eroja. Vanhempien toimeentulotukseen liittyvä koulupudokkuuden riskisuhde on naisilla noin 2,4, eli hieman miehiä (2,1) korkeampi. Vanhempien korkeintaan peruskoulutasoinen koulutus aiheuttaa miehille hieman naisia korkeamman riskin jäädä itsekin pelkän peruskoulun varaan. Myös lastensuojelun sijoitukset aiheuttavat miehillä naisia korkeamman riskin koulupudokkuuteen.

Havaittujen sukupuolittaisten erojen vuoksi päätettiin vielä testata mallia, jossa sukupuolen ja vanhempien avioeron välinen interaktio on otettu huomioon. Sukupuolen ja vanhempien avioeron välinen interaktio ei kuitenkaan ollut mallissa tilastollisesti merkitsevä.

## 6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin vanhempien avioeron yhteyttä lasten koulupudokkuuteen sekä muita ilmiöön liittyviä tekijöitä. Tutkielma perustuu Kansallinen syntymäkohortti 1987 -rekisteriaineistoon, josta valittiin tutkimuksen aineistoksi ne henkilöt, joiden vanhemmat olivat naimissa heidän syntymänsä hetkellä. Niitä henkilöitä, jotka kokivat lapsuudessaan tai nuoruudessaan vanhempiensa avioeron, verrattiin niihin, joiden vanhemmat pysyivät naimisissa. Vanhempien avioeroa tarkasteltiin neljänä eri lapsuuden ja nuoruuden ajanjaksona, jotta mahdolliset ajoitusvaikutukset saataisiin esiin. Lisäksi kumpaakin sukupuolta tarkasteltiin erikseen. Koulupudokkuutta eli sitä, onko henkilöllä peruskoulun jälkeistä tutkintoa vai ei, tarkasteltiin vuoteen 2015 asti.

Tutkielman keskeinen havainto on, että vanhempien avioerolla ja koulupudokkuudella on yhteys. Vanhempiensa avioeron lapsena tai nuorena kokenut henkilö on suorittanut pelkän peruskoulutuksen todennäköisemmin kuin ydinperheen lapsi, jonka vanhemmat eivät ole eronneet. Vanhempien avioero kasvattaa koulupudokkuuden riskiä.

Vuoden 2015 loppuun mennessä vanhempien avioeron kokeneista 86 prosenttia oli suorittanut toisen asteen tutkinnon. Ydinperheiden lasten vastaava luku oli 94 prosenttia. Ryhmien ero on kahdeksan prosenttiyksikköä. Tulos on yhtenevä lukuisten kansainvälisten tutkimusten kanssa (esim. McLanahan & Sandefur 1994, Jonsson & Gähler 1997, Weitoft ym. 2004), joissa koulupudokkuuden havaitaan olevan yleisempää avioeroperheiden lasten joukossa. Myös kansallisissa tutkimuksissa on löydetty samankaltaisia tuloksia, tosin tutkimuksissa on usein tarkasteltu koulutusta jostain muusta näkökulmasta kuin koulupudokkuuden kannalta (ks. esim. Junkkari & Aro 2005). Kaiken kaikkiaan tutkielman tulokset osuvat yksiin sen laajan tutkimuskentän kanssa, jonka mukaan vanhempien avioero vaikuttaa negatiivisesti lasten kouluttautumiseen (ks. esim. Amato & Keith 1991, Amato 2011).

Rekisteriaineistoon perustuvat tutkimukset mahdollistavat perherakenteen pitkittäistarkastelun. Se on poikkileikkaustutkimuksia pätevämpi tapa tutkia perherakennetta ja siinä tapahtuvia muutoksia. Tässä tutkielmassa pystyttiin tarkastelemaan Suomessa vuonna 1987 syntyneiden ikäpolvea kokonaisuudessaan. Tutkimuksen tuloksia ei siis tarvitse yleistää, vaan voidaan todeta, että vanhempien avioeron yhteys koulupudokkuuteen on vuonna 1987 syntyneillä kuvatus kaltainen. Rekisteriaineiston mahdollisuuksia on tässä

tutkielmassa hyödynnetty myös tarkastelemalla, miten vanhempien avioero vaikuttaa koulupudokkuuteen osuessaan lapsen ja nuoren eri ikäkausien vauvasta aina 21-vuotiaaksi saakka.

Vanhempien avioero on yleinen ilmiö aineistossa. Lähes kolmannes (29 %) vuonna 1987 syntyneistä oli kokenut vanhempiensa avioeron ennen kuin täytti 22 vuotta. Avioerot vaikuttivat jakautuvan eri ikäkausille melko tasaisesti, mutta ne olivat hieman muita luokkia yleisimpiä 7–12-vuotiaiden ryhmässä. Aineistosta saatiin vahvistusta avioeron sosioekonomiselle valikoitumiselle: avioero on yleisempää matalissa kuin ylemmissä koulutusluokissa (avioeron valikoitumisesta esim. Jalovaara 2001). Lisäksi koulutusluokan, avioeron ja lapsen iän välillä havaittiin yhteys. Matalasti koulutetut erosivat eniten lapsen ollessa 0–6-vuotias, korkeammin koulutetut lapsen ollessa 7–12. Tämä saattaa selittyä sillä, että matalasti koulutetut menevät usein korkeasti koulutettuja nuorempina naimisiin. Asian tarkempi tarkastelu vaatisikin vanhempien iän vakiointia avioeron solmimisen hetkellä, mitä ei tässä tutkielmassa tehty.

Tutkielmassa tarkasteltiin, miten vanhempien avioeron ajankohta vaikuttaa jälkeläisen koulupudokkaaksi päätyneen riskiin. Koulupudokkaita löytyi eniten siitä ryhmästä, jossa vanhemmat olivat eronneet lapsen ollessa 0–6-vuotias. Varhaislapsuuteen (ikävuodet 0–6) ajoittuvalla avioerolla oli siis suurin todennäköisyys johtaa siihen, että lapsesta tuli myöhemmin koulupudokas. Tästä ryhmästä 18,1 prosenttia oli vailla toisen asteen tutkintoa vuoden 2015 loppuun mennessä. Prosenttiosuutta voidaan pitää korkeana. Ydinperheiden lasten vastaava luku oli 12 prosenttiyksikköä pienempi. Niillä, joiden vanhemmat erosivat lapsen ollessa 0–6-vuotias, oli ydinperheiden lapsiin verrattuna noin 3,4-kertainen riski koulupudokkuuteen.

Tutkimuksessa havaittiin, että koulupudokkuuden riski pieneni sen mukaan, mitä vanhempi jälkeläinen oli avioeron sattuessa. Niillä, jotka olivat 19–21-vuotiaita vanhempiensa erotessa, oli enää 1,8-kertainen riski koulupudokkuuteen verrattuna ydinperheiden lapsiin. Riskisuhteiden perusteella vaikuttaa siis siltä, että varhaislapsuus on erityisen sensitiivinen jakso. Vanhempien avioero tuona aikana näyttää heijastuvan pitkälle lasten tulevaisuuteen, sillä se moninkertaistaa riskin koulupudokkuuteen.

Tässä tutkielmassa avioeroa tarkastellaan pääasiassa stressi- ja resurssiteorian näkökulmista. Stressiteorian mukaan vanhempien ero aiheuttaa perheeseen stressitilan, joskin

sellainen saattaa vallita jo ennen avioeroa. Vaikka stressi saattaa olla pitkäkestoista, se on kuitenkin luonteeltaan ohimenevää perheen sopeutuessa muuttuneeseen tilanteeseen. Stressiteorian perusteella voitaisiin olettaa, että avioeron vaikutukset ovat sitä voimakkaammat, mitä vähemmän aikaa erosta on. Siinä tapauksessa voitaisiin karkeasti yksinkertaistaen ajatella, että toisen asteen tutkinnon suorittaminen olisi ollut vaarassa erityisesti heillä, joiden vanhemmat erosivat heidän ollessaan 13–18-vuotiaita, sillä juuri tässä ikävaiheessa nuorten haasteena on siirtyä perusopinnoista toisen asteen opintojen pariin. Mikäli juuri tässä iässä koettu vanhempien avioero vaikuttaisi olevan yhteydessä koulupudokkuuteen, voitaisiin päätellä, että eron aiheuttamassa stressitila vaikuttaa jollain tavoin nuorten kulkuun koulutuspolullaan. Hillin ja kumppanien (2001) mukaan erityisesti myöhäisessä lapsuudessa eli 11–15-vuotiaana koetut muutokset vanhempien avioliito(i)ssa ovat voimakkaassa yhteydessä kouluttautumiseen. Hillin ja kumppanien tutkimustulosten voidaan ajatella tukevan avioeron stressiteoriaa, sillä avioero vaikuttaa kouluttautumiseen sitä voimakkaammin, mitä vähemmän siitä on aikaa.

Tämän tutkielman tulokset ovat päinvastaiset. Avioeron yhteys lapsen koulupudokkuuteen on sitä heikompi, mitä vanhempi lapsi on eron sattuessa. Kun perheen sosioekonomisia taustatekijöitä vakioidaan, eri ikäluokkien väliset erot tasoittuvat merkittävästi. Stressiteoriaa kuitenkin tukee aineistosta havaittu toimeentulotuen ensimmäisen saantivuoden ja avioerovuoden välinen yhteys. Analyyseissä ei otettu huomioon toimeentulotuen saannin kestoa, mikä olisi tärkeä lisä stressiteorian tarkasteluun.

Resurssiteorian näkökulmasta voidaan ajatella, että erityisen merkittävää olisi se, kuinka pitkään lapsi varttuu avioeron jälkeisessä perheessä. Vaikka perherakennetta on tutkittu tässä vain vanhempien avioeron näkökulmasta eikä uusia liittoja tai uusperheitä ole otettu huomioon, voidaan analyysien perusteella tehdä tiettyjä varovaisia päätelmiä. Sekä suorien riskisuhteiden mallissa, että mallissa, jossa taustatekijöitä on vakioitu, vanhempien avioeron riskisuhde koulupudokkuuteen on korkein nuorimmalla ikäryhmällä eli 0–6-vuotiailla. Haavoittuvimpia olivat ne lapset, jotka varttuvat avioeron jälkeisessä perheessä kaikkein pisimpään. Tämä saattaisi selittyä vanhempien avioeron aiheuttamalla taloudellisilla ongelmilla tai vanhemmuusresurssien vajauksella. Ne, jotka varttuivat kaikkein pisimpään perheessä, jossa saattoi olla resurssivajetta, olivat altteimpia päätyämään koulupudokkaiksi.

Toisaalta varhaislapsuudessa tapahtuvien avioerojen aiheuttama suuri riski saattaa joutua myös ikäkauden herkkyydestä, sillä varhaislapsuus on perusta myöhemmissä ikävaiheissa tapahtuvalle kehitykselle (Nurmi ym. 2010, 18). Varhaislapsuuden tapahtumilla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia myöhempään hyvinvointiin (McLanahan & Sandefur 1994, 68). Koulutuspolun näkökulmasta varhaislapsuus saattaa olla merkittävä ikävaihe myös siksi, että ikäkauden tapahtumat vaikeuttavat koulutuspolun alkuvaihetta. Jos perhe ei tue opintojen varhaisvaihetta ollenkaan tai vain vajavaisesti, se vaikuttaa perustavanlaatuisesti opittaviin taitoihin ja sysää lapsen eri polulle kuin millä hän olisi muuten ollut. (Crosnoe & Benner 2016, 181.)

On huomioitava, että koulupudokkuuden riski vaihteli kuitenkin hyvin vähän eri ikäryhmien välillä, kun perheen taustatekijöitä vakioitiin. Avioeron ja koulupudokkuuden riskisuhde pieneni huomattavasti, kun huomioitiin vanhempien koulutus, toimeentulotuen saanti sekä lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle lastensuojelutoimena. Tulos on odotettu, sillä aiemman tutkimuksen perusteella tiedämme sekä vanhempien matalan koulutuksen (Paananen & Gissler 2014), toimeentulotuen saannin (Paananen ym. 2012) sekä lastensuojelun sijoitusten (Kestilä ym. 2012b) kasvattavan koulupudokkuuden riskiä. Tutkielman tulos on yhtenevä lukuisten ajoitustutkimusten kanssa. Esimerkiksi McLanahan ja Sandefurin (1994) tutkimustuloksen mukaan vanhempien avioeron ajankohdalla tai yksinhuoltajaperheessä kasvettujen vuosien määrällä ei ollut juuri merkitystä lapsen myöhemmän hyvinvoinnin kannalta. Myöskään Furstenberg ja Teitler (1994) eivät löytäneet merkitsevää yhteyttä vanhempien avioeron ajankohdan ja lapsen myöhemmän hyvinvoinnin kannalta. Suomessa ei ole tutkittu avioeron ajoitusvaikutusta, mutta tuloksia voidaan peilata esimerkiksi Erolan, Jalosen ja Lehden (2016) tutkimustuloksiin. Heidän tutkivat vanhempien resurssien vaikutusta lapsen eri ikäkausina eivätkä löytäneet merkittävää ajoitusvaikutusta. Tämän tutkielman tuloksen perusteella vaikuttaa siltä, että vanhempien avioerolla *ylipäättään* on enemmän merkitystä kuin eron ajankohdalla. Kovin vahvaa päätelmää tästä ei kuitenkaan voida tehdä, sillä hyvinvointia tarkasteltiin vain yhdestä eli koulupudokkuuden näkökulmasta.

Tutkielma vahvistaa avioeron ja taloudellisten vaikeuksien välisen yhteyden. Toimeentulotuen saanti oli yleisempää niissä perheissä, joissa vanhemmat erosivat ennen kuin lapsi täytti 22 vuotta, kuin perheissä, joissa vanhemmat eivät eronneet. Lisäksi havaittiin avioeron olevan elämäntapahtumana yhteydessä toimeentulon järkkymiseen. Avio-

erovuosi ja sitä seuraava vuosi erottuivat piikkinä kuviossa, jossa tarkasteltiin avioeron ja ensimmäisen toimeentulotuen saannin ajankohtien yhteyttä. Perheissä, joissa vanhemmat erosivat, yli neljäsosa vanhempien kaikista ensimmäisistä toimeentulotuista maksettiin erovuonna tai sitä seuraavana vuonna. Avioero on yleinen reitti yksinhuoltajuuteen, ja aiemman tutkimuksen perusteella tiedämme yksinhuoltajien turvautuvan toimeentulotukeen huomattavasti kahden vanhemman perheitä useammin (Tanhua & Kiuru 2016). Tässä tutkielmassa havaittiin, että avioero sysää eronneita hakemaan toimeentulotukea erityisesti avioerovuonna ja sitä seuraavana vuonna. Tämä antaa viitteitä siitä, että taloudelliset vaikeudet saattavat usein alkaa avioeron seurauksena. On kuitenkin huomioitava aineiston rajoitteet, sillä aineistossa oli tiedot vanhempien toimeentulon saannista vain lapsen syntymävuodesta alkaen. Tutkielmassa havaittiin, että lastensuojelun sijoitukset sekä lasten saamat F-diagnoosit ovat yhteydessä koulupudokkuuteen ja että molemmat ilmiöt ovat yleisempiä avioeroperheiden lapsilla. Vanhempien toimeentulotuella, lastensuojelun sijoituksilla ja F-diagnoseilla on vanhempien avioeroja korkeampi riskisuhde koulupudokkuuteen.

Vanhempien avioeron ja koulupudokkuuden riskisuhde pieneni merkittävästi, kun tarkasteluun otettiin mukaan muut sosioekonomiset tekijät. Yhteys ei kuitenkaan poistunut. Tulos antaa viitteitä siitä, että vanhempien avioeron kokeneet lapset ovat ydinperheiden lapsia huono-osaisemmassa asemassa sekä avioeron valikoitumiseen liittyvistä syistä että avioerosta johtuvista syistä. Toki tällaisen päätelmän tekeminen vaatisi perheen taustatekijöiden ja yksilötekijöiden vakioimista tarkemmilla muuttujilla kuin tässä tutkielmassa on käytetty. Esimerkiksi Björklund ja Sundströmin (2006) tutkimuksessa vanhempien erolla ja lasten koulutuksella ei havaittu olevan yhteyttä, kun perheiden sosioekonomisten taustatekijöiden lisäksi havaitsemattomia perhepiirteitä kontrolloitiin sisaruskorrelaation avulla. Tämän tutkielman analyysien perusteella ei voida sulkea pois sellaista mahdollisuutta, että avioeroperheiden lasten ydinperheiden lapsia korkeampi riski koulupudokkuuteen johtuisi kokonaan valikoitumistekijöistä.

Sukupuolen vaikutusta vanhempien avioeron ja koulupudokkuuden väliseen yhteyteen tarkasteltiin analyysien kaikissa vaiheissa. Koulupudokkuus on aineistossa miehillä yleisempää kuin naisilla, ja miesten osuus koulupudokkaista oli naisia suurempi kaikissa tarkastelluissa ryhmissä. Logistisessa regressiomallissa havaittiin, että vanhempien avioero aiheuttaa miehille hieman korkeamman koulupudokkuuden riskin kuin naisille.

Tulos on yhtenevä esimerkiksi Furstenbergin ja Kiernanin (2001) tutkimustulosten kanssa. Vaikka miesten ja naisten malleissa havaittiin eroja, interaktiomallissa sukupuolen ja vanhempien avioeron välinen yhteys ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Koska sukupuolten väliset erot eivät olleet malleissa kovin suuria, ei tulosten perusteella voida juuri tehdä päätelmiä vanhempien avioerojen erilaisista sukupuolittaisista vaikutuksista. Voidaan kuitenkin todeta, että tulosten perusteella naiset vaikuttavat olevan hieman miehiä ”vastustuskykyisempiä” (resilient) vanhempien avioerojen vaikutuksia kohtaan.

Vaikka tilastojen valossa voidaan määritellä ”keskivertainen suomalaisperhe”, on tällainen keskivertaistaminen kyseenalaista. Rekisteriaineistolla on vaikeaa tavoittaa perheiden todellista moninaisuutta. Tutkielman tavoitteena onkin ollut sanoa jotain siitä, miten avioeroperheen lapsena varttuminen on *keskimäärin* yhteydessä koulupudokkuuteen. Sen sijaan tarkoitus ei ollut ennustaa tai kuvailla yksittäisen eroperheen lapsen hyvinvointia. Analyysien tulosten perusteella ei voida tehdä kovin vahvoja päätelmiä niistä mekanismeista, joiden vuoksi avioeroperheiden lapsilla on suurempi koulupudokkuuden todennäköisyys kuin ydinperheiden lapsilla. Rekisteritutkimus on eduistaan huolimatta rajoittunutta. Tämän tutkielman puitteissa ei pystytty tarkastelemaan minkäänlaisia subjektiiviseen hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Emme tiedä tutkimusaineiston perheiden sisäisestä dynamiikasta tai konfliktin määrästä perheissä mitään.

Tutkielman tulosten mukaan lapsuudessa koettu vanhempien avioero kasvattaa riskiä jäädä pelkän peruskoulutuksen varaan. Tutkielmassa läpikäydyn laajan aiemman tutkimuskirjallisuuden ja tutkielman tulosten perusteella voidaan todeta, että vanhempien avioero on merkittävä elämäntapahtuma. Se vaikuttaa yksilöiden elämäntapahtumaan ja pakottaa heidät suuntamaan elämäänsä uudelleen. Eroperheiden ominaisuudet sekä eron jälkeen että ennen eroa vaikuttavat siihen, millaisia seurauksia vanhempien avioeroilla on lapsen myöhemmässä elämässä (Booth & Amato 2001) ja miten he pystyvät suuntaamaan elämäänsä uudelleen perhetilanteen muutoksen jälkeen. Tutkielman tulosten perusteella suurin osa vanhempien avioeron kokeneista nuorista pystyy suuntaamaan elämänsä uudelleen, eikä heidän kulkunsa koulutuspolulla järky. Tutkittavista erottuu myös joukko, jonka koulutuspolun vanhempien avioero näyttää rikkovan. Toisen asteen tutkinnon suorittaminen on yhteiskunnassamme vahva sosiaalinen normi, sillä sitä voidaan pitää edellytyksenä sekä myöhemmille opinnoille että työllistymiselle (Kallio ym. 2016). Koulupudokkuus on yhteydessä merkittävään syrjäytymisriskiin, sillä tutkitusti

toisen asteen tutkinnon puuttuminen on yhteydessä työllistymisvaikeuksiin, heikkoon toimeentulon sekä muihin hyvinvoinnin ongelmiin (Karvonen & Kestilä 2014, Myrskylä 2012). Tästä syystä tutkielman tulokset eivät ole yhdentekeviä. Avioero on yhteiskunnallisena ilmiönä hyvin yleinen, eikä ole samantekevää, mikä sen merkitys on perheiden lapsille.

Vaikka vanhempien avioero näyttää kasvattavan riskiä koulupudokkuuteen, ei tutkielman perusteella voida päätellä, että avioero olisi normatiivisesti huono asia tai sellainen elämäntapahtuma, jota vanhempien tulisi viimeiseen asti välttää lapsen hyvinvoinnin takia. Vanhempien avioliitto ei näytä olevan lapsen toisen asteen koulutuksen kannalta itseisarvo, sillä valtaosa avioeroperheiden lapsista oli suorittanut toisen asteen tutkinnon vuoden 2015 loppuun mennessä. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedämme myös, että on olemassa tilanteita, joissa vanhempien avioero on lapsen kannalta hyvä asia tai ainakin hyvinvointivaikutuksiltaan vähäinen tai neutraali (Jekielek 1998, Amato & Sobolewski 2001).

Tässä pro gradu -tutkielmassa on tarkasteltu alustavasti Syntymäkohortti 1987 -aineistoon kuuluvien henkilöiden vanhempien avioeron hyvinvointivaikutusta. Tutkielman tulokset herättävät lukuisia jatkotarkastelun tarpeita. Tutkielman suurimpana rajoitteena on, ettei se tunnista perherakenteiden erilaisuutta ja jatkuvaa muutosta. Vanhempien avioeroa tarkastellaan yksittäisenä elämäntapahtumana. Jatkotutkimuksena olisikin tärkeää tarkastella perherakennetta paljon tätä syvällisemmin. Tutkielmassa oletetaan, että lapset varttuvat koko lapsuutensa rakenteeltaan tietynlaisessa perheessä: eroperheessä tai ydinperheessä. Tämä on tietenkin karkea yleistys, joka varmasti poikkeaa monen perheen todellisuudesta. Siksi perhemuodon tarkempi huomioiminen jatkotutkimuksissa on tärkeää. Mahdollisuuksien mukaan tulisi huomioida vanhempien uudet avioliitot ja -erot sekä avoliitot. Samoin esimerkiksi perheen tuloja tulisi tarkastella yksityiskohtaisemmin. Toimeentulotuen piirin hakeutuminen ainoastaan antaa viitteitä, että perhe on saattanut kärsiä taloudellisista ongelmista, mutta ei juuri kerro ongelmien laajuudesta tai kestosta. Olisi myös tärkeää tarkastella avioeroperheiden lasten hyvinvointia koulupudokkuutta laaja-alaisemmin. Esimerkiksi avioeroperheiden lasten toimeentulotuen saanti, mielenterveyden ongelmat ja työllistyminen olisivat tärkeitä aiheita tuleviin tutkimuksiin.

## 7 LOPUKSI

Yksi elämänkulkuteorian pääväittämistä on, että ihmiselämät linkittyvät yhteen. Yksilön elämänkulkuun vaikuttavat myös hänen läheisilleen tapahtuvat asiat. Ei liene realistista eikä tarkoituksenmukaista tavoitella tilannetta, jossa vanhempien avioerolla ei olisi mitään vaikutuksia lapseen. Perhe on lapsen pääasiallinen kasvuympäristö, ja perhesuhteissa tapahtuvat muutokset muokkaavat kasvuympäristöä. Vaikka avioero on yhteiskunnassamme hyvin yleistä ja eroja tapahtuu kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä, liittyy avioeroon ja yksinhuoltajuuteen vielä ennakkoasenteita ja stigmaa.

Avioero yhteiskunnallisena ilmiönä ei ole häviämässä minnekään. Elämänkulkujen yksilöllistyessä voidaan olettaa, että perheiden monimuotoisuus tulee entisestään lisääntymään. Suomalainen perhepolitiikka vaikuttaa kuitenkin nojaavan vielä ydinperheen normiin. Lainsäädäntö ja sosiaalipoliittinen järjestelmämme eivät ole mukautuneet uuteen sosiaaliseen todellisuuteen. Etuudet eivät tunnista jaettua vanhemmuutta, vaan käytännössä olettavat toisen vanhemman olevat etä- ja toisen lähivanhempi. Vanhempien asuessa erillään lähes kaikki perhe-etuudet ovat sellaisia, että niitä voidaan maksaa vain toiselle vanhemmalle. (Hakovirta & Rantalaiho 2011.)

Laajan kansainvälisen tutkimuksen perusteella tiedämme, että avioeroperheiden lapset voivat keskimäärin hieman ydinperheiden lapsia huonommin (ks. esim. Amato & Keith 1991, Amato 2010, Hill ym. 2000, Jonsson & Gähler 1997, Weitoft ym. 2004), ja tämä on havaittu myös Suomessa (Huurre ym. 2006). Vaikuttaa siltä, ettei yhteiskuntamme pysty tukemaan avioeroa läpikäyviä perheitä riittävästi. Emme pysty varmasti sanomaan, johtuuko avioeroperheiden lasten heikompi hyvinvointi pääasiassa avioerosta elämäntapahtumana vai siitä, että eroperheet ovat erilaisia jo ennen eroa. Tästä huolimatta avioeroperheiden tukeminen kannattaa, sillä avioeroperheille kasautuu ydinperheitä enemmän hyvinvointiriskejä.

Avioeroperheiden saama liian vähäinen tuki on myös julkisesti tunnistettu sosiaalinen ongelma. Juha Sipilän hallituksen kärkihankkeen ”Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma” yhtenä tavoitteena on vahvistaa perheiden eropalveluita. Tavoitteena on, että maakunnallisissa perhekeskuksissa tarjottaisiin myös vanhempien eroon liittyviä palveluita. Eropalveluiden on ennen kaikkea tarkoitus edistää vanhempien keskinäistä sovinollisuutta sekä vahvistaa vanhemmuuden jatkuvuutta eron jälkeen. Hankesuunnitelman

mukaan tarkoituksena on luoda järjestelmä, jossa ”kohdataan kaikki eroa harkitsevat vanhemmat”. (Aula, Juurikkala, Kalmari, Kaukonen, Lavikainen & Pelkonen 2016.) Eroperheet tarvitsevat tukea, sillä avioerotilanne on haastava koko perheelle. Vanhemmuuden jakautuminen etä- ja lähivanhemmuuteen sekä vaikeat tunteet entistä puolisoa kohtaan aiheuttavat riitoja. On tärkeää, että perhe saisi konfliktitilanteissa ajoissa tukea ja sovitteluapua, jotta lapset kärsisivät vanhempien välisestä konfliktista mahdollisimman vähän. (Santala 2009, 152.)

Vanhempien avioero kasvattaa tämän tutkielman tulosten mukaan koulutuspolun rikoutumisen riskiä, ja vaikuttaa sitä kautta tutkittavien nuorten elämäntilanteeseen ja mahdollisuuksiin. Mahdollisuuksien tasa-arvo ei suomalaisessa julkisrahoitteisessa koulutusjärjestelmässä tästä näkökulmasta toteudu. Avioeroja ei voida jättää ilmiönä huomiotta, sillä ne ovat yleisiä ja tutkimuskirjallisuudessa ja tässä tutkielmassa on havaittu niiden aiheuttavan riskejä lapsen hyvinvoinnille. Avioeron vaikutuksia perheen sisällä on pyrittävä ymmärtämään tarkemmin. Lisäksi suomalaista perhepolitiikkaa on kehitettävä niin, että se pystyy nykyistä paremmin huomioimaan perheiden monimuotoisuuden ja tukemaan perheitä elämäntilanteiden muutoksissa.

Avioerojen tarkastelu on yksi, kapeahko näkökulma perheiden monimuotoisuuden tarkasteluun. Perheiden monimuotoisuus tarkoittaa paljon muutakin. Todella tasa-arvoinen perhepoliittinen järjestelmä ei arvota erilaisia perheitä eikä suosi tietynlaisia perhejärjestelyjä toisten yli. Järjestelmän tulisi olla joustava ja sopeutua perheiden erilaisiin tarpeisiin niin, että mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuisi mahdollisimman hyvin yhteiskunnassamme. Ihanteellisessa yhteiskunnassa lapsuudessa ja nuoruudessa vastaan tulleet epänormatiiviset elämäntapahtumat eivät sysää elämäntilanteita raiteiltaan. Yksilöitä ja perheitä tuetaan tarvittaessa suuntaamaan elämäänsä uudelleen niin, että aito mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu.

## LÄHTEET

- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family* 62(4), 1269–1287.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family* 72(3), 650–666.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin* 110(1), 26–46.
- Amato, P. R., & Sobolewski, J. M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review* 66(6), 900–921.
- Aula, M. K., Juurikkala, V., Kalmari, H., Kaukonen, P., Lavikainen, M., & Pelkonen, M. (2016). Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Verkkojulkaisu, luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3813-7>. Viitattu 20.4.2017.
- Bernardi, F., & Radl, J. (2014). The long-term consequences of parental divorce for children's educational attainment. *Demographic Research* 30, 1653–1680.
- Björklund, A., Ginther, D. K., & Sundström, M. (2007). Family structure and child outcomes in the USA and Sweden. *Journal of Population Economics* 20(1), 183–201.
- Björklund, A., & Sundström, M. (2006). Parental separation and children's educational attainment: A siblings analysis on Swedish register data. *Economica* 73(292), 605–624.
- Booth, A., & Amato, P. R. (2001). Parental predivorce relations and offspring postdivorce Well-Being. *Journal of Marriage and Family* 63(1), 197–212.
- Breen, R., & Goldthorpe, J. H. (1997). Explaining educational differentials. Towards a formal rational action theory. *Rationality and Society* 9(3), 275–305.
- Breen, R., & Karlson, K. B. (2013). Education and social mobility: New analytical approaches. *European Sociological Review* 30(1), 107–118.

- Breivik, K., & Olweus, D. (2006). Children of divorce in a Scandinavian welfare state: Are they less affected than US children? *Scandinavian Journal of Psychology* 47(1), 61–74.
- Brekke, I. (2014). Long-term labour market consequences of dropping out of upper secondary school: Minority disadvantages? *Acta Sociologica* 57(1), 25–39.
- Broberg, M. (2010). *Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi*. Helsinki: Väestöliitto.
- Broberg, M., & Hakovirta, M. (2005). Lapsen ja etävanhemman tapaaminen yksinhuoltaja- ja uusperheissä-lähivanhemman näkökulma. *Janus* 13(2), 137–153.
- Buchanan, C. M., Maccoby, E. E., & Dornbusch, S. M. (1991). Caught between parents: Adolescents' experience in divorced homes. *Child Development* 62(5), 1008-1029.
- Bynner, J. (2016). Institutionalization of life course studies. Teoksessa Shanahan, M., Mortimer J., & Johnson, M. (toim.). *Handbook of the life course*. Springer. Elektroninen kirja.
- Crosnoe, R., & Benner, A. D. (2016). Educational pathways. Teoksessa Shanahan, M., Mortimer J., & Johnson, M. (toim.). *Handbook of the life course*. Springer. Elektroninen kirja.
- Elder Jr, G. H., & George, L. K. (2016). Age, cohorts, and the life course. Teoksessa Shanahan, M., Mortimer J., & Johnson, M. (toim.). *Handbook of the life course*. Springer. Elektroninen kirja.
- Erola, J., Jalonen, S., & Lehti, H. (2016). Parental education, class and income over early life course and children's achievement. *Research in Social Stratification and Mobility* 44, 33-43.
- Erola, J., & Jalovaara, M. (2016). The Replaceable: The Inheritance of Paternal and Maternal Socioeconomic Statuses in Non-Standard Families. *Social Forces* 95(3), 971–991.
- Esping-Andersen, G. (2009). *Incomplete revolution: Adapting welfare states to women's new roles*. Polity Press.

- Esping-Andersen, G., & Wagner, S. (2012). Asymmetries in the opportunity structure. Intergenerational mobility trends in Europe. *Research in Social Stratification and Mobility* 30, 473–487.
- Forsberg, H. (2003). Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (Toim.). *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudemus.
- Forssén, K., Haataja, A., & Hakovirta, M. (2009). Yksinhuoltajien asema suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. (Toim.). *Yksinhuoltajuus Suomessa*. Helsinki: Väestöliitto.
- Forssén, K., & Ritakallio, V. (2009). Yksinhuoltajaäitien moniulotteinen köyhyys Euroopassa. Teoksessa Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. (Toim.). *Yksinhuoltajuus Suomessa*. Helsinki: Väestöliitto.
- Furstenberg, F. F., & Kiernan, K. E. (2001). Delayed parental divorce: How much do children benefit? *Journal of Marriage and Family* 63(2), 446–457.
- Furstenberg, F. F., & Teitler, J. O. (1994). Reconsidering the effects of marital disruption. What happens to children of divorce in early adulthood? *Journal of Family Issues*, 15(2), 173–190.
- Haataja, A. (2009a). Kuka on yksinhuoltaja? yksinhuoltajien määrä ja profiili eri aineistojen valossa. Teoksessa Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. (Toim.). *Yksinhuoltajuus Suomessa*. Helsinki: Väestöliitto.
- Haataja, A. (2009b). Yksinhuoltajaäitien sosioekonominen asema ja toimeentulo. Teoksessa Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. (Toim.). *Yksinhuoltajuus Suomessa*. Helsinki: Väestöliitto.
- Hakovirta, M. (2010). Lapsiköyhyys ja lapsen elatus vanhempien eron jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(3), 293–302.
- Hakovirta, M., & Rantalaiho, M. (2012). Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Tampere: KELA.
- Hakovirta M., Salin M., & Haataja, A. (2016). Onnistuuko lapsen kasvatus yksin? Suomalaisien mielipiteet yksinhuoltajavanhemmista. Teoksessa Haataja, A., Airio, I., Saa-

rikallio-Torp, M., & Valaste, M. (Toim.). Lauulu 573566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla. Verkkojulkaisu, luettavissa osoitteessa <http://hdl.handle.net/10138/163822>. Viitattu 20.4.2017.

Hannikainen-Ingman, K., Kuivalainen, S., & Sallila, S. (2010). Toimeentulotuen asiakkaiden elinolot ja hyvinvointi. Teoksessa Kuivalainen, S. (Toim.). Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Härkönen, J. (2014). Divorce: Trends, patterns, causes, and consequences. Teoksessa Treas J., Scott J. & M. Richards M. (Toim.). The Wiley-Blackwell companion to the sociology of families. John Wiley & Sons.

Heikkilä, T. (2001). Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.

Hiilamo, H. (2002). The rise and fall of Nordic family policy? Historical development and changes during the 1990s in Sweden and Finland. Helsinki: Stakes.

Hiilamo, H. (2008). Promoting children's welfare in the Nordic countries. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Hiilamo, H. (2009). Mitä voisimme oppia Ruotsista? Yksinhuoltajien asema Suomen perhepolitiikassa pohjoismaisessa vertailussa. Teoksessa Forssén, K., Haataja A., & Hakovirta., M. (Toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöliitto.

Hill, M. S., Yeung, W. J., & Duncan, G. J. (2001). Childhood family structure and young adult behaviors. *Journal of Population Economics* 14(2), 271–299.

Holopainen M., & Pulkkinen., P. (2013). Tilastolliset menetelmät. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Hofferth, S., & Goldscheider, F. (2016). Family heterogeneity over the life course. Teoksessa Shanahan, M., Mortimer J., & Johnson, M. (toim.). Handbook of the life course. Springer. Elektroninen kirja.

Huurre, T., Junkkari, H., & Aro, H. (2006). Long-term psychosocial effects of parental divorce. *European archives of psychiatry and clinical neuroscience* 256(4), 256–263.

Jallinoja, R. (2003). Perhe, sosiologia ja perhesosiologia. *Tiedepolitiikka* 28(4), 27–33.

- Jalovaara, M. (2001). Socio-economic status and divorce in first marriages in Finland 1991–93. *Population Studies* 55(2), 119–133.
- Jekielek, S. M. (1998). Parental conflict, marital disruption and children's emotional well-being. *Social Forces* 76(3), 905–936.
- Jonsson, J. O., & Gähler, M. (1997). Family dissolution, family reconstitution, and children's educational careers. Recent evidence for Sweden. *Demography* 34(2), 277–293.
- Kallio, J. M., Kauppinen, T. M., & Erola, J. (2016). Cumulative socio-economic disadvantage and secondary education in Finland. *European Sociological Review* 32(5), 649–661.
- Karvonen, S., & Kestilä, L. (2014). Nuorten aikuisten syrjäytymisvaaraan liittyvä huono-osaisuus. Teoksessa Vaarama, M., Karvonen S., Kestilä L., Moisio P., Muuri A., (Toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Tampere: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- KELA, Kansaneläkelaitos (2017). Ero perheessä. Verkkosivu, osoitteessa <http://www.kela.fi/ero-perheessa>. Viitattu 20.4.2017.
- Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations* 52(4), 352–362.
- Kestilä, L., Paananen, R., Väisänen, A., Muuri, A., Merikukka, M., Heino, T., Gissler, M. (2012a). Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seuranta-tutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(1), 34–52.
- Kestilä, L., Väisänen, A., Paananen, R., Heino, T., & Gissler, M. (2012b). Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seuranta-tutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(6), 599–620.
- Kivinen, O., Hedman, J., & Kaipainen, P. (2012). Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(5), 559–566.
- Martin, S. P. (2006). Trends in marital dissolution by women's education in the United States. *Demographic Research* 115(15), 537–560.

- McLanahan, S., & Sandefur, G. (1994). *Growing up with a single parent. What hurts, what helps.* Harvard University Press
- Musick, K., & Meier, A. (2010). Are both parents always better than one? Parental conflict and young adult well-being. *Social Science Research*, 39(5), 814–830.
- Myrskylä, P. (2012). Hukassa. Keitä ovat syrjäytyneet nuoret. *EVA Analyysi* 19/2012.
- Nätkin, R. (2003). Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (Toim.) *Perhe Murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä.* Helsinki: Gaudeamus.
- Nummenmaa, L. (2004). *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät.* Vammala: Tammi
- Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L., & Ruoppila, I. (2006). *Ihmisen psykologinen kehitys.* Helsinki: WSOY
- Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L., & Ruoppila, I. (2010). *Ihmisen psykologinen kehitys.* Helsinki: WSOY
- Paananen, R., & Gissler, M. (2014). Hyvinvointi ulottuu yli sukupolvien. Teoksessa: Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (Toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*, 208–214.
- Paananen, R., Ristikari, T., Merikukka, M., Rämö, A., & Gissler, M. (2012). Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Raley, R., & Bumpass, L. (2003). The topography of the divorce plateau: Levels and trends in union stability in the United States after 1980. *Demographic Research* 8(8), 245–260.
- Rantalaiho, M. (2009). Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: Aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen. Teoksessa Katja Forssén, Anita Haataja & Mia Hakovirta (Toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa.* Helsinki: Väestöliitto.

- Reisel, L. (2011). Two paths to inequality in educational outcomes: Family background and educational selection in the United States and Norway. *Sociology of Education*, 84(4), 261-280.
- Rissanen, A. (2016). Perhemuodon yhteys nuorten hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen. erityistarkastelussa vuoroasuminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 81(3), 247–258.
- Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, a., Pekkarinen, E., Gissler, M. (2016). Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Raportti: 2016\_009. Verkojulkaisu., luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-671-1>. Viitattu 20.4.2017.
- Ross, C. E., & Mirowsky, J. (1999). Parental divorce, life-course disruption, and adult depression. *Journal of Marriage and the Family*, 1034-1045.
- Salmi, M., Lammi-Taskula, J., & Sauli, H. (2014). Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula, & S. Karvonen (Toim.). *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Tampere: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Santala, L. (2009). Miten vanhemmat järjestävät lapsen huollon ja asumisen eron jälkeen. Teoksessa Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. (Toim.). *Yksinhuoltajuus Suomessa*. Helsinki: Väestöliitto.
- Sauli, H., Salmi, M., & Lammi-Taskula, J. (2011). Kriisistä kriisiin: Lapsiperheiden toimeentulo 1995–2009. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(5), 535–543.
- Shanahan, M. J., Mortimer, J. T., & Johnson, M. K. (2016). Introduction: Life course Studies–Trends, challenges, and future directions. Teoksessa *Handbook of the life course*. Springer. Elektroninen kirja.
- Sipilä, N., Kestilä, L., & Martikainen, P. (2011). Koulutuksen yhteys nuorten työttömyyteen: Mihin peruskoulututkinto riittää 2000-luvun alussa? *Yhteiskuntapolitiikka* 76(2), 121–134.
- Sun, Y. (2001). Family environment and adolescents' well-being before and after parents' marital disruption: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and Family* 63(3), 697–713.

Sun, Y., & Li, Y. (2001). Marital disruption, parental investment, and children's academic achievement A prospective analysis. *Journal of Family Issues* 22(1), 27-62.

SVT, Suomen virallinen tilasto 2016a: Taulukko: Siviilisäädyn muutokset. Saatavilla osoitteessa <http://www.stat.fi/til/ssaaty/index.html>. Viitattu 21.9.2016.

SVT, Suomen virallinen tilasto 2016b: Katsaus: Siviilisäädyn muutokset. Verkkojulkaisu, saatavilla osoitteessa [http://www.stat.fi/til/ssaaty/2015/ssaaty\\_2015\\_2016-04-21\\_tie\\_001\\_fi.html](http://www.stat.fi/til/ssaaty/2015/ssaaty_2015_2016-04-21_tie_001_fi.html). Viitattu 21.9.2016.

SVT, Suomen virallinen tilasto 2016c: Taulukko: Perheet tyypeittäin 1950–2015. Saatavilla osoitteessa [http://www.stat.fi/til/perh/2015/perh\\_2015\\_2016-05-30\\_tau\\_001\\_fi.html](http://www.stat.fi/til/perh/2015/perh_2015_2016-05-30_tau_001_fi.html). Viitattu 21.9.2016.

SVT, Suomen virallinen tilasto 2016d: Perhekatsaus: Perheet. Verkkojulkaisu, saatavilla osoitteessa: [http://www.stat.fi/til/perh/2015/perh\\_2015\\_2016-05-30\\_tie\\_001\\_fi.html](http://www.stat.fi/til/perh/2015/perh_2015_2016-05-30_tie_001_fi.html). Viitattu 21.9.2016.

Tanhua, H. & Kiuru, S. (2016). Toimeentulotuki 2015. Tilastoraportti 19/2016. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Verkkojulkaisu, luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016121631601>. Viitattu 20.4.2017

Tanskanen, A. O., & Erola, J. (2017). Do nonresident fathers compensate for a lack of household resources? The associations between paternal involvement and children's cognitive and educational assessments in the UK. *Research in Social Stratification and Mobility* 48, 32-40.

Thomson, E., Hanson, T. L., & McLanahan, S. S. (1994). Family structure and child well-being: Economic resources vs. parental behaviors. *Social Forces*, 73(1), 221–242.

THL, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2017a). Lapsen elatus ja huolto 2015. Verkkosivu osoitteessa <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lapsen-elatus-ja-huolto>. Viitattu 20.4.2017.

THL, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2017b). Lastensuojelun käsikirja. Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen. Verkkosivu osoitteessa <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/lapsen-huolto-tapaaminen-ja-asuminen>. Viitattu 20.4.2017.

Tähtinen, J., Laakkonen, E., & Broberg, M. (2011). Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita. Turku: Turun Yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja.

Weitoft, G. R., Hjern, A., & Rosén, M. (2004). School's out! why earlier among children of lone parents? *International Journal of Social Welfare*, 13(2), 134-144.

Yesilova, K. (2009). *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus

**LIITTEET**

**Liite 1.** Taulukko 8. Taustamuuttujien ja koulupudokkuuden yhteydet. Suorat riskivertosuhteet. Binäärinen logistinen regressio.

	merkitse-	riskisuhde	95 % luottamusväli	
			alaraja	yläraja
<b>Vanhemman korkein koulutus</b>				
Korkeakoulu	ref.			
Perusaste	p<0,001	<b>6,193</b>	5,445	7,044
Keskiaste	p<0,001	<b>2,710</b>	2,467	2,977
Alin korkea-aste	p<0,001	<b>1,418</b>	1,267	1,587
<b>Vanhempi saanut toim.tulotukea</b>	p<0,001	<b>3,536</b>	3,302	3,786
<b>Lastensuojelun sijoitus</b>	p<0,001	<b>9,326</b>	7,472	11,640
<b>F-diagnoosi</b>	p<0,001	<b>3,735</b>	3,477	4,012

**Liite 2. Taulukko 9. Avioeron ajankohdan yhteys koulupudokkuuteen, taustamuuttajat vakioitu. Mukana tutkittavan F-diagnoosit. Binäärinen lineaarinen regressio.**

		95 % luottamusväli		
	merkitsevyystaso	riskisuhde	alaraja	yläraja
<b>Vanhempien avioero</b>				
Ei vanhempien avioeroa	ref.			
Ero 0–6-vuotiaana	p<0,001	<b>1,600</b>	1,431	1,789
Ero 7–12-vuotiaana	p<0,001	<b>1,505</b>	1,349	1,679
Ero 13–18-vuotiaana	p<0,001	<b>1,441</b>	1,279	1,623
Ero 19–21-vuotiaana	p<0,001	<b>1,472</b>	1,210	1,790
<b>Vanhemman korkein tutkinto</b>				
Korkeakoulu	ref.			
Perusaste	p<0,001	<b>4,066</b>	3,542	4,669
Keskiaste	p<0,001	<b>2,029</b>	1,839	2,239
Alin korkea-aste	p<0,001	<b>1,272</b>	1,134	1,427
<b>Vanhem. saanut toimeentulotukea</b>	p<0,001	<b>2,061</b>	1,900	2,237
<b>Lastensuojelun sijoitus</b>	p<0,001	<b>2,653</b>	2,242	3,141
<b>F-diagnoosi</b>	p<0,001	<b>3,075</b>	2,829	3,342